

การแสวงหาคณิตตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท

โดย

นายนารินทร์ ทองดี

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)
สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การแสวงหาคนดีตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท

โดย

นายนารินทร์ ทองดี

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

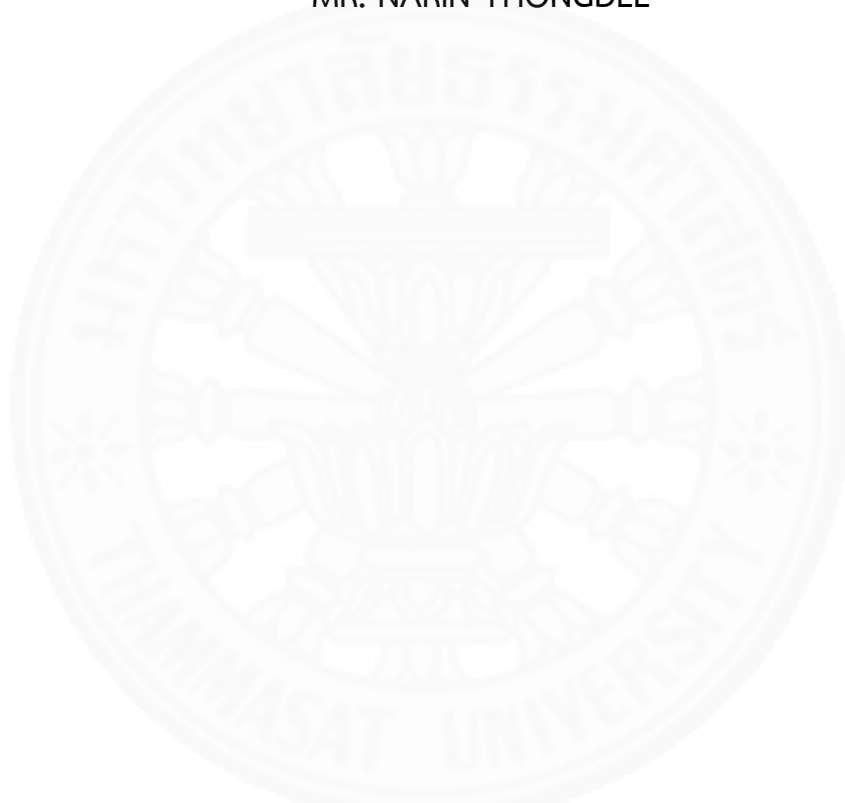
ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

WISHING FOR A PERFECT MAN BASED ON
THE THERAVADA BUDDHIST IDEA

BY

MR. NARIN THONGDEE

AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF
MASTER OF POLITICAL SCIENCE (POLITICS AND GOVERNMENTS)
PROGRAM IN POLITICS AND GOVERNMENTS FOR EXECUTIVE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2016
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์

การค้นคว้าอิสระ

ของ

นายนารินทร์ ทองดี

เรื่อง

การแสวงหาคณบดีตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

เมื่อ วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2560

ประธานกรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ

(อาจารย์ วิโรจน์ อาลี)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

(รองศาสตราจารย์ ธเนศ วงศ์ยานนาวา)

คณบดี

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์)

หัวข้อการค้นคว้าอิสระ	การแสวงหาคณดีตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท
ชื่อผู้เขียน	นายนารินทร์ ทองดี
ชื่อปริญญา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	การเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ	รองศาสตราจารย์ ธเนศ วงศ์ยานนาวา
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

การค้นคว้าอิสระนี้เริ่มต้นจากคำถามที่ว่า เหตุใดเมื่อเกิดปัญหาทางการเมืองขึ้น คนในสังคมไทยจึงเชื่อมั่นและพยายามแสวงหา “คนดี” เพื่อให้เข้ามาแก้ปัญหา หรือให้เข้ามาปกครองบ้านเมืองแทนกลุ่มคนที่เชื่อว่าเป็นคน “ไม่ดี” โดยผู้เขียนได้ศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจากหลากหลายอาชีพ โดยการสัมภาษณ์จะเน้นกลุ่มตัวอย่างในระดับ “ชาวบ้าน” ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง เกษตรกรรมและค้าขายรายย่อย

ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อในเรื่อง “ความดี” และ “คนดี” ของคนในสังคมไทยนั้น อยู่ภายใต้อิทธิพลของหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีความเชื่อในหลักการของกฎแห่งกรรม หลักการเวียนว่ายตายเกิด (หลักสังสารวัฏ) และหลักการสั่งสมบุญบารมี หลักการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้ในชาติปัจจุบันว่าใคร “มีบุญ” มากเพียงใดผ่านสถานะทางชนชั้นหรือสถานะทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะโดยชาติกำเนิด หรือการขยับสถานะโดยการศึกษาและการประกอบอาชีพในภายหลังก็ได้ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้ได้ส่งผลให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับลำดับชั้นของบุคคลตามผลบุญที่ได้สั่งสมมา โดย “คนดี” ที่สมบูรณ์แบบที่สุดก็คือคนที่สั่งสมบุญบารมีได้มากที่สุด ในทางธรรมหมายถึง พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ส่วนในทางโลกหมายถึงพระโพธิสัตว์ที่ยังเสวยพระชาติเพื่อบำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้ในอนาคต รองลงมาคือบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามแนวทางของสัตว์บุรุษ หรือแนวทางของ “คนดี” กล่าวคือ ต้องทำประโยชน์ของตนให้สมบูรณ์พร้อม และต้องบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น (รวมถึงประโยชน์ของสังคมส่วนรวม) อย่างแท้จริง ซึ่งทุกคนสามารถที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางนี้ได้ แต่จะกระทำได้น้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสติปัญญา ความรู้ความสามารถ รวมถึงระดับคุณธรรมจริยธรรมส่วนบุคคลซึ่งแตกต่างกันไปตามผลบุญที่ได้สั่งสมมา

การแสวงหาคณดีในสังคมการเมืองไทย ซึ่งเป็นการแสวงหาคณดีตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท อันมีหลักคำสอนที่ทำให้เชื่อมั่นได้ว่า “คนดี” คือคนที่ดำเนินตามแนวทางของสัตว์บุรุษ ที่เพียบพร้อมไปด้วย

(2)

คุณธรรมจริยธรรม รวมถึงคุณลักษณะที่สะท้อนถึงบุญบารมีที่ได้สั่งสมมา ทั้งที่ปรากฏผ่านสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ และส่งผลให้สังคมไทยพยายามแสวงหา “คนดี” ที่สมบูรณ์แบบที่สุด อย่างไรก็ตามเมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับระบอบประชาธิปไตยแล้วมักจะล้มเหลว

คำสำคัญ: คนดีสมบูรณ์แบบ, การแสวงหาคนดีในสังคมการเมืองไทย, พุทธศาสนาเถรวาท

Independent Study Title	WISHING FOR A PERFECT MAN BASED ON THE THEVARADA BUDDHIST IDEA
Author	MR. Narin Thongdee
Degree	Master of Political Science (Politics and Governments)
Major Field/Faculty/University	Program in Politics and Governments for Executive Political Science Thammasat University
Independent Study Advisor	Associate Professor Thanee Wongyannava
Academic Years	2016

ABSTRACT

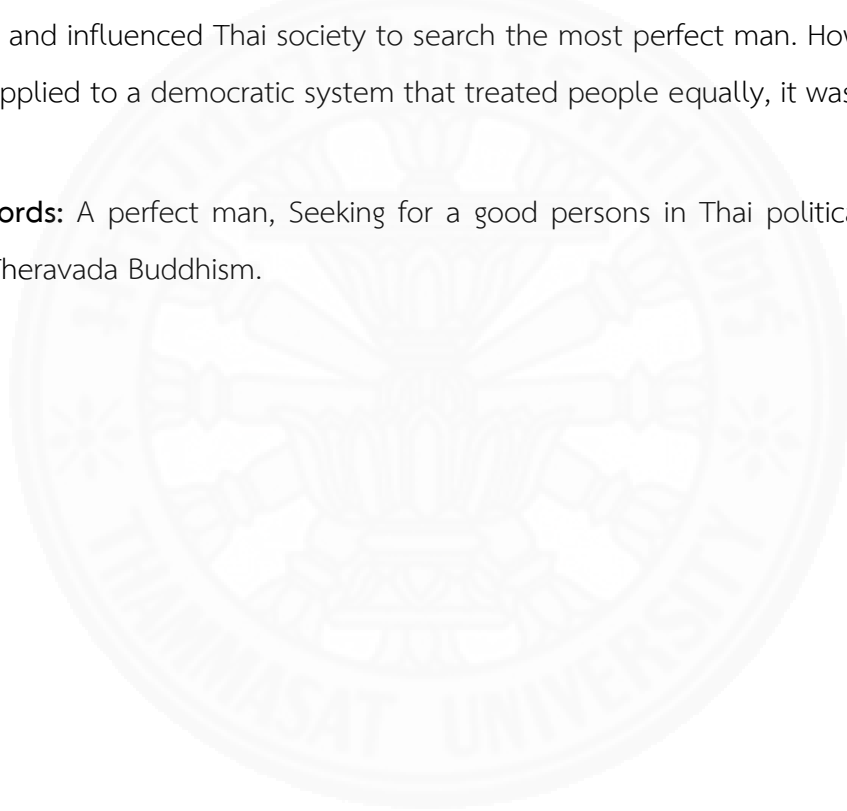
This independent study began with a question why people in Thai society trusted and tried searching for “Good person” to solve problems or to administrate the state instead of a group of people who were seen as bad people while Thailand was facing a political turmoil. The researcher collected information from related documents and interviewed a group of sample from vary occupations. The interview focused on “villagers”. Most of them are general labors, farmers and small retailing vendors.

The study found that there were believes in “Goodness” and “Good person” of people in Thai society were under the influence of the Theravada Buddhism principle. There were believes in the law of Karmma, a cycle of rebirth and a merit making principles. The mentioned principles can be reflected in the present how much merit that individual had done in the past via social or economic status whether by ancestor or status shifting by education and occupation. These principles caused the idea of person’s hierarchy according to merits that they have done. The most perfectly good man was the man who had the most of merits. In term of Dhamma, it meant the Lord Buddha. In term of mundane, it was the Bodhisattava

who was still being in a cycle of rebirth to accumulate virtue for future enlightenment, followed by the persons who lived their lives in the way of virtue. They must truly complete their own benefits, the benefits of others and also the public interest. Everyone can follow this way of life, but how much it can be done will depend on intelligence, capability and individual virtue and morality that varies according to individual merits.

A seeking for good persons in Thai political community was a good - man searching according to the idea of Theravada. That idea confirmed the trust of “Good man” and influenced Thai society to search the most perfect man. However, when it was applied to a democratic system that treated people equally, it was failed.

Keywords: A perfect man, Seeking for a good persons in Thai political community, The Theravada Buddhism.

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตากรุณาของบุคคลผู้ที่ข้าพเจ้าคิดว่าเป็น “คนดี” ที่สุดในชีวิตของนักศึกษาปริญญาโท ทั้งที่ได้แสดงให้เห็นอย่างประจักษ์ชัด และที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่งตามหลัก “กฎแห่งกรรม” ของพุทธศาสนาเถรวาท

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ธเนศ วงศ์ยานนาวา กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ อาจารย์วิโรจน์ อาลี ประธานกรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ ที่ได้สละเวลานั่งฟังและคอยชี้แนะประเด็นสำคัญจนทำให้ข้าพเจ้าสามารถทำงานสำเร็จลุล่วงลงได้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์พิเศษและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่สละเวลามาให้ความรู้อันมีค่ายิ่ง

ขอขอบพระคุณพี่โสภา พี่ฉัตร น้องนก และพี่ ๆ น้อง ๆ ลุง ๆ ป้า ๆ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ช่วยให้การเรียนในระดับปริญญาโทของข้าพเจ้าเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่น ขอขอบคุณเพื่อนนักศึกษา MPE 24 สำหรับมิตรภาพ ความอบอุ่น และความสนุกสนานในชั้นเรียน

ขอขอบคุณอภิสิทธิ์ ทวีสุข และชาญชัย กัลยานิติคุณ ที่คอยช่วยเหลือทุกอย่าง นอกจากนี้ ขอขอบคุณ ธนิชชา วิภาดาเกษม ภัทรพล กิจประยูร ชิชณี ควรรุชชัย และญานิสินี อัจฉริยะเกียรติ สำหรับการให้คำปรึกษาในเรื่องการเรียนและคอยช่วยชี้แนะเรื่องงาน และขอขอบคุณขวัญชัย ชินวงษ์ สำหรับหนังสือและซีดีธรรมะ และการถกประเด็นความเป็นมา ความเคลื่อนไหวตลอดจนความย้อนแย้งแห่งความเป็นพุทธแบบไทย ๆ

ขอขอบพระคุณกลุ่มตัวอย่างทุกท่านที่ให้ข้อมูลความเห็นที่เป็นประโยชน์

ขอขอบคุณ จิรัฐติกาล ไชยา สำหรับกำลังใจ กนิษฐา ทองดี สำหรับภาระการดูแลพ่อแม่ ในระหว่างที่ข้าพเจ้ามีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นช่วงเรียนปริญญาโท

สุดท้ายข้าพเจ้าขอขอบคุณ “คนดี” อีกรายคนที่เมตตาและกรุณาข้าพเจ้ามาโดยตลอด ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมซึ่งไม่อาจจะเอ่ยนามได้หมด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	9
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	9
1.4 วิธีการศึกษา	10
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	11
2.1 สะท้อนปัญหาการเมืองอันเกิดจาก “คนไม่ดี”	11
2.2 ออกแบบระบบเพื่อให้ได้ “คนดี”	15
2.3 สรุป	17
บทที่ 3 พุทธศาสนาเถรวาทกับสังคมไทย	19
3.1 รูปแบบความเชื่อทางศาสนา	19
3.2 จากคัมภีร์ถึงคำพระ และวัฒนธรรมมุขปาฐะ	22
3.3 อุดมคติสูงสุดแสนไกลกับสิ่งที่สัมผัสได้ในปัจจุบัน	28
3.4 ก้าวเล็ก ๆ ในห้วงมรรณพ	32
3.5 ลำดับชั้นของบุคคลตามคัมภีร์และอิทธิพลต่อสังคมไทย	39
3.6 สรุป	43

บทที่ 4	ฐานคติพุทธศาสนาเถรวาทกับการแสวงหาคณดีของสังคมไทย	45
4.1	หลักสี่ปฐิธรรม 7	48
4.2	เด็กเอ๋ย เด็กดี: การสร้างคนดีภายใต้การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนา	51
4.3	แบบอย่างที่ดีภายใต้ฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท	61
4.4	นอกแนวทางสัตบุรุษ	69
4.5	สรุป	79
บทที่ 5	บทสรุป	82
5.1	ระดับชั้นของบุคคล	83
5.2	การถ่ายทอด - สืบสานแนวทางของสัตบุรุษ	84
5.3	ทำไมสังคมไทยจึงเชื่อมั่นและพยายามแสวงหา “คนดี”	88
รายการอ้างอิง		90
ภาคผนวก		99
ภาคผนวก ก		100
ภาคผนวก ข		101
ประวัติผู้เขียน		120

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ความขัดแย้งทางการเมืองไทยในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีความพยายามจากหลายฝ่ายในการหาสาเหตุและคำอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และมีการถกเถียงจากคนในสังคมว่าปัญหาการเมืองไทยควรจะแก้ไขที่อะไรระหว่าง “ระบบ” หรือ “คน” โดยฝ่ายที่เชื่อมั่นใน “ระบบ” เห็นว่าถ้ามี “ระบบที่ดี” แล้ว ย่อมจะเป็นหลักประกันได้ว่าต่อให้ผู้แทนหรือผู้ปกครองที่เข้ามาใช้อำนาจรัฐไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนไม่ดีก็ตาม ระบบที่ดีจะเอื้อให้ผู้แทนหรือผู้ปกครองสามารถถูกตรวจสอบได้¹ จึงมีความพยายามในการสร้างระบบที่ดีขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นการสร้างกฎกติกาต่าง ๆ อาทิ การร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในหลาย ๆ ครั้งหลังจากที่มีการรัฐประหาร แต่กติกาที่ร่างใหม่หลายครั้งก็มักจะล้มเหลว สาเหตุเนื่องมาจากการไม่เคารพกติกาของ “คน” นั่นเอง จึงทำให้คนในสังคมไทยอีกส่วนหนึ่งเชื่อว่าต่อให้ระบบดีเพียงใดก็ตาม แต่ถ้า “คนไม่ดี” เข้าไปอยู่ในอำนาจแล้วก็มักจะหาทางบิดเบือนระบบให้พิกลพิการได้ เพราะคนไม่ดีเมื่อเข้าสู่อำนาจแล้วมีแนวโน้มสูงที่จะเปลี่ยนแปลงหรือทำลาย “ระบบ” หรือ “กลไก” ที่เขาเห็นว่าเป็นอุปสรรคต่อประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง² สังคมการเมืองไทยจึงมีแนวคิดในการแสวงหาและสนับสนุนให้ “คนดี” ได้เข้ามาเป็นผู้ปกครอง และกีดกัน “คนไม่ดี” ไม่ให้มีโอกาสเข้าสู่อำนาจ

¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ประชาธิปไตยบนเส้นขนานการจัดคอร์รัปชัน,” *Way* (22 กุมภาพันธ์ 2559), ภายใต้อินเตอร์วิว “Interview,” http://waymagazine.org/interview_economy_prajak/ (สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2559).

² นงนุช สิงหเดชะ, “ยุค คสช. ระเบิดโงงลดต่ำสุดรอบ 5 ปี กับคำถาม “ปชต.” สำคัญกว่าคอร์รัปชัน,” *matichon online* (12 กุมภาพันธ์ 2558), ภายใต้อินเตอร์วิว “บทความพิเศษ.” <http://m.matichon.co.th/readnews.php?newsid=1423672859> (สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2559)

ปัญหาที่เกิดจากการที่ “คนไม่ดี” ได้เข้าสู่อำนาจทางการเมือง และใช้อำนาจที่ได้มา กระทำการทุจริตคอร์รัปชัน และบิดเบือนระบบจรรยาบรรณเพื่อแสวงหาประโยชน์แก่ตนเอง และพวกพ้อง ทำให้ประเทศชาติเสียหาย เป็นประเด็นที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากคนในสังคม จำนวนมาก ทั้งนี้ เนื่องจาก “คนไม่ดี” สามารถทำให้ทุกอย่างผิดเพี้ยนไปได้อย่างมากมาย แนวคิด การส่งเสริมให้ “คนดี” ได้ “ปกครอง” จึงเป็นแนวคิดหลักของสังคมนการเมืองไทย ดังพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ได้พระราชทานในพิธีเปิดงานชุมนุม ลูกเสือแห่งชาติ ครั้งที่ 6 ณ ค่ายลูกเสือวชิราวุธ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2512 ความตอนหนึ่งว่า

ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้คนทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่ อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้³

แนวคิดการส่งเสริมให้ “คนดี” ได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุม “คนไม่ดี” ไม่ให้เข้าสู่ อำนาจ ได้ขยายไปเป็นแนวคิดการจัดการ “คนไม่ดี” โดยการ “กำจัด” ให้หายไปจากสังคมไทย ดังที่ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ ได้กล่าวปาฐกถาในงาน 60 ปี วันสถาปนา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558 โดยกล่าวว่า ตนเกลียดที่สุดคือ การโกงชาติ พร้อมย้ำว่าจะไม่ทนแล้วกับพวกขี้โกง โดยเฉพาะพวก “รวยแล้วยังโกง” ซึ่งในตอนท้าย ของปาฐกถา พลเอก เปรมฯ ได้สรุปว่า

เราต้องจัดการคนโกง เพราะถือเป็นศัตรูของแผ่นดิน เราต้องหมายตาหมายหัว ทำลาย คนโกงชาติให้หายไปจากแผ่นดินของเรา คนสันดานขี้โกง วิธีเดียวต้องนำมาลงโทษให้ได้ ดังนั้น ขอให้ทุกคนทำหน้าที่ของคนไทย อย่าเฉยเมยต่อคนโกง และให้ดูแลคนใกล้ตัว ให้เขาหายจากโรคขี้โกง...”⁴ (เน้นโดยผู้เขียน)

³ เสกสรรค์ ลิทธิศาสตร์, “การเป็นคนดีคือสัตย์สุจริต ตามแนวพระราชดำริ,” *สยามรัฐออนไลน์* (29 มีนาคม 2560), <http://www.siamrath.co.th/n/12414> (สืบค้นเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2560).

⁴ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, “เหม็นกลิ่นคนโกง! ‘พล.อ.เปรม’ ย้ำจะไม่ทนแล้วกับพวกขี้โกง แนะชี้หน้าต่อว่า ‘รวยแล้วยังโกง’,” *ผู้จัดการออนไลน์* (2 กุมภาพันธ์ 2558), ภายใต้ “ข่าวการเมือง,” <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=958000012752> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2559).

พลเอกเปรมฯ ย้ำแนวความคิดการกำจัด “คนไม่ดี” อีกครั้ง ในการกล่าวปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “ประเทศไทยโปร่งใสได้อย่างไร” ในงานวันต่อต้านคอร์รัปชันสากล (ประเทศไทย) ซึ่งจัดโดย สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ร่วมกับรัฐบาล ณ ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติฯ ถนนแจ้งวัฒนะ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2558 โดยพลเอกเปรมฯ ชี้ว่า คอร์รัปชันคือสิ่งที่ตนเกลียดที่สุด เพราะเป็นการปล้นชาติโดย “คนไม่ดี” ความตอนหนึ่งในปาฐกถาพิเศษดังกล่าวมีว่า “พวกเราต้องไม่ยอมให้คนไม่ดีมานั่งปล้นชาติเราทุกวัน ๆ ฉะนั้น ต้องหาทางกำจัดตัวแ้วและตัวน่ารังเกียจให้หมดไปจากประเทศเราให้ได้...”⁵ (เน้นโดยผู้เขียน)

“คนไม่ดี” สามารถทำให้ประเทศไทยพังเสียหายได้อย่างมากมาย รวมถึงทำให้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยผิดเพี้ยน ดังที่เปลว สีเงิน นักหนังสือพิมพ์อาวุโส ผู้เขียนบทความวิเคราะห์การเมืองและสังคมในคอลัมน์ชื่อ “คนปลายซอย” หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ ได้แสดงความเห็นในบทความชื่อ “เพี้ยน ที่ทำสังคมประเทศ พัง” เผยแพร่ในไทยโพสต์ ออนไลน์ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2559 ความตอนหนึ่งมีว่า

“ตามหลักการ ประชาธิปไตยเป็นระบอบปกครองที่ผู้บริหารยึดความเห็น-ความต้องการ ‘คนส่วนใหญ่’ เป็นเป้าหมายกระทำ ตอบโจทย์ ‘สงบ-สุจริต-พัฒนา-ประชาชนอยู่ดี-กินดี-มีคุณธรรม’ แต่ขณะนี้... คนพวกหนึ่ง เอาคำว่า ‘ประชาธิปไตย’ ไปเป็นโลโก้โจรปล้นบ้าน-เผาเมืองซะแล้ว!? ปกติประเทศไทยก็อยู่ใต้กรอบประชาธิปไตย แต่เมื่อแก๊งโจรแฝงคราบประชาธิปไตยเข้ามา ‘กินบ้าน-กินเมือง’...ก็เกิดติดใจอยากได้อำนาจผูกขาดเพื่อ ‘กินเบ็ดเสร็จ’ เป็นการถาวร ครั้นถูกกำจัดไป... ก็ใช้เงินกินโกงหวานซื้อคนประเภท ‘ชั่ว-มาก่อนชาติ’ จากทุกระบบ-ทุกสาขา ตั้งขบวนการปล้นบ้าน-ชิงเมือง ทั้งระดมทั้งจ้างวาน ‘เผาบ้าน-เผาเมือง’ บอก...นี่คือประชาธิปไตย!”⁶

⁵ กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, “‘พล.อ.เปรม’ ลั่นเกลียดที่สุด ‘คอร์รัปชัน’ คือการปล้นชาติ,” *กรุงเทพธุรกิจ* (8 ธันวาคม 2558), ภายใต้ “การเมือง” <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/677650> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2559).

⁶ เปลว สีเงิน, “เพี้ยน ที่ทำสังคมประเทศ พัง,” *ไทยโพสต์* (30 มิถุนายน 2559), ภายใต้ “คนปลายซอย,” <http://www.thaipost.net/?q=เพี้ยน-ที่ทำสังคมประเทศ-พัง> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2559).

คำว่า “แก๊งโจรแฝงคราบประชาธิปไตย” ในความหมายของเปลว สีเงิน คือกลุ่มนักการเมืองที่เข้าสู่อำนาจด้วยวิธีการโกงตั้งแต่แรกเริ่ม นั่นคือ การโกงเลือกตั้ง หรือการซื้อเสียง รวมทั้งการใช้นโยบายประชานิยมซื้อใจฐานเสียงให้เลือกตนเข้ามา เมื่อเข้าสู่อำนาจแล้วก็ “กินบ้านกินเมือง” คือการใช้อำนาจแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบแก่ตนเองและพวกพ้อง และใช้เงินที่พากันโกงมาหว่านซื้อคนประเภท ‘ชั่วมาก่อนชาติ’ จากทุกระบบและทุกสาขาวิชาชีพเพื่อมาเป็นลู่อ้อนสนับสนุนมหกรรมโกงของตน

พฤติกรรมโกงของ “แก๊งโจรแฝงคราบประชาธิปไตย” ทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยผิดเพี้ยน จนเกิดสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยสามัญ” ซึ่งบทความของเปลว สีเงิน อีกหนึ่งชิ้นที่ใช้ชื่อว่า “ประชาธิปไตยสามัญ” เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ ออนไลน์ เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2559 ได้อธิบายลักษณะของประชาธิปไตยสามัญซึ่งเป็นความผิดเพี้ยน

คำว่า ‘ประชาธิปไตยสามัญ’ นี้...เข้าใจว่า อาจารย์ พิชาย รัตนติลก ฦ ภูเก็ต คณบดีคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) เป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา เพื่ออธิบายถึง ระบอบการปกครองที่ผู้บริหารประเทศมาจากการซื้อเสียงโดยตรงหรือมัดจำไว้ก่อนด้วยการให้สินบนในรูปแบบประชานิยม ครั้นได้อำนาจมาแล้วก็ดำเนินการทุจริตคิดโครงการมูลค่าเป็นแสนล้านหรือล้านล้านบาท เพื่อกินค่าหัวคิว ขณะเดียวกันก็สถาปนาอำนาจเบ็ดเสร็จโดยใช้เสียงข้างมากในสภาเขียนกฎหมายตามใจชอบลิดรอนสิทธิประชาชน อีกทั้งดันดันออกไปกล่าวร้ายประเทศตนเองให้ต่างชาติฟัง บดบังการตรวจสอบไม่ชอบการวิจารณ์ กล่าวร้ายต่ออำนาจตุลาการ ใช้อำนาจปกปิดคดโกงหวังปิดกั้นความยุติธรรม พวกหยาบกระด้างป่าเถื่อน ทั้งที่เป็นนายทุน นักการเมือง หัวคะแนน ตำรวจ และกองกำลังมวลชนนักเลงแล้วอ้างตัวว่า เป็น ‘ฝ่ายประชาธิปไตย’ เรียกฝ่ายตรงข้ามเป็นพวก ‘อนุรักษ์นิยมล้ำหลัง’⁷ (เน้นโดยผู้เขียน)

จากนิยามของ “ประชาธิปไตยสามัญ” ดังกล่าว สามารถใช้อธิบายลักษณะของประชาธิปไตย (แบบไทย ๆ) ได้เป็นอย่างดี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดเพี้ยนของ “ประชาธิปไตย” อันมีสาเหตุมาจากมาจากการที่ “คนไม่ดี” ได้เข้าสู่อำนาจ

⁷ เปลว สีเงิน, “ประชาธิปไตยสามัญ,” *ไทยโพสต์* (10 พฤษภาคม 2559), ภายใต้อำนาจ “คนปลายซอย,” <http://www.thaipost.net/?q=ประชาธิปไตยสามัญ> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2559).

กล่าวได้ว่าเมื่อ “คนไม่ดี” เข้ามาอยู่ในอำนาจภายใต้ระบอบประชาธิปไตย (แบบไทย ๆ) ดังกล่าวแล้ว ได้ทำให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวง โดยเฉพาะความเสียหายอันเกิดจากการใช้อำนาจ กระทำการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการเมืองไทยจึงมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ของนักการเมืองอย่างแยกไม่ออก

ในงานเสวนา “ปกเปลือกกงกัอง บทเรียนราคาแพงที่ต้องสานต่อ” ซึ่งจัดที่สำนักงาน ป.ป.ช. เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2559 มีผู้ร่วมเสวนาที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบคอร์รัปชันมาอย่าง ยาวนานหลายคน หนึ่งในนั้น คือ รองศาสตราจารย์ ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์ อดีตสมาชิกสภาปฏิรูป แห่งชาติ (สปช.) และคณบดีวิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยรังสิต ซึ่งได้กล่าวตอนหนึ่งระบุว่า “การโกงของนักการเมืองไทยรุนแรงที่สุดในโลก” โดยได้ให้เหตุผลอธิบายประเด็นดังกล่าวต่อไปว่า

ให้ดูทรัพย์สินรัฐบาลที่โกงในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ถ้าในต่างประเทศต้องใช้เวลากว่า 30 ปี ถึงโกงได้ 3-4 แสนล้านบาท ไม่ว่าจะเป็นนายมูบารัค อดีตประธานาธิบดีอียิปต์ นายซูฮาโต อดีตประธานาธิบดีอินโดนีเซีย เป็นต้น แต่นักการเมืองไทยใช้ เวลาแค่ 5-6 ปี สามารถ โกงได้เท่ากับคนที่มีอำนาจมานานกว่า 20-30 ปี⁸

รองศาสตราจารย์ ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์ ได้ตั้งคำถามว่า “...ทำไมนักการเมืองไทยถึง โกงได้เร็วมากเมื่อเทียบกับผู้นำเผด็จการทหารหรือเผด็จการรัฐสภาในต่างประเทศ” และได้เสนอ คำตอบต่อประเด็นคำถามดังกล่าวว่า “เพราะจากคนที่เอ่ยชื่อมาทั้งหมดส่วนใหญ่มาจากกระบบราชการ ความรู้เรื่องทุจริตมันน้อย โกงแบบง่าย ๆ ไม่เหมือนนักการเมืองไทยที่มาจากกลุ่มทุนขนาดใหญ่ มีความรู้เรื่องกลไกตลาด โกงได้ซับซ้อนกว่ามาก...”⁹

⁸ Isranews, “นักการเมืองไทยโกงมากที่สุดในโลก! เสวนา ป.ป.ช.สรุปบทเรียน-ก้าวข้าม อย่างไร?,” *สำนักข่าวอิศรา* (25 มีนาคม 2559), ภายใต้ “รายงาน-สก็๊ป,” <http://www.isranews.org/isranewsscoop/item/45791-nacc98eiz.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2559).

⁹ เรื่องเดียวกัน.

บริบทของการโง่งของนักการเมืองที่มาจากกลุ่มทุนขนาดใหญ่ตั้งที่รองศาสตราจารย์ ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์ ได้กล่าวถึง สอดคล้องกับข้อมูลในหนังสือ “เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย” ของสำนักงาน ป.ป.ช. ที่ได้รวบรวมคดีการทุจริตของนักการเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวน 10 คดี ซึ่งล้วนแต่เป็นคดีดังที่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนและประชาชนในวงกว้าง ในส่วนของนักการเมือง หนังสือเล่มดังกล่าวได้นำเสนอพฤติกรรมการทุจริตของนักการเมืองระดับชาติจำนวน 3 คน ซึ่งมีพฤติกรรมการโง่งที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ประกอบด้วยคดีของนายรักเกียรติ สุขชนะ นายวัฒนา อัครเวม และพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร¹⁰ (ยศในขณะนั้น)

คดีของนายรักเกียรติ สุขชนะ รู้จักกันอย่างกว้างขวางว่า “คดีทุจริตราคากลางยากระทรวงสาธารณสุข” โดยนายรักเกียรติฯ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ได้ออกประกาศยกเลิกราคากลางยาตามบัญชียาหลักแห่งชาติ และไม่ได้ประกาศใช้ฉบับใหม่แทนฉบับที่ถูกยกเลิก ส่งผลให้เกิดการทุจริตจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ในราคาสูงเกินกว่าความเป็นจริง เพราะไม่มีเพดานราคากำกับ นอกจากนี้ ยังได้เรียกรับเงินจำนวน 5 ล้านบาท จากเจ้าของบริษัทฯ และเวชภัณฑ์ด้วย¹¹

กรณีนายวัฒนา อัครเวม ในคดีทุจริตบ่อบำบัดน้ำเสีย คลองด่าน ซึ่งเป็นคดีการทุจริตที่ทำให้เป็นระบบและซับซ้อน นายวัฒนาฯ เป็นส่วนหนึ่งของมหรกรรมการโง่งครั้งนั้น โดยเกี่ยวข้องกับ การทุจริตในการจัดหาที่ดินเพื่อนำไปขายให้กับกรมควบคุมมลพิษเพื่อใช้ก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย นายวัฒนาฯ ได้ใช้อำนาจในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี บังคับข่มขู่ซื้อที่ดินส่วนหนึ่งมาจากราษฎรหลายราย¹² และบังคับข่มขู่ให้ข้าราชการ สังกัดกรมที่ดินและกรมการปกครองออกโฉนดทับที่สาธารณประโยชน์ ผู้ที่ซื้อที่ดินที่นายวัฒนาฯ เป็นตัวตั้งตัวตีในการจัดหาคือบริษัท คลองด่าน มารีน แอนด์ฟิชเชอริ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทที่นายวัฒนาฯ ตั้งขึ้น¹³

¹⁰ พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ถูกถอดยศโดยคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 26/2558 ลงวันที่ 5 กันยายน 2558.

¹¹ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, *เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2558), 35.

¹² เรื่องเดียวกัน, 60.

¹³ เรื่องเดียวกัน, 60-61.

ส่วนกรณีของพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ประกอบด้วย 3 คดี ได้แก่ คดีความผิดต่อหน้าที่ราชการในกรณีการซื้อขายที่ดินรัชดา ซึ่งพันตำรวจโท ทักษิณฯ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ร่วมลงนามยินยอมให้ภรรยา คือ คุณหญิงพจมาน ชินวัตร (นามสกุลขณะนั้น) ทำสัญญาซื้อที่ดินดังกล่าว¹⁴ คดีต่อมา คือ ความผิดฐานเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกันเป็นคู่สัญญาในสัญญาที่ทำกับหน่วยงานของรัฐ หรือที่รู้จักกันในคดีหยาบดิน (การออกสลากพิเศษเลขท้าย 3 ตัว และ 2 ตัว) ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่กองสลาก และเป็นการกระทำที่แสดงให้เห็นเจตนาว่าต้องการแสวงหาประโยชน์ที่ไม่ควรได้โดยชอบด้วยกฎหมาย¹⁵ และอีกคดีในหนังสือเล่มนี้ คือ การทุจริตผลประโยชน์ทับซ้อนและร่ำรวยผิดปกติกรณีการขายหุ้นบริษัท ชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) โดยพันตำรวจโททักษิณฯ ได้ใช้อำนาจหน้าที่ออกมาตรการต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์แก่บริษัท ชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และบริษัทในเครือ ส่งผลให้หุ้นของบริษัทดังกล่าวมีราคาสูงขึ้น ก่อนขายหุ้นให้บริษัท เทมาเส็ก ในประเทศสิงคโปร์ เป็นเงิน 69.70 พันล้านบาท เมื่อรวมกับเงินปันผลที่ได้รับในช่วงปี 2546 - 2548 แล้ว รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 70.60 พันล้านบาท¹⁶

นอกจากพฤติกรรมการณ์การโกงของนักการเมืองทั้ง 3 ราย ที่ปรากฏในหนังสือ “เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย” ดังกล่าวแล้ว นักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยในยุคต่อมา ซึ่งได้สืบสานโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองแบบ “ระบอบทักษิณ” ก็ได้ดำเนินนโยบายที่ก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันครั้งมโหฬารอีกครั้ง นั่นคือ โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2554 โครงการนี้เป็นการรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาในราคาสูงกว่าราคาตลาด แต่ “ไม่มีความชัดเจนว่าจะเอาเงินจากไหนมาซื้อ และจะระบายข้าวอย่างไรจึงจะไม่ขาดทุนบักโกรก”¹⁷ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้รัฐบาลขาดทุนย่อยยับจากการรับจำนำข้าวนับ 5 - 6 แสนล้านบาท แต่ชาวนายากจนได้รับเพียงเศษเงิน¹⁸

นอกจากนี้ นักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งในช่วงก่อนหน้ายุค “ระบอบทักษิณ” เช่น สมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็มีการทุจริตหาผลประโยชน์จากการลงทุนของรัฐมากมาย จนมีคำกล่าวโจมตีการทำงานของรัฐบาลชุดดังกล่าวว่าเป็น “บุฟเฟต์คาบิเน็ต” และต่อมาจึงถูกยึดอำนาจการปกครองโดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 158.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 173 - 174.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 179.

¹⁷ สำนักบุญคุณแผ่นดิน, *ระบอบทักษิณ จุดเริ่มต้นและจุดจบ* (กรุงเทพฯ: สามสหาย, 2557), 144.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 146.

“คนไม่ดี” ที่เมื่อเข้าสู่อำนาจแล้วได้ใช้อำนาจบิดเบือนระบบเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง และพวกพ้อง และก่อให้เกิดความเสียหายดังที่ยกตัวอย่างมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของ “คนไม่ดี” ทั้งหลายที่เคยอยู่ในอำนาจแล้วได้กระทำพฤติกรรมชั่ว ๆ เอาไว้ และก่อความเสียหายแก่สังคม ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง อีกทั้ง “ระบบ” ที่มีอยู่ก็ใช้การไม่ได้ เนื่องจากนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งมักอ้างว่าประชาชนเลือกเข้ามา ทำให้บ่อยครั้ง “...เมื่อรัฐบาลทำอะไรล้มเหลวก็ไม่ต้องรับผิดชอบอะไร...”¹⁹ จึงเกิดกระแสต่อต้านและขับไล่พวก “คนชั่ว” ที่โกงบ้านกินเมืองขึ้น

ดังนั้น หากจะกล่าวเฉพาะในรอบ 10 กว่าปีที่ผ่านมา ปัญหาสังคมการเมืองไทยจึงวนเวียนอยู่แต่เรื่องการขับไล่ “คนไม่ดี” ออกไป ดังที่ได้เกิดปรากฏการณ์การชุมนุมขับไล่รัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งที่เป็นคนไม่ดีบ่อยครั้ง ได้แก่ การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ซึ่งเริ่มชุมนุมขับไล่พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2549 จนนำไปสู่การรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549 ต่อเนื่องมาถึงการชุมนุมของกลุ่ม “มวลมหาประชาชน” หรือ “กลุ่มประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.)” เพื่อขับไล่รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และกำจัดสิ่งที่เรียกว่า “ระบอบทักษิณ” นำไปสู่การรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557²⁰ ทั้งนี้ ในการชุมนุมของคน 2 กลุ่ม มีวัตถุประสงค์ที่ตรงกันคือต้องการกำจัด “คนไม่ดี” ออกจากอำนาจทางการเมือง และต้องการแสวงหา “คนดี” ให้เข้ามาใช้อำนาจแทน

¹⁹ นงนุช สิงหเดชะ, “ประชาธิปไตย พิลึก,” http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1369240684 (สืบค้นเมื่อเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2559).

²⁰ ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 1/2557 เรื่อง การควบคุมอำนาจการปกครอง ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2557, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 131 ตอนพิเศษ 83 ง วันที่ 26 พฤษภาคม 2557.

ในเรื่องการแสวงหา “คนดี” นั้น การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรฯ ได้มีแนวคิดเรื่องการขอนายกพระราชทาน²¹ ส่วนการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ได้ให้การสนับสนุนและเรียกร้องให้ผู้นำกองทัพออกมาทำการรัฐประหารขับไล่ “คนไม่ดี” ออกไป²² และให้หาผู้ปกครองคนใหม่ที่เป็นคนดีซึ่งปรากฏต่อมาคือผู้นำกองทัพนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่ต้องการ “คนดี” และ “แสวงหาคนดี” มาโดยตลอดในระดับของการเมืองการปกครอง คือ การสนับสนุนให้คนดีเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง ในระดับของสังคมทั่วไป คือ การสร้างและบ่มเพาะคนในสังคมให้เป็น “คนดี” ตั้งแต่เด็ก

จากปรากฏการณ์ปัญหาสังคมการเมืองไทยตามที่กล่าวมาข้างต้น งานค้นคว้าอิสระนี้จึงต้องการศึกษาถึงฐานคิดและลักษณะของ “ความดี” และ “คนดี” ในสังคมไทย โดยเน้นสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องในประเด็นความคิด ความเชื่อ ตลอดจนอิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย เพื่อวิเคราะห์และอธิบายถึงรูปแบบของ “ความดี” และ “คนดี” ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การตอบคำถามว่าทำไมสังคมไทยจึงเชื่อมั่นใน “คนดี” และทำไมจึงพยายามแสวงหา “คนดี”

1.2 คำถามการวิจัย

ทำไมสังคมไทยจึงเชื่อมั่นใน “คนดี” และพยายามแสวงหา “คนดี”

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์และอธิบายลักษณะของ “ความดี” และ “คนดี” ในสังคมไทย เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามว่าทำไมสังคมไทยจึงเชื่อมั่นใน “คนดี” และทำไมจึงพยายามแสวงหา “คนดี”

²¹ ประชาไท, “พันธมิตรเสียงแตก ‘นายกฯพระราชทาน’ เตรียมแถลง 3 ทุ่ม,” *ประชาไท* (21 มีนาคม 2549), <http://prachatai.com/journal/2006/03/7828> (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2559).

²² MRG Online, “บางกอกโพสต์เผย ‘สุเทพ’ คอยกับ ‘ประยุทธ์’ ตั้งแต่ปี 2553 มุ่งเป้าล้มระบอบทักษิณ,” *ผู้จัดการ* (23 มิถุนายน 2557), ภายใต้ “สีมา-สีไป,” <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9570000070734> (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2559).

1.4 วิธีการศึกษา

ในการค้นคว้าอิสระนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการเก็บข้อมูลในรูปแบบ ดังนี้

1.4.1 การศึกษาจากเอกสาร (Document Research) โดยผู้เขียนเริ่มจากการเก็บข้อมูลจากหนังสือ งานวิจัย บทความ และข้อมูลออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นงานศึกษาที่อธิบายถึงความคิดความเชื่อเกี่ยวกับ “ความดี” และ “คนดี” ของคนในสังคมไทยระดับชาวบ้าน แล้ววิเคราะห์ถึงฐานคิดของคนในสังคมไทย อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่ออธิบายว่าทำไมสังคมไทยจึงแสวงหา “คนดี”

1.4.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview)

ผู้เขียนใช้วิธีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในบางประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเกี่ยวกับ “ความดี” และ “คนดี” รวมถึงเรื่องการทำความดีตามความคิดความเชื่อของคนไทยระดับชาวบ้าน ทั้งนี้ เพื่อสอบทานกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง โดยในการสัมภาษณ์จะใช้แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง คำถามมีลักษณะปลายเปิด²³ มีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวนทั้งสิ้น 45 คน²⁴ อายุระหว่าง 20 – 70 ปี การศึกษา ป. 4 – ปริญญาเอก โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.4.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่รู้ตัวว่ากำลังให้สัมภาษณ์

มีจำนวน 20 คน กลุ่มนี้ผู้เขียนจะเริ่มโดยการขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย จากนั้นจะเริ่มพูดคุยด้วยคำถามปลายเปิดโดยไม่เรียงลำดับข้อคำถาม เปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นไม่จำกัด ในการอ้างอิงจะเปิดเผยชื่อ – นามสกุล รวมถึงรายละเอียดที่จำเป็นเฉพาะผู้ที่อนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนผู้ที่ไม่อนุญาตให้เปิดเผยข้อมูล จะอ้างอิงโดยใช้นามสมมติ

1.4.2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ไม่รู้ตัวว่ากำลังให้สัมภาษณ์

มีจำนวน 25 คน กลุ่มนี้ผู้เขียนจะเริ่มด้วยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยเรื่องทั่ว ๆ ไป และเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นคำถามวิจัยโดยไม่จำกัด ซึ่งผู้เขียนได้ชี้แจงให้กลุ่มตัวอย่างรับทราบหลังจากเสร็จสิ้นการสนทนา การอ้างอิงในกลุ่มนี้จะใช้นามสมมติ

²³ ภาคผนวก ก.

²⁴ ภาคผนวก ข.

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การค้นคว้าอิสระนี้ เริ่มต้นจากการที่ผู้เขียนมีความสงสัยว่า ทำไมเมื่อเกิดวิกฤติความขัดแย้งทางการเมือง สังคมไทยจึงพยายามแสวงหา “คนดี” เพื่อให้เข้ามาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น จริงอยู่ที่ว่าตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏ ปัญหาการเมืองไทยนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ “คนไม่ดี” ได้เข้ามามีอำนาจทางการเมือง จึงต้องมีการแสวงหา “คนดี” เพื่อให้เข้าไปปกครองหรือใช้อำนาจทางการเมืองแทน “คนไม่ดี” นั้นเอง โดยผู้เขียนพบว่าไม่มีงานศึกษาใดที่ได้อธิบายอย่างชัดเจนว่าทำไมสังคมไทยจึงเชื่อมั่นและพยายามแสวงหา “คนดี” แต่จากการทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษาปัญหาการเมืองไทย ซึ่งมีทั้งฝ่ายที่สนับสนุน “ระบบ” และฝ่ายที่สนับสนุน “คนดี” พบว่า งานหลายชิ้นเพียงสะท้อนปัญหาการเมืองอันเกิดจากการที่คนไม่ดีได้เข้าไปอยู่ในอำนาจเท่านั้น แต่ข้อเสนอของทั้ง 2 ฝ่าย กลับมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเพื่อให้ได้ “คนดี” นั้นเอง กล่าวคือ แม้ฝ่ายที่สนับสนุน “ระบบ” เอง ก็ไม่ได้ปฏิเสธ “คนดี” หากแต่พยายามออกแบบระบบเพื่อที่จะให้ได้ “คนดี” เข้าสู่ระบบการเมือง หรือพยายามออกแบบระบบเพื่อที่จะให้คนที่อยู่ในอำนาจ ได้ใช้อำนาจภายใต้กรอบกติกาที่คนดีพึงกระทำ งานกลุ่มนี้จึงพยายามชูหลักการของประชาธิปไตยสากลหลาย ๆ ประการ เพื่อเป็นฐานในการออกแบบระบบที่ไม่ละเลยหลักการของประชาธิปไตย ในขณะที่ฝ่ายที่สนับสนุน “คนดี” นั้น มองไปที่เป้าหมายเป็นหลัก และบ่อยครั้งก็ได้ชี้ว่า หลักการสากลของประชาธิปไตยนั้น เมื่อนำมาใช้กับประเทศไทยกลับเป็นปัญหาเสียเอง โดยปัญหาหลักก็คือการที่ไม่สามารถเอื้อให้ “คนดี” ได้เข้าสู่อำนาจ ดังนั้น เมื่อเป้าหมายของงานกลุ่มนี้คือต้องการให้ได้ “คนดี” แล้ว บางครั้งจึงละเลยเรื่องหลักการของประชาธิปไตยไปเสีย

2.1 สะท้อนปัญหาการเมืองอันเกิดจาก “คนไม่ดี”

จากการศึกษางานวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่พยายามอธิบายปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งทางการเมืองของไทยในปัจจุบัน พบว่า งานวิจัยหลายชิ้นเพียงสะท้อนว่าปัญหาการเมืองไทยเกิดจาก “คนไม่ดี” ทำให้ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแย่ง และเสนอทางแก้ไขปัญหาโดยการสนับสนุนให้ “คนดี” เข้าสู่ระบบการเมือง แม้การเข้าสู่ระบบการเมืองของคนดีจะมีลักษณะผิดหลักการประชาธิปไตยก็ตาม แต่ก็มีงานวิจัยบางส่วนพยายามเสนอทางออกในเชิงการสร้างและพัฒนาระบบที่สามารถกำกับผู้ใช้อำนาจทางการเมืองตามกรอบศีลธรรมและจริยธรรม แต่ก็เพียงการคาดหวังว่านักการเมืองจะเป็น “คนดี” ตามมาตรฐานที่กำหนดเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาเจาะลึกว่าทำไมสังคมไทยจึงต้องการแสวงหา “คนดี”

หากนิยามความหมายของคำว่า “การเมืองไทยปัจจุบัน” อาจนิยามได้ว่าเป็นสภาพการเมืองไทยตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 เป็นต้นมา ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวมีบทบัญญัติที่ทำให้การเมืองแบบเลือกตั้งหยั่งรากลึกทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น และตามมาด้วยการเข้าสู่การเมืองของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ การเข้ามาเป็นรัฐบาลของพรรคไทยรักไทยภายใต้การนำของนักธุรกิจการเมืองอย่างพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร (ยศในขณะนั้น) ก่อนจะกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ระบอบทักษิณ” จากนั้นจึงเกิดการชุมนุมขับไล่ทักษิณโดยกลุ่มพันธมิตรฯ และลงเอยด้วยรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เรื่อยมาจนถึงความขัดแย้งระหว่างสีเสื้อ “เหลือง-แดง”

แต่เหตุการณ์ทั้งหมด เกษียร เตชะพีระ สรุปว่า แก่นของความขัดแย้งทางการเมืองปัจจุบัน ไม่ใช่แค่เรื่องบุคคล พรรค สีเสื้อ หรือเครือข่าย แต่เป็นความขัดแย้งทางชนชั้น ระหว่าง “ชนชั้นกลาง” ร่วมกับ “ชนชั้นนำในเมือง” ฝ่ายหนึ่ง กับ “ชนชั้นกลางระดับล่างในหัวเมืองชนบท” ร่วมกับ “แรงงานนอกระบบในเมือง” อีกฝ่ายหนึ่ง โดยเกษียร เตชะพีระ เห็นว่า ความขัดแย้งทางชนชั้นรอบนี้ไม่จบง่าย ๆ เพราะวิธีการจัดการความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมไทยซึ่งเคยใช้ได้ผลในอดีต “ทำท่าจะไม่ work อีกต่อไป” นั่นคือ การจัดการความขัดแย้งผ่านรัฐอุปถัมภ์ที่หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าหรือปะทะกับความขัดแย้งทางชนชั้นโดยตรง แต่ให้รัฐเป็นตัวกลางสื่อประสานด้วยวิธีการทั้งปราบปรามถ้าเผชิญการแข็งข้อ และจะอุปถัมภ์ถ้าฝ่ายสยบยอม โดยเกษียร เตชะพีระ อธิบายต่อไปว่า วิธีการจัดการความขัดแย้งแบบดั้งเดิมดังกล่าวถูกเปลี่ยนแปลงภายใต้ระบอบทักษิณ ด้วยการสร้างพันธมิตรการเมืองระหว่างกลุ่มทุนใหญ่ที่เป็นพวกพ้องเส้นสายกับชนชั้นกลางระดับล่างในหัวเมืองชนบท และแรงงานนอกระบบในเมืองผ่านนโยบายประชานิยม นี่คือช่องทางในการต่อสู้และคลี่คลายความขัดแย้ง อีกทั้งเป็นการแสดงอำนาจทางชนชั้นของพวกเขาร่วมกันที่ข้ามเหนือคนชั้นกลางและชนชั้นนำในเมืองผ่านระบอบเลือกตั้งตามกฎหมายรัฐธรรมนูญอันชอบธรรม ซึ่งช่องทางนี้ถูกปิดพร้อม ๆ กับการพยายามทำลายระบอบทักษิณ¹

การที่เกษียร เตชะพีระ อธิบายว่า ความขัดแย้งทางการเมืองของไทยในปัจจุบันเป็นความขัดแย้งทางชนชั้น สอดคล้องกับการศึกษาของอภิชาติ สถิตนิรามัยและคณะ ที่พยายามอธิบายปรากฏการณ์ความขัดแย้งระหว่าง “เสื้อเหลือง” กับ “เสื้อแดง” แล้วชี้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในรอบ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดคนกลุ่มใหม่ขึ้นมา มีอำนาจทางการเมืองเบียดพื้นที่ของคนกลุ่มเดิม คำถามที่ว่าคน 2 กลุ่ม คือใครบ้างนั้น อภิชาติ สถิตนิรามัยและคณะสรุปว่า “เสื้อเหลือง” คือ คนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไป ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจทางการเมืองอยู่แล้วดั้งเดิม ส่วน “เสื้อแดง” คือ คนชั้นกลางระดับล่าง ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหม่ที่ได้ประโยชน์จากการเลือกตั้งผ่าน

¹ เกษียร เตชะพีระ, *สงครามระหว่างสี : ในคืนวันอันมืดมิด* (กรุงเทพฯ: โอเพน บুক, 2553), 25.

นโยบายของพรรคการเมืองนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 เป็นต้นมา คนกลุ่มนี้จึงปฏิเสธอำนาจนอกระบบและสนับสนุนการเมืองแบบเลือกตั้ง²

แต่ทั้งนี้ การอธิบายความขัดแย้งทางการเมืองทั้งของเกษียร เตชะพีระ และอภิชาติ สถิตนิรามัยและคณะ ไม่ได้กล่าวถึงประเด็นปัญหาที่ผู้เขียนตั้งข้อสังเกต กล่าวคือ ทำไมเมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมือง สังคมไทยจึงพยายามแสวงหา “คนดี” ให้เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา

แม้ในการพยายามอธิบาย “เสือเหลือง” ของอภิชาติ สถิตนิรามัยและคณะ จะได้กล่าวถึงแนวคิดอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” ที่ “เสือเหลือง” ยึดถือและฉวยใช้ โดยพยายามชูวาทกรรม “รักเจ้า-ปกป้องสถาบัน”³ ยกสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นสถาบันสูงส่งอยู่เหนือการเมืองของพวกนักการเมืองจากการเลือกตั้งผู้ไร้ศีลธรรม โกบ้านกินเมือง และไม่เป็นประชาธิปไตย⁴ กลุ่มเสือเหลืองหรือกลุ่มพันธมิตรฯ และชนชั้นนำนิยมเจ้าได้ฉวยใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องมือทรงประสิทธิภาพเพื่อรวบรวมมวลชนในวงกว้าง ผ่านวาทกรรม “รักเจ้า” และปกป้องสถาบันจากพวก “ล้มเจ้า” และนำไปสู่การปฏิเสธความชอบธรรมของการเมืองแบบเลือกตั้งในที่สุด⁵ แต่จะเห็นได้ว่า อภิชาติ สถิตนิรามัยและคณะ ได้อธิบาย “สถาบันพระมหากษัตริย์” ผ่านอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” ในแง่ “ความดี” ที่เป็นเครื่องมือทางการเมืองเท่านั้น และเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ใช้ได้ผล เนื่องจากตรงกับความคิดความเชื่อของคนในสังคมไทย แต่การค้นคว้าอิสระนี้ จะพยายามอธิบายเพิ่มเติมในอีกแง่มุมหนึ่ง ผ่านมุมมองของพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน เพื่ออธิบายว่าทำไมอุดมการณ์ราชาชาตินิยมในฐานะที่เป็นหนึ่งใน “ความดี” ของสังคมไทยจึงใช้ได้ผลมาโดยตลอด เพื่อตอบคำถามว่าทำไมเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองขึ้น สังคมไทยจึงเชื่อมั่นและพยายามแสวงหา “คนดี”

เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองของไทย เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้อำนาจของ “คนไม่ดี” จึงนำมาสู่การชุมนุมขับไล่โดยกลุ่มคนที่ต้องการชำระล้างความโสภณในสังคมการเมืองไทย ชลธิรา สัตยวัฒน์ อติตผ่ายชัยนาม “สหายกาวน” ซึ่งเคยเข้าป่าร่วมกิจกรรมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภรรยาของพิรุณ ฉัตรวนิชกุล หรือ “สหายขวาน”

² อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุคตี มุกดาวิจิตร, และ นิติ ภาวครพันธุ์, *ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย* (เชียงใหม่: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), 45.

³ เรื่องเดียวกัน, 46.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

อดีตกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย⁶ ได้เขียนงานวิจัยแนวสหวิทยาการ เรื่อง “มหากาพย์ นาฏลีลา พลังมวลมหาประชาชน” บันทึกการต่อสู้ของกลุ่ม กปปส. โดยชี้ให้เห็นว่า กลุ่มผู้ชุมนุมนั้น “...รู้ในความเลวของผู้อื่น สู้อารมณ์ระงับใจในตนให้ ‘ก้าวข้าม’ ความชั่ว ความเลว ทั้งใน ‘ตนเอง’ และ ‘ผู้อื่น’ จนนำไปสู่การชำระล้างความสกปรกโสมมในสังคมการเมืองไทย”⁷ แต่ชลธิรา สัตยาวัดณา ไม่ได้ชี้อย่างตรงไปตรงมาว่าปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากอะไร ดังที่งานของเกษียร เตชะพีระ และงานของอภิชาติ สถิตนิรามัยและคณะพยายามอธิบาย แต่ทว่า เนื้อหาตลอดทั้งเล่มในงานของชลธิรา สะท้อนให้เห็นว่าการที่กลุ่ม กปปส. ต้องออกมาปฏิบัติ “ภารกิจทางประวัติศาสตร์อันศักดิ์สิทธิ์”⁸ นั้น เนื่องจากมี “คนชั่ว” อยู่ในอำนาจและทำให้เกิดความสกปรกโสมมในสังคมการเมืองไทย

ในขณะที่ธนศักดิ์ สายจำปา ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเมืองไทยของความปรารถนากับการศึกษา การเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นไทย ที่ถูกใช้เป็นกลไกหลักในการผลิตความปรารถนา อันเป็น “การเมืองของความปรารถนาแบบเก่า” ที่ชนชั้นปกครองและรัฐไทยลงทุนทางสังคมเพื่อผลิตความปรารถนาดังกล่าว จนทำให้สังคมไทย มีความปรารถนาในการดำเนินชีวิตตามแบบความเป็นไทย หากบุคคลใดมีความปรารถนา นอกเหนือจากนี้ ก็จะถูกกลโฆสทั้งทางสังคมและกฎหมาย ธนศักดิ์ สายจำปา ได้เสนอข้อค้นพบของตน สรุปได้ว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรฯ เป็นไปเพื่อสงวนรักษาการเมืองของความปรารถนาแบบเก่า อันเป็นกลไกที่เอื้ออำนวยและค้ำจุนสถาบันหลักของสังคมไทยมาโดยตลอด⁹ ซึ่งหมายรวมถึง “ความดี” และ “คนดี” ในสถาบันหลักของสังคมไทย อันเป็นประเด็นที่งานการค้นคว้าอิสระนี้ พยายามอธิบาย

⁶ ประชา บูรพาวิถี, “ศึกสหาย 2014,” *กรุงเทพธุรกิจ* (17 มกราคม 2557), ภายใต้อ “แกะรอยการเมือง,” <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/556505> (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2559).

⁷ ชลธิรา สัตยาวัดณา, *มหากาพย์ นาฏลีลา พลังมวลมหาประชาชน* (ปทุมธานี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรังสิต, 2557), 221.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 222.

⁹ ธนศักดิ์ สายจำปา, “การเมืองไทยของความปรารถนากับการศึกษากการเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 243-244.

2.2 ออกแบบระบบเพื่อให้ได้ “คนดี”

ในขณะเดียวกัน งานวิชาการบางส่วน ได้เสนอวิธีการออกแบบระบบที่สามารถกำกับผู้ใช้อำนาจให้อยู่ในกรอบกติกา อาทิ ผาสุก พงษ์ไพจิตร ซึ่งเป็นนักวิชาการท่านหนึ่งที่ได้ศึกษาปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันมาอย่างยาวนาน ได้กล่าวปาฐกถา 100 ปี ป่วย อังภากร ที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2558 ซึ่งแม้ผาสุก พงษ์ไพจิตร จะสรุปในตอนท้ายปาฐกถาของตนว่า “ประชาธิปไตยแก่คอร์รัปชันได้ดีที่สุด” แต่ในปาฐกถาดังกล่าว มีประเด็นคำถามข้อหนึ่งที่น่าสนใจ กล่าวคือ “ทำไมจึงปราบคอร์รัปชันได้ยากมาก” เพื่อที่จะตอบคำถามนี้จำเป็นต้องรู้สาเหตุที่นำไปสู่พฤติกรรมคอร์รัปชันเสียก่อน โดยผาสุก พงษ์ไพจิตร ได้ยกมุมมองของนักวิชาการ 4 กลุ่ม¹⁰ ที่พยายามตอบคำถามนี้ ประกอบด้วย มุมมองของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก มุมมองของนักศีลธรรมจรรยาธรรม มุมมองของเศรษฐศาสตร์การเมือง และมุมมองของนักวิเคราะห์สังคมระยะเปลี่ยนผ่าน แต่การทบทวนวรรณกรรมในบทนี้ จะพิจารณามุมมองของนักศีลธรรมจรรยาธรรม ตามเอกสารของผาสุก ซึ่งได้สรุปว่า

แนวคิดนี้มุ่งไปที่พฤติกรรมของแต่ละบุคคล ผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ผลที่ได้เป็นตัวเงินจากการคอร์รัปชัน และพร้อมที่จะทำการทุจริตเมื่อประโยชน์มากกว่าต้นทุนเสมอ นั่นเพราะมีการให้คุณค่าของผลได้ที่คิดเป็นตัวเงินมากกว่าคุณค่าของการไม่ทุจริต การให้คุณค่ากับจริยธรรมไม่ทุจริตสูงจะช่วยลดคอร์รัปชันได้ **ทางออกคือต้องทำคนให้เป็น “คนดี (moral man)” ด้วยการส่งเสริมหลักการคุณธรรมจริยธรรมในหมู่ข้าราชการและนักการเมือง** แต่ยอมรับว่า การทำคนให้เป็นคนดีเป็นเรื่องยากมาก”¹¹ (เน้นโดยผู้เขียน)

การทำคนให้เป็น “คนดี” ในแง่นี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการกำกับคนที่ใช้อำนาจนั่นเอง โดยเฉพาะพวกที่เป็นข้าราชการและนักการเมือง ซึ่งนักศีลธรรมจรรยาธรรมก็ยอมรับว่าเป็นเรื่องยาก กระนั้น การส่งเสริมหลักการคุณธรรมจริยธรรมก็ยังเป็นหนึ่งในทางออกของสังคมไทยมาโดยตลอด เช่น รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ได้กำหนดให้มีการจัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของ

¹⁰ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, “จะต่อสู้กับคอร์รัปชันอย่างไรดี,” *ไทยพับลิก้า* (15 พฤศจิกายน 2558). 12, ภายใต้ “ปาฐกถา 100 ปี ป่วย อังภากร,” <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2015/11/Puey-speech-Pasuk.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2559).

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 13.

ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ¹² ต่อเนื่องมาจนถึงรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 ที่ได้เพิ่มความเข้มข้นในการควบคุมด้านจริยธรรมของบุคคลสาธารณะ โดยกำหนดเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้ในหมวด 13 “จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ” และให้มีกลไก ระบบการบังคับใช้และการลงโทษเพิ่มเติมเข้ามาด้วย¹³

จะเห็นได้ว่า แม้แต่งานวิจัยที่พยายามสนับสนุน “ระบบ” มากกว่า “คน” ก็ยังมีความปรารถนาที่จะได้ “คนดี” เข้าสู่ระบบ การออกแบบระบบเลือกตั้งที่ยุติธรรมและสามารถป้องกันคนโกง ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อคัดกรองให้ได้ “คนดี” เข้าสู่ระบบการเมือง การกำหนดมาตรฐานจริยธรรมของกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ก็เพื่อจะให้คนในกลุ่มหรือในองค์กรนั้นเป็นคนดีนั่นเอง

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่พยายามเสนอทางออกของปัญหาการเมืองไทยที่เป็นระบบในภาพใหญ่ กล่าวคือ งานศึกษาที่เสนอให้แก้ปัญหาการเมืองในระบบประชาธิปไตยผ่านการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ เรื่อง “แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย” ซึ่งเอนก เหล่าธรรมทัศน์ สรุปว่า การเลือกตั้งซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการทางประชาธิปไตยนั้น ที่เป็นปัญหาก็เนื่องจากวัฒนธรรมการเลือกตั้งของไทยมิใช่การเลือกคนที่เท่าเทียมกันไปทำหน้าที่แทนกันในทางการเมือง แต่เป็นการเลือกคนที่อยู่สูงกว่าหรือมีฐานะดีกว่าเข้ามาเป็น “นาย” โดยหวังว่าในอนาคตจะได้รับผลประโยชน์จาก “นาย” ที่ตนได้เลือกไป แม้เอนก เหล่าธรรมทัศน์ จะยอมรับว่ายังมีคนจำนวนไม่น้อยไม่ว่าจะอยู่ในชนบทหรือในเมืองที่ลงคะแนนโดยไม่คำนึงถึงการได้รับความอุปถัมภ์หรืออามิสสินจ้าง แต่ในงานชิ้นนี้ก็ยิ่งสรุปว่าการเลือกตั้งในประเทศไทยจนถึงทุกวันนี้ก็ยังชี้ขาดกันด้วยความสามารถในการอุปถัมภ์ ประกอบ เข้ากับคุณสมบัติของผู้สมัครและผลงานหรือความน่าสนใจของพรรค ซึ่งทำให้ในด้านหนึ่ง ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งนี้ถูกดัดแปลงให้เข้ากันได้เป็นอย่างดีกับชีวิตอุปถัมภ์ในชนบทซึ่งคนชั้นกลาง คนในเมือง และคนมีการศึกษาไม่เห็นด้วย¹⁴

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อเสนอของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่ว่า ต้องเปลี่ยนประชาธิปไตยจากการเป็นเวทีของระบบอุปถัมภ์ ให้กลายเป็นสนามฝึกซ้อมให้ประชาชนทุกระดับ โดยเฉพาะที่ระดับท้องถิ่นได้รับฝึกหัด มีความผูกพัน เข้าร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาบ้านเมือง เพื่อลด

¹² พรรณพร สนธิไชย, “ปัญหาการบังคับใช้ประมวลจริยธรรมของสมาชิกรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), 2.

¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, *แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย* (ปทุมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 144.

ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง “สองนครา” คือ ระหว่าง “เมือง” กับ “ชนบท”¹⁵ แต่จากงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้เขียนสนใจปรากฏการณ์ที่เอนก เหล่าธรรมทัศน์ อธิบายว่า ทำไมคนในสังคมไทยจึงคิดว่าตนไม่ได้เลือกคนที่เท่ากันไปทำหน้าที่เป็นผู้แทนทางการเมือง หากแต่คิดว่าตนกำลังเลือกผู้ที่เหนือกว่าไปทำหน้าที่เป็น “นาย” ทั้งนี้ เนื่องจากผู้เขียนเห็นว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับประเด็นปัญหาที่ผู้เขียนกำลังสนใจศึกษา เนื่องจากการตัดสินใจเลือกผู้แทนไม่ว่าจะระดับใดก็ตาม ผู้เลือกย่อมเลือกคนที่คิดว่า “ดีที่สุด” ตามทัศนคติ ความคิดเห็นทางการเมือง รวมถึงความเชื่อของตน

2.3 สรุป

สังคมไทยนิยามคำว่า “คนดี” ไว้อย่างไร คำถามนี้เป็นคำถามที่สามารถถกเถียงกันได้ ไม่มีที่สิ้นสุด แม้คัมภีร์พระไตรปิฎกจะได้นิยามคุณสมบัติของ “คนดี” โดยได้กล่าวถึงหลักธรรม “สัปปริสธรรม 7” อันหมายถึง คุณธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ หรือคุณสมบัติของคนดี เป็นคุณธรรมพื้นฐานในการพัฒนาตนเอง สังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นคุณธรรมที่เน้นถึงการแสดงออก 7 ประการ คือ การรู้จักเหตุ การรู้จักผล การรู้จักตน การรู้จักประมาณ การรู้จักกาล การรู้จักชุมชน และการรู้จักบุคคล¹⁶ แต่เนื่องจากนิยามเดียวกันอาจใช้ตัดสินคนแต่ละคนว่า “ดี” ไม่เท่ากัน หรือ “ดี” แตกต่างกันได้ งานศึกษาชิ้นนี้จึงไม่ได้มุ่งหมายศึกษาว่า “ความดี” และ “คนดี” ในสังคมไทยควรถูกนิยามว่าอย่างไร และไม่ได้มุ่งหมายศึกษาว่าระหว่าง “ระบบ” กับ “คนดี” นั้น สังคมไทยควรจะเลือกอะไร แต่จะพยายามอธิบายว่าทำไมสังคมไทยจึงต้องการ “คนดี” ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมในบทนี้ พบว่า ทั้งฝ่ายที่สนับสนุน “ระบบ” และฝ่ายที่สนับสนุน “คนดี” นั้น ล้วนแล้วแต่ต้องการ “คนดี” ทั้งสิ้น กล่าวคือ ฝ่ายที่สนับสนุน “ระบบ” นั้นต้องการให้ได้ “คนดี” เข้าสู่ระบบภายใต้กฎกติกาหรือระบบที่ดีที่สุด ในขณะที่ฝ่ายที่สนับสนุน “คนดี” นั้นไม่สนใจว่าจะได้ “คนดี” มาด้วยวิธีใด จึงสนับสนุนการได้มาซึ่ง “คนดี” โดยไม่สนใจว่าจะเป็นการทำลายระบบที่เป็นกติการ่วมกันของสังคมหรือไม่

กล่าวโดยสรุปแล้ว ไม่ว่าจะสนับสนุน “ระบบ” หรือ “คน” ก็ล้วนต้องการ “คนดี” ทั้งสิ้น แต่ผู้เขียนไม่พบว่ามีการศึกษาใดที่ตอบคำถามได้ว่าทำไมสังคมไทยจึงเชื่อมั่นและต้องการคนดี

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 149-150.

¹⁶ พระมหาสมควร ศรีสงคราม, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัปปริสธรรมและพละธรรมกับการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มเขตกรุงเทพฯ” สังกัดกรุงเทพมหานคร, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550), 8.

ดังนั้น ในงานศึกษาชิ้นนี้จึงพยายามที่จะอธิบายและตอบคำถามดังกล่าว โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลในส่วนที่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนในสังคมไทย นั่นคือ อิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาท

บทที่ 3

พุทธศาสนาเถรวาทกับสังคมไทย

จากคำถามการวิจัย “ทำไมสังคมไทยจึงเชื่อมั่นใน ‘คนดี’ และพยายามแสวงหา ‘คนดี’” ผู้เขียนได้ตั้งสมมติฐานต่อมาว่า ความคิดความเชื่อของคนในสังคมไทยนั้นส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ประกอบกับความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องคนดีมักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งการมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นเป้าหมายหลักของการนับถือศาสนา หรือเป็นเป้าหมายหลักของการมีศาสนา ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมส่วนรวม ผู้เขียนจึงได้ศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ภายใต้กรอบแนวคิดหรือกรอบความเชื่อของศาสนาแบบชาวบ้านเป็นหลัก

3.1 รูปแบบความเชื่อทางศาสนา

คนไทยนับถือศาสนาหลากหลาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอันเป็นกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้สิทธิในการนับถือศาสนาแก่พลเมือง และทุกศาสนาล้วนสอนให้คนเป็นคนดี โดยมีการนิยามลักษณะของ “ความดี” และลักษณะของ “คนดี” ไว้ในหลักธรรมคำสอนของศาสนาตนด้วย แต่เมื่อพิจารณานิยามของ “ความดี” และ “คนดี” แล้ว แม้ในศาสนาเดียวกันก็ยังเห็นต่างกัน โดยเฉพาะ “ความดี” ในแง่ของวัตรปฏิบัติ” และ “คนดี” ที่ดำเนินตามวัตรปฏิบัติเหล่านั้น ซึ่งพบว่ามีความแตกต่างกัน โดยความแตกต่างนี้ได้นำไปสู่การแบ่งแยกศาสนาแต่ละศาสนาออกเป็นนิกายต่าง ๆ

พุทธศาสนาเองความเห็นที่แตกต่างในเรื่อง “ความดี” ในรูปของพระธรรมวินัยที่พระพุทเจ้าบัญญัติไว้ก็ได้นำไปสู่การแบ่งแยกเป็นนิกายจำนวนมาก ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา กระนั้นก็ตาม การแสวงหา “คนดี” ในสังคมไทย โดยเฉพาะในสังคมการเมืองของไทยปัจจุบันนั้น กลับได้รับการรองรับอย่างมั่นคงโดยฐานอุดมคติของพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ ฐานคติดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากพุทธวจนที่ได้ทรงตรัสไว้ในโอกาสต่าง ๆ และถ่ายทอดลงสู่ความเชื่อแบบท้องถิ่นของคนในสังคมไทยตั้งแต่สมัยโบราณจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ทั้งฐานคติทางพุทธศาสนาที่เป็นทางการและฐานคติตามความเชื่อทางศาสนาในระดับท้องถิ่นของสังคมไทย เมื่อพิจารณาในแง่ที่ผ่านการกล่อมเกลาโดยรัฐไทยแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าไม่ต่างไปจากสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรมไทย” ซึ่งภายใต้ระบบกลไกของรัฐประชาชาติไทยนั้น ธนศ วงศ์ยานนาวา เห็นว่า วัฒนธรรมไทยไม่ได้รวมเอาวัฒนธรรมอื่นเข้าไปด้วย เช่น วัฒนธรรมมุสลิม หรือวัฒนธรรม

คารอลิค¹ หรือหากกล่าวอีกนัยหนึ่ง การผสมกลมกลืนระหว่างพุทธศาสนากับรัฐไทยนั้น ทำให้เกิดสถานะที่เรียกว่า “ไทยคือพุทธ พุทธคือไทย”² หรือกล่าวอย่างเคร่งครัดแล้ว ความเป็นไทยก็คือพุทธ ดังนั้น “ความดี” และ “คนดี” แบบไทยจึงต้องเป็น “ความดี” และ “คนดี” แบบพุทธ

ดังนั้น ในงานศึกษานี้ จึงพยายามจำกัดขอบเขตเหลือเพียงพุทธศาสนานิกายเถรวาท อันเป็นนิกายที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ โดยใช้แนวคิดการแบ่งแยกศาสนาตามเกณฑ์ลักษณะความเชื่อของผู้ศึกษาศาสนา ตามที่วัชระ งามจิตรเจริญ ได้จำแนกไว้ กล่าวคือ หากแบ่งประเภทของพุทธศาสนาเถรวาทตามเกณฑ์ที่ใช้ จะแบ่งได้ดังนี้³

1. หากใช้ลักษณะความเชื่อที่ต่างจากคัมภีร์ดั้งเดิมเป็นเกณฑ์ จะจำแนกเป็น *พุทธศาสนาตามคัมภีร์* คือพุทธศาสนาที่ปรากฏตามคัมภีร์พระไตรปิฎก และ *พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน* คือพุทธศาสนาที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นนับถือ ซึ่งจะมีความเชื่อของท้องถิ่น เช่น เรื่องผีฟ้า หรือผีหลวง ผสมอยู่ด้วย

2. หากใช้ลักษณะของผู้ศึกษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นเกณฑ์ จะแบ่งได้เป็น *พุทธศาสนาแบบปัญญาชน* คือพุทธศาสนาที่นักวิชาการศึกษาในเชิงวิชาการ ในฐานะที่พุทธศาสนาเป็นแนวคิดหรือปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางสังคม ไม่ได้ศึกษาด้วยศรัทธาอย่างชาวบ้านทั่วไป และ *พุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม* คือพุทธศาสนาในด้านที่มีบุคลากรหรือองค์กรออกมาทำประโยชน์ต่อสังคม

จากเกณฑ์ที่วัชระ งามจิตรเจริญ ได้กล่าวถึงในข้างต้น ผู้เขียนมีความสนใจเกณฑ์แรก กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาของชาวบ้าน นั่นคือ ชาวบ้านมีความเชื่อที่ต่างจากคัมภีร์ดั้งเดิม เช่น มีความเชื่อของท้องถิ่น ความเชื่อเรื่องผี รวมทั้งความเชื่ออื่น ๆ ผสมอยู่ด้วย แม้ความเชื่อของชาวบ้านจะมีสิ่งอื่นผสมปนเปกันผิดแผกแตกต่างจากศาสนาที่เป็นทางการ จากเดิมที่สมัยก่อนมีการหีบหุ้มจากผีและพราหมณ์ แต่ปัจจุบันหีบหุ้มมาจากลัทธิต่าง ๆ หลากหลายมากขึ้น จนมีลักษณะ “พันทาง” อย่างเห็นได้ชัด⁴ และบ่อยครั้งสวนทางกับทิศทางที่กำหนดโดย “รัฐ” คือ แตกต่างจากพุทธศาสนาในทางปรัชญาที่รัฐพยายามชี้นำ ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริง ชาวบ้านได้นับถือพุทธศาสนาโดยผสมกับความเชื่ออื่น ๆ มานานแล้ว ดังคำกล่าวของศรีศักร วัลลิโภดม นักวิชาการทางประวัติศาสตร์

¹ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, *ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม* (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2557), 67.

² พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดคีมทอง, 2552), 48.

³ วัชระ งามจิตรเจริญ, *พุทธศาสนาเถรวาท*, พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), 13-14.

⁴ พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ*, 176-177.

โบราณคดีและมานุษยวิทยา ที่ปรึกษามูลนิธิเล็ก – ประไพ วิริยะพันธุ์ ที่พยายามชี้ให้สังคมหันมามอง ศาสนาของชาวบ้าน โดยกล่าวว่า

ถ้าหยุดความเพ้อเจ้อเรื่องศาสนาในทางปรัชญาแล้วหันมามองการนับถือศาสนาของคนส่วนใหญ่ในสังคมแล้ว ก็จะเห็นว่าศาสนาในเมืองไทยที่มีมาช้านานนั้น เป็นการนับถือผีกับพุทธร่วมกันมาโดยตลอด โดยที่พุทธคือร่มเงาใหญ่และมีความเชื่อเรื่องผีช่วยเสริมสร้าง ลักษณะเช่นนี้ดูเหมือนกันทั้งในประเทศไทย ลาว พม่า และเขมร ที่ล้วนเป็นสังคมที่นับถือพุทธเถรวาทเป็นหลัก⁵

การศึกษาหลักธรรมคำสอนทางศาสนาของชาวบ้านนั้น เป็นการศึกษาด้วยศรัทธาเป็นหลัก มีวัตถุประสงค์เพื่อความสงบสุขของตนและสังคม ซึ่งความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อศาสนานั้น ได้รับอิทธิพลจากความเชื่ออื่น ๆ ด้วย แตกต่างจากการศึกษาพุทธศาสนาของนักวิชาการ ที่มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยแต่อาจไม่ประกอบด้วยศรัทธาเหมือนเช่นชาวบ้าน ดังนั้น ความเห็นของชาวบ้านในแง่ของการศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาจึง “บริสุทธิ์” กว่า ดังคำกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุที่ได้กล่าวถึงความแตกต่างของการศึกษาพุทธศาสนาของชาวบ้านกับนักวิชาการผู้ที่ต้องการวิจัยธรรมะไว้ว่า

คนสมัยนี้อยากดี อยากเด่น อยากอวด แล้วก็เต็มไปด้วยความสงสัย เพราะฉะนั้นจึงมีการวิจัยตามหลักวิชาอย่างนั้นอย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด แล้วก็มีความวิจัยอยู่นั้น มีแต่เรื่องวิจัย เรื่องรู้ ส่วนเรื่องทำ หรือเรื่องความจริงนั้นไม่ค่อยมี หรือไม่มีเอาเสียเลย เพราะฉะนั้นชาวบ้านเขาก็ไม่ได้อยากรู้ความดีความเด่นของตัวเอง เขาอยากมีแต่ความสงบสุข ฉะนั้นมันจึงบริสุทธิ์กว่าคนที่อยากจะวิจัยเพื่อความดีความเด่น หรือความก้าวหน้าอะไรของตัวเอง ก็ตาม พวกชาวบ้านจึงไม่ค่อยรู้ว่าตัวเองมีอะไร หรือว่ามีความก้าวหน้าในทางธรรม ในทางศาสนาแค่ไหน เขาไม่ต้องการจะวิจัยหรือวิเคราะห์ สังเคราะห์อะไร เขาอยู่กับอย่างสบายเท่านั้นเอง หมายความว่าเขาเป็นเนื้อเป็นตัวของตัวเองเสียเอง⁶

ฉะนั้น แม้ท่านพุทธทาสภิกขุจะเน้นถึงความแตกต่างระหว่างการศึกษาพุทธศาสนาของชาวบ้านกับนักวิชาการ โดยเห็นว่าชาวบ้าน “เขาเป็นเนื้อเป็นตัวของตัวเอง” และต้องการแต่ความสงบสุข จึงมีความ “บริสุทธิ์กว่าคนที่อยากจะวิจัย” เพื่อความก้าวหน้า (ในทางวิชาการ) ของตน แต่คำสอนของท่านพุทธทาสหลายวาระ ก็เป็นการพยายามดึงชาวบ้านให้ออกจากกรอบคิดแบบ

⁵ ศรีศักร วัลลิโภดม, “คำนำ,” ใน *ผีกับพุทธ ศาสนาและความเชื่อในสังคมล้านช้าง ดุลยภาพทางจิตวิญญาณของชาวบ้านในลุ่มน้ำหมัน*, บรรณาธิการโดย วลัยลักษณ์ ทรงศิริ มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, [2548?]), คำนำ.

⁶ พุทธทาส อินทปัญโญ, *บรมธรรม ภาคต้น* (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2547), 343.

ชาวบ้าน โดยพยายามสอนให้มีศรัทธาในศาสนาที่ถูกต้อง ก้าวให้พ้น “ตัวกู ของกู” ซึ่งแน่นอนว่าคำสอนของท่านพุทธทาสได้ข้ามพ้นความเชื่อทางศาสนาแบบพุทธผสมผีของชาวบ้านแล้ว⁷

3.2 จากคัมภีร์ถึงคำพระ และวัฒนธรรมมุขปาฐะ

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระอริยสงฆ์ผู้เป็นอรหันตสาวกได้ร่วมกันสืบทอดกันมาในรูปแบบ “มุขปาฐะ” นั้น เป็นการสืบทอดโดยใช้ภาษา “บาลีหรือมคธ” อันเป็นภาษาที่ชาวพุทธเชื่อว่าเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์⁸ ซึ่งต่อมาได้ถูกบันทึกไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ถือเป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อบ่มงูสู่เป้าหมายสูงสุดคือความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง

ในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์จำเป็นต้องเลือกหลักธรรม รวมถึงกลวิธีหรืออุบายที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึง “หลักธรรม” ได้ง่ายขึ้น เพื่อให้คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นที่เข้าใจสำหรับชาวบ้าน ช่วยให้พุทธศาสนิกชนเกิดกำลังใจในการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมถึงมีกำลังใจในการที่จะปฏิบัติตนเพื่อบรรลุจุดหมายหมายของชีวิตตามลำดับขั้นไป อุบายหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านได้ใกล้ชิดพระศาสนามากขึ้น โดยเฉพาะในท้องถิ่นต่าง ๆ ในสมัยก่อน คือการสอนหลักธรรมด้วยชาดกและนิทานพื้นบ้าน อิทธิพลของเรื่องเล่าดังกล่าวทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือเหตุผล และเชื่อในโลกนี้โลกหน้า ชาวบ้านได้เรียนรู้ประสบการณ์จากวิธีการสอนแบบมุขปาฐะ ผ่านเรื่องเล่าอุปมาอุปมัยที่เป็นรูปธรรมหรือบุคคลาธิษฐาน และที่สำคัญที่สุด ชาวบ้านในท้องถิ่นเห็นว่าธรรมะกับความสนุกสนานรื่นเริงไม่ได้แยกออกจากกัน⁹

การสอนเรื่องชาดกในท้องถิ่น โดยเฉพาะการเทศน์มหาชาติ (เวสสันดรชาดก) ในภาคเหนือ มีการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ช่วยสร้างเสียงเสนาะ สร้างจินตภาพที่ชัดเจน สร้างอารมณ์หลากหลายให้ผู้ฟังเทศน์บังเกิดอารมณ์คล้อยตาม นำไปสู่ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในการบำเพ็ญ

⁷ ศาสนาที่ถูกต้องในความหมายของท่านพุทธทาสภิกขุมีความแตกต่างจากความเชื่อดั้งเดิม โดยเฉพาะในประเด็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา กล่าวคือ จุดมุ่งหมายสูงสุดที่เรียกว่า “นิพพาน” นั้น ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในภพหน้า (หรือภพถัดไปอีกนานแสนนาน) โดยท่านสอนว่านิพพานจริง ๆ นั้นคือความสงบเย็นแห่งกิเลส “มีที่นี้และเดี๋ยวนี้” ไม่จำเป็นต้องมีหลังจากตายแล้ว นั่นคือความที่จิตใจสงบเย็น ไม่มีความร้อนเพราะอะไรทั้งหมดนั่นเอง

⁸ ชรวัดน์, ชินบัญชร *สวดมนต์อย่างไรให้ใจเป็นสุข* (กรุงเทพฯ: คณะบุคคลประกายพุกฤษ, 2550), 31.

⁹ พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ*, 60.

ทานบารมีอย่างอุกฤษฏ์ของพระเวสสันดร¹⁰ โดยในมหาชาติจะมีความเชื่อทั้งแบบผี แบบพราหมณ์ และแบบพุทธผสมกันอยู่ แบบผีมีทั้งชนิดผีดีและผีร้าย ความเชื่อแบบพราหมณ์ปรากฏให้เห็นใน รูปแบบของพิธีกรรม เช่น การทำนายฝันได้ การบายศรีสู่ขวัญ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว “ซึ่งการทำ ความดีและความชั่วนั้นจะเห็นผลได้ชัดเจนในตอนสรุปเรื่องหรือประชุมชาดกกลับชาติว่า คนทำความดีเมื่อ ไปเกิดชาติใหม่ก็เกิดมาดีทุกคน”¹¹ ส่วนความเชื่อแบบพุทธนั้น ได้แก่ ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตาย เกิด การทำกรรมดี ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านมากกว่าความเชื่อที่เกิดจากการสอน หลักธรรมตามรูปแบบศาสนาในเชิงปรัชญา¹²

หลักคำสอนทางพุทธศาสนามีสาระสำคัญ คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และ หนทางให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ หรือที่เรียกว่า “อริยสัจ 4” ถูกถ่ายทอดให้เข้าใจง่ายด้วยหลักการ 3 ข้อ ได้แก่ การทำความดี การละเว้นความชั่ว และการทำจิตใจให้ผ่องใส หรือที่เรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ “ความหลุดพ้น” หรือ “นิพพาน” แต่การที่พุทธศาสนิกชนจะไปถึงสภาวะ ที่เรียกว่านิพพานได้นั้น ในความเชื่อทางพุทธศาสนาจะต้องทำความดีหรือทำบุญและฝึกปฏิบัติสังฆ บารมีไปจนถึงระดับที่จะส่งเสริมให้มีสติปัญญาสามารถบรรลุธรรมขั้นสูงได้ โดยในการ “ปฏิบัติ” นั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้อธิบายว่า ตัวแท้ของการปฏิบัติ คือ ทาน ศีล ภาวนา อันเป็น แนวทางของคฤหัสถ์ เรียกว่า ปุญญสิกขา หรือ บุญสิกขา คือ การฝึกฝนในเรื่องความดี ส่วนแนวทาง ของพระสงฆ์ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งแนวทางทั้ง 2 ชุดนี้เป็นเรื่องเดียวกัน เรียกว่า ไตรสิกขา¹³

พุทธศาสนาได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตไว้ 2 ระดับ คือ ระดับปุถุชน และระดับอริยชน ในระดับปุถุชนนั้น มีจุดมุ่งหมายของชีวิตคือ “โลกียสุข” คือความสุขตามโลกียวิสัย เป็นความสุข ชั้นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความเป็นไปของโลก ส่วนความสุขระดับอริยชนนั้น มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ “โลกุตระสุข” อันเป็นความดีที่เข้าถึงได้ด้วยปัญญา สามารถเข้าใจความเป็นจริง ของธรรมชาติและชีวิต มีแต่ผู้เป็นอริยชนเท่านั้นที่จะเข้าถึงได้ จุดมุ่งหมายระดับนี้เรียกว่า “นิพพาน”

¹⁰ จตุพร เพชรบุรณ, “มหาชาติไทลื้อ กัณฑ์ที่ 8-13: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อน สังคมและวัฒนธรรม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553).

¹¹ พระครูวินัยธร มานพ (กนตสีโล), *เล่าความตามแหล่ง ในมหาเวสสันดรชาดก* (กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, 2548), 242.

¹² พระสม (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 5 เมษายน 2560.

¹³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง*, พิมพ์ครั้งที่ 123 (กรุงเทพฯ: พลิขัณณ์, 2559), 11-14.

อันเป็นความดีสูงสุด¹⁴ โดยความเชื่อของชาวบ้านในประเด็นนี้ ไม่ต่างจากความเชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์ แต่จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า เป้าหมายของชาวบ้านในการปฏิบัติศาสนกิจนั้น จะเน้นสิ่งที่สัมผัสได้เป็นรูปธรรมในปัจจุบันมากกว่า กล่าวคือ แม้จะมีความปรารถนาในโลกุตระสุขตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา แต่ด้วยความที่ความปรารถนาดังกล่าวเข้าถึงได้ยาก ดังนั้นในการทำความดีไม่ว่าจะโดยการปฏิบัติศาสนกิจหรือโดยรูปแบบอื่นใด สิ่งที่คนในสังคมไทยปรารถนาในเบื้องต้นคือความสุขในชั้นโลกียวิสัย โดยเมื่อปฏิบัติจนบรรลุความปรารถนาขั้นนี้ได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ย่อมจะเป็นฐานให้ก้าวไปสู่ความปรารถนาในระดับที่สูงขึ้นได้

การสอนธรรมะในวัดส่วนใหญ่จึงเน้นสิ่งที่ชาวบ้านสัมผัสได้ โดยเฉพาะเรื่องศีล และทาน ดังนั้น การถ่ายทอดคำสอนจาก “คัมภีร์” ผ่าน “คำพระ” จึงมีการเลือกสรรหลักธรรมคำสอนให้เหมาะแก่ผู้ฟังตามแต่ระดับสติปัญญาของผู้ฟัง เนื่องจากคำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายระดับ มีความยากง่ายต่างกัน ตลอดจนผู้ที่รับฟังคำสอนนั้นก็มีความหลากหลายระดับเช่นกัน¹⁵ ในประวัติพุทธศาสนาเองก็ได้เน้นย้ำความส่วนนี้ไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ช่วงแรกแห่งการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้ทรงดำริถึงความ “ยาก” ของหลักธรรมที่ทรงค้นพบ ซึ่งเป็นธรรมอันลึกซึ้งสุขุมคัมภีร์ภาพ ยากที่มนุษย์ธรรมดาสามัญผู้มีกิเลสแน่นหนา มีปัญญาน้อย และยังมีเวทนามุกมุ่นยินดีในกามคุณทั้งหลายจะรู้แจ้งทั่วถึงธรรมดังกล่าวได้¹⁶ จึงทรงท้อพระทัยในการแสดงธรรม แต่เมื่อ “สัทมบดีพรหม” ได้อาราธนาให้ทรงแสดงธรรมเพื่อโปรดสัตว์ ประกอบกับเพราะอาศัยความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย จึงทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุได้เห็นสัตว์เปรียบได้ดั่งดั่งบัว 3 เหล่า และเห็นว่าสัตว์บางจำพวกสามารถที่จะเข้ามาสู่คลองแห่งกุศลธรรมทั้งหลายได้ จึงทรงตัดสินใจแสดงธรรม¹⁷ โดยทรงใช้ “โวหาร” ในการสั่งสอนสัตว์โลกแตกต่างกันตามระดับสติปัญญาของผู้ฟัง มีผู้กล่าวว่าในการสั่งสอนพระธรรมของพระพุทธองค์นั้น “สำหรับ

¹⁴ พระมหาจุฬาลงกรณ ชูเลิศ, “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546), 4-6.

¹⁵ เฉลิม มากนวล, *การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป* (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2518), 2.

¹⁶ จำรูญ ยาสมุทร, *มหัศจรรย์แห่งมหาพุทธธาตุภาพ* (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ The Knowledge Center ในเครือดวงกมลเชียงใหม่จำกัด, 2547), 152.

¹⁷ พระเทพวิสุทธิเมธี (เงื่อม), *พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ (ฉบับเล็ก)*, แปลโดย พุทธทาส อินทปัญโญ (กรุงเทพฯ: บริษัท กรีน พรินท์ จำกัด, 2553), 152-156.

คนทั่ว ๆ ไป หรือเด็ก ๆ ท่านจะสอนโดยการเล่านิทานให้ฟัง และบางครั้งท่านก็สอนโดยไม่ต้องใช้คำพูดเลย”¹⁸

ทั้งนี้ เมื่อมีการรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนสัตว์โลกจากหลาย ๆ วาระ สามารถจำแนกลักษณะโวหารที่พระพุทธองค์ทรงใช้ได้เป็น 9 แบบ เรียกว่า “นวังคัสตฤศาสน์” อันแปลว่า คำสั่งสอนของพระบรมศาสดามี 9 องค์ ในที่นี้ขอสรุปตามที่เฉลิม มากนวล ที่ได้อธิบายลักษณะคำสอนทั้ง 9 แบบไว้ ดังนี้¹⁹

1. สุตตะ คือ ระเบียบคำที่ยกข้อธรรมขึ้นแสดงแล้วบรรยายข้อธรรมนั้น ๆ ให้ประจักษ์ บางครั้งมีอุปมาเพื่อให้เข้าใจในธรรมนั้นยิ่งขึ้น

2. เคยยะ คือ ระเบียบคำที่เป็นไวยากรณ์บ้าง คาถาปนกันบ้าง

3. เวยยาकरणะ คือ ระเบียบคำที่เป็นร้อยแก้วล้วน ไม่มีคาถาปน เช่น ธรรมจักกวัตตนสูตร เป็นต้น

4. คาถา คือ ระเบียบคำที่ผูกให้สวยงามและไพเราะด้วยอักษร มีคำเป็นคณะ จำกัดด้วยครุหลุ ทั้งมาตราพฤติและวรรณพฤติ เป็นคาถาล้วน เช่น กามสูตร เป็นต้น

5. อุทาน คือ ระเบียบคำที่พระพุทธองค์ทรงเปล่งออกมาโดยมิได้ทรงนึกตรัสไว้ก่อน เช่น อุทานในเวลาแรกตรัสรู้ ทางเปล่งออกมาด้วยความโสมนัส

6. อิติวุตตะกะ คือ ระเบียบคำที่ทรงยกธรรมบทใดบทหนึ่งขึ้นตั้งเป็นประธานไว้ แล้วตรัสอธิบายความในข้อธรรมนั้น จบแล้วสรุปย่อข้อธรรมข้างต้นให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

7. ชาตก คือ ระเบียบคำที่ทรงแสดงถึงบุรพจริยาที่ทรงบำเพ็ญมาแต่ชาติปางก่อนของพระพุทธเจ้า รวมทั้งบุรพจริยาของพระสาวกด้วย

8. อัพภูตธรรม คือ ระเบียบคำอันแสดงถึงเหตุอัศจรรย์ อันไม่เคยมีมาก่อน เช่น พระธรรมของพระศาสดาก็นับว่าอัศจรรย์ด้วยเป็นของจริง ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติจริงและสามารถพิสูจน์ได้

9. เวทลละ คือ ระเบียบคำถามและตอบซึ่งผู้ถามผู้ตอบให้ความรู้แจ้งและความยินดีเป็นลำดับขึ้นไป เช่น จุลลเวทลลสูตร

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายโวหารดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ทรงเลือกใช้โวหารในการสอนตามระดับสติปัญญาของผู้ฟัง แต่ก็อย่างที่กล่าวไปแล้วว่าไม่ใช่เรื่องง่ายที่ปุถุชนทั่วไปจะสามารถเข้าถึงพระสัจธรรมที่ทรงแสดง หลังสมัยพุทธกาล คำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการสังคายนาและรวบรวมจัดเก็บไว้เป็นหมวดหมู่ โดยมีพระสงฆ์ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระรัตนตรัยทำหน้าที่เป็นผู้สืบพระพุทธศาสนา โดยทำหน้าที่ในการช่วยให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏ

¹⁸ สันติสุข โสภณสิริ, *พระพุทธเจ้าของฉันทัน* (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2542), 83.

¹⁹ เฉลิม มากนวล, *การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป*, 1.

อยู่ในพระไตรปิฎกได้ง่ายขึ้น ผ่านการเทศนาสั่งสอนชาวบ้านด้วยรูปแบบและวิธีอันหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางสติปัญญาของคนฟัง บรรดาพระสงฆ์ในยุคต่อมาจนถึงปัจจุบัน ได้ยึดเอาแนวทางดังกล่าวมาใช้ในการเผยแพร่พุทธศาสนา พระสูตรข้อใดยากแก่การเข้าใจก็จะมีกรอธิบายไว้ อย่างละเอียดพิสดาร เหมาะสำหรับผู้สนใจศึกษาอย่างจริงจัง ส่วนชาวบ้านทั่วไปก็อาจสรุปคำสอนสั้น ๆ ให้เข้าใจง่าย ดังที่พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้กล่าวสรุปถึงการทำตามคำสอนของพระพุทธรเจ้าไว้สั้น ๆ และเป็นทีที่เข้าใจง่ายแก่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปว่า “สิ่งใดที่มันเกิดประโยชน์ตนและเกิดประโยชน์คนอื่น สร้างประโยชน์ตนแล้วสร้างประโยชน์คนอื่น ชื่อว่าทำตามพระพุทธรเจ้า”²⁰

การทำตามพระพุทธรเจ้า หรือการนับถือพุทธศาสนาของคนไทยส่วนใหญ่มักจะเป็นการทำบุญ รักษาศีล รวมถึงอาจจะมีการปฏิบัติภาวนารวมอยู่ด้วยในบางโอกาส โดยมี “คำพระ” เป็นเครื่องชี้นำแนวทางปฏิบัติตามที่ “คัมภีร์” หรือพระไตรปิฎกกล่าวไว้ การเผยแพร่พระธรรมในลักษณะเช่นนี้ เป็นคุณลักษณะเด่นของพุทธศาสนาแบบเถรวาท กล่าวคือ การสืบทอดศาสนาจะกระทำผ่าน “วาจา” ของ “พระเถระ” ที่สืบทอดคำสอนมาจากพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ยึดคำสอนดั้งเดิมเป็นหลัก นักวิชาการบางท่านกล่าวว่าเป็นพุทธศาสนาแบบอนุรักษนิยม²¹ ลักษณะการส่งผ่านข้อมูลในรูปแบบดังกล่าวได้เกิดเป็นวัฒนธรรมแบบเถรวาทขึ้นในสังคมไทยในเวลาต่อมา กล่าวคือ วัฒนธรรมการเชื่อฟังคำของผู้ใหญ่ และส่งอิทธิพลให้สังคมไทยเป็นสังคม “มุขปาฐะ” คือสังคมที่สืบสานเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยวาจา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คนไทยส่วนใหญ่ชอบฟังมากกว่าชอบอ่าน ซึ่งการ “พูดให้เชื่อ” นั้น พระสงฆ์ถือว่ามียุทธศาสตร์อย่างมาก โดยเฉพาะในสังคมชนบท แม้ในปกติพระสงฆ์จะไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลกมากนัก แต่เนื่องจากกิจกรรมทางโลกและทางธรรมมักผสมปนเปกัน บรรดาพระสงฆ์จึงนอกจากมีหน้าที่อบรมสั่งสอนพระธรรมให้แก่ประชาชนแล้ว ยังต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมในทางโลกอยู่เสมอ²²

แม้ในปัจจุบันนี้ “มุขปาฐะ” จะไม่ใช่รูปแบบหลักของการสืบสานหรือส่งผ่านข้อมูลในสังคมไทยเหมือนในสมัยโบราณ แต่วัฒนธรรมแบบเถรวาทก็ยังดำรงอยู่ ยกตัวอย่างเช่น ในปัจจุบันสังคมไทยได้รับการกระจายการศึกษาจากรัฐอย่างทั่วถึง ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

²⁰ ศุนย์เผยแพร่แผ่มรดกธรรม พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) วัดหนองป่าพง, *อาหารใจ*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (อุบลราชธานี: ศุนย์เผยแพร่แผ่มรดกธรรม พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) วัดหนองป่าพง, 2553), 164.

²¹ วชิระ งามจิตรเจริญ, *พุทธศาสนาเถรวาท*, 12, 14.

²² ทินพันธุ์ นาคะตะ, *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, หนังสือโครงการเอกสารและตำรา สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิต้า (กรุงเทพฯ: สหายบล็อกและการพิมพ์, 2543), 5.

แห่งราชอาณาจักรไทย ทั้งในฉบับปี 2540²³ และต่อเนื่องมาถึงฉบับปี 2550²⁴ ที่กำหนดให้เป็นสิทธิของบุคคลว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” รวมทั้งรัฐธรรมนูญฉบับปี 2560 ที่กำหนด ให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องดำเนินการให้เด็กไทยได้รับการศึกษาตั้งแต่อ่อนวัยเรียน โดยบัญญัติว่า “รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย”²⁵ แต่ในการจัดการศึกษาของไทยนั้นก็ยังคงแฝงไปด้วยปรัชญาหรือเป้าหมายที่มุ่งจัดการศึกษาแบบแบ่งชนชั้น กล่าวคือ เป็นการจัดการศึกษาที่ยังมีแนวคิดแบบจารีต ซึ่งวิทยากร เชียงกูล เห็นว่า เป็นแนวคิดที่คิดว่าจะสามารถสอนให้ผู้เรียนเป็นคนดีได้ด้วยการสั่งสอนอบรมให้เชื่อฟังโดยใช้วิธีลงโทษ การสอนให้ท่องจำ การสอนให้เชื่อฟังกฎเกณฑ์และระเบียบประเพณีต่าง ๆ การสอนโดยมุ่งยึดเยียดให้ผู้เรียนเชื่อตาม อันเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่มุ่งสอนความรู้แบบที่ครูใช้อำนาจ ตำรา และความเชื่อของตนเป็นศูนย์กลาง²⁶ ซึ่งหากจะเทียบกับวัฒนธรรมแบบเถรวาทแล้ว ก็อาจเปรียบได้ว่า “ครู” คือ “เถระ” ที่นักเรียนจะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนนั่นเอง

ดังนั้น สังคมมุขปาฐะแบบเถรวาท จึงเป็นสังคมที่สั่งสอนให้ “เชื่อฟัง” ผู้ใหญ่ มากกว่าที่จะสั่งสอนให้ “ฟัง” แล้วตั้งคำถาม เพราะฉะนั้น เรื่องราวต่าง ๆ รวมทั้งหลักธรรมคำสอนทางศาสนา และเรื่องเกี่ยวกับ “ความดี” และ “คนดี” คนไทยสมัยก่อนจึงถูกกล่อมเกลามาให้ “รู้” และ “เชื่อ” ผ่านการอธิบายความจากผู้รู้ซึ่งเป็นพระและชนชั้นสูง แม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ การอ่านพระไตรปิฎกก็ยังไม่ใช่วัตรปฏิบัติที่พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะ “ชาวบ้าน” จะพึงกระทำ เนื่องจากการศึกษาพระธรรมรวมถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกผ่านคำบอกเล่าของพระ ทั้งในรูปแบบของการฟังเทศน์และการอ่านหนังสือธรรมะนั้น “กระทำได้ง่ายและเข้าใจได้ง่ายกว่า”²⁷

²³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 43, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา* เล่มที่ 114 ตอนที่ 55 ก (11 ตุลาคม 2540): 10.

²⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 49, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา* เล่มที่ 124 ตอนที่ 47 ก (24 สิงหาคม 2550): 15.

²⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 54 วรรคแรก, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา* เล่มที่ 134 ตอนที่ 40 ก (6 เมษายน 2560): 14.

²⁶ วิทยากร เชียงกูล, *สภาวะการศึกษาไทย ปี 2557/2558 “จะปฏิรูปการศึกษาไทยให้ทันโลกในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร”* (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559), 67-68.

²⁷ ปาลิตา โพธิ์คำฉาย, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 20 มกราคม 2560.

3.3 อุดมคติสูงสุดแสนไกลกับสิ่งที่สัมผัสได้ในปัจจุบัน

ในความเชื่อทางพุทธศาสนา นิพพานเป็นความปรารถนาที่ถูกยกย่องให้เป็นสิ่งสูงสุด ส่วนความสุขทางโลกนั้นเป็นความปรารถนาขั้นที่ด้อยกว่า แต่ทว่า ความคาดหวังจากการทำบุญหรือ การทำความดีในทางพุทธศาสนา มิได้ปฏิเสธผลบุญในรูปของทรัพย์สมบัติทางโลก โดยเฉพาะการ คาดหวังจากการทำความดีเบื้องต้น เช่น การให้ทาน ที่มีความเชื่อมาช้านานว่าการให้ทานจะทำให้เกิด ความร่ำรวยทั้งในชาตินี้และชาติหน้า (ชาติหน้าที่ชาวพุทธปรารถนาคือโลกพระศรีอารียเมตไตร) และ จะได้ไปเกิดในสวรรค์ ผู้ให้ทานจะมีความสุข ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ²⁸ แต่กว่าจะถึงขั้น “นิพพานก็ต้องตั้งปณิธานและปฏิบัติสั่งสมบุญบารมีกันอีกนาน”²⁹

แม้อุดมคติสูงสุดของพุทธศาสนาคือนิพพานนั้น จะเป็นความปรารถนาสูงสุด ในขณะที่ ความปรารถนาต่อทรัพย์สมบัติทางโลกนี้นั้นบางครั้งถูกมองว่าเป็นเรื่องต่ำช้า แต่ความปรารถนาต่อ โลกอันสุขสมบูรณ์ในยุคพระศรีอารียเมตไตรกลับมิใช่ความว่างเปล่า เหมือนดัง “สภาวะแห่งสูญตา” ที่ปรากฏในความเข้าใจว่าด้วยเรื่องนิพพานโดยทั่วไป หากแต่เป็นโลกที่คนในสังคมไทยได้พากัน สวดมนต์กราบไหว้และตั้งจิตอธิษฐานให้พวกเขาประสบกับทรัพย์ศฤงคารอันมีค่าต่าง ๆ³⁰ ในภพหน้า กล่าวอีกนัยหนึ่ง คนไทยมีความเชื่อว่านิพพานเป็นความปรารถนาสูงสุด แต่ก็ว่างเปล่าเกินไป จึงตั้งจิต อธิษฐานให้ถึงความมั่งคั่งสมบูรณ์ทั้งในโลกปัจจุบันและในโลกพระศรีอารีย

ชาวพุทธส่วนใหญ่จึงปรารถนาถึงสิ่งที่สัมผัสได้ในปัจจุบันมากกว่าอุดมคติสูงสุด โดยเห็นว่า จุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพานนั้นเป็นเรื่องของอริยบุคคล หรือเป็นเรื่องของพระสงฆ์สายปฏิบัติ ที่บำเพ็ญเพียรเพื่อมุ่งในทางนี้เท่านั้น

ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่ง อายุ 52 ปี อาชีพรับจ้าง ขณะร่วมกิจกรรมทำบุญตักบาตรที่วัด แห่งหนึ่งย่านจังหวัดปทุมธานี ได้ให้ข้อมูลและความคิดเห็นแก่ผู้เขียนเกี่ยวกับเรื่องการทำบุญของตน ว่าตนมีความเชื่อเรื่องชาตินี้และชาติหน้า มีความเชื่อว่านรกสวรรค์มีจริง เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อเรื่องการบรรลุพระอรหันต์ แต่ผู้ที่จะบรรลุพระอรหันต์ได้นั้นตนเชื่อว่าต้องเป็นพระสายปฏิบัติ ตามวัดป่าต่าง ๆ มีบารมีหรือคาถาอาคมแก่กล้า กล่าวคือ

²⁸ รัชณี สันทาลุนย์, “การให้ธรรมทานในสังคมไทยปัจจุบัน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 1.

²⁹ ประพนอม (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 20 ธันวาคม 2559.

³⁰ ทวีศักดิ์ เผือกสม, “คำสัญญาของความปรารถนา การเมืองว่าด้วยเรื่องการค้าและรักษา สุขภาพ กับวาทกรรมของศีลธรรมในช่วง 2490-2550,” แปลโดย จีรพล เกตุจุมพล, *ฟ้าเดียวกัน* 12 ฉ. 2-3 (พฤษภาคม-ธันวาคม 2557): 130-132.

ต้องเก่งมากนะ มีคาถาอาคมแก่กล้า มีบารมี และต้องเป็นพระเท่านั้น อย่างเรา ๆ ไม่ได้หรอก ต้องบวชก่อน แต่บวชแล้วต้องเป็นสายวัดปานะ ถ้าอยู่ในเมืองก็เห็น ๆ กันอยู่ ส่วนเราก็เอาแค่นี้ก่อนแหละ สูงกว่าน้ำมันเป็นไง มีบุญไม่ถึงหรอก เราก็กินเท่าที่เอามาหา กินขึ้น ไม่เจ็บไม่ไข้ ถวายสังฆทาน ปล่อยนกปล่อยปลา ก็สบายใจแล้ว³¹

ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการทำบุญของผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างอีกหลายท่านที่เห็นว่า แม้นิพพานจะเป็นสิ่งที่ปรารถนาสูงสุด แต่ก็ไกลเกินไป การปฏิบัติศาสนกิจของชาวบ้านจึงหวังผลในปัจจุบันมากกว่า กล่าวคือ มุ่งหวังให้เกิดความสงบสุขแก่ตนและครอบครัวเป็นเบื้องต้นก่อน แล้วค่อยเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อสังคม อาทิ นายถิรายุ สมานสินธุ์ อายุ 33 ปี อาชีพรับราชการ เป็นผู้หนึ่งที่เข้าร่วมโครงการอุปสมบทเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ระหว่างวันที่ 1 – 14 มีนาคม 2560 ณ วัดป่าพุทธศยา ประเทศอินเดีย ได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้เขียนในประเด็นจุดมุ่งหมายของชีวิตในฐานะพุทธศาสนิกชนว่าตนมีความเชื่อในเรื่องหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และได้รื้อฟื้นมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต มีเชื่อว่าสภาวะนิพพานมีจริง เนื่องจากสัมผัสได้ถึงความสงบเย็นของจิตใจเมื่อยามมีสติและสมาธิ ดังนั้น ทุกวันนี้จึงพยายามดำเนินชีวิตให้มีสติมากที่สุด พยายามรักษาศีลให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะการไม่ละเมิดต่อข้อห้ามเรื่องการเสพของมีนเมา เนื่องจากพอมีสติแล้วก็จะป็นฐานให้พบความสุขทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมรอบข้าง กล่าวคือ

อันดับแรกก็คือความสุขของตัวเองและครอบครัว เราต้องดูแลคนที่เรารักให้เต็มที่ก่อน การมีสติจะช่วยได้มากในการที่จะทำให้เราไม่เพลอหรือทำไม่ดี หรือก่อความเดือดร้อนให้คนอื่น ส่วนสังคมรอบข้าง เชื่อว่าเมื่อแต่ละคนทำดีแล้ว สังคมย่อมมีแต่ความสงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน ถ้าแต่ละคนไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน สังคมก็จะมีความสุข³²

การเข้าวัดของพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ เป็นการเข้าไปเพื่อทำบุญและตั้งจิตอธิษฐานเพื่อให้ได้สิ่งที่ดีแก่ชีวิตในปัจจุบันหรืออนาคตอันใกล้ มากกว่าที่จะปรารถนาถึง “นิพพาน” โดยมีการทำ “ความดี” เพื่อจะแลกมาซึ่งสิ่งที่ดีตามที่ปรารถนา โดยความปรารถนาอันใกล้ในปัจจุบันส่วนใหญ่ ได้แก่ ความเป็นสิริมงคล ความผาสุก ความสงบ หรือแม้กระทั่งเรื่องสุขภาพและความแคล้วคลาดปลอดภัยจากสิ่งอันไม่เป็นมงคลในชีวิตประจำวัน ดังความเห็นของลุงพอม (นามสมมติ) ซึ่งได้ให้สัมภาษณ์ขณะพาครอบครัวไปทำบุญที่วัดแห่งหนึ่งย่านจังหวัดปทุมธานี โดยมีความเห็นไม่ต่างจากกลุ่มตัวอย่างท่านอื่น กล่าวคือ นอกจากจะทำความดีในชีวิตประจำวันภายใต้กรอบกฎหมายและ

³¹ สมศักดิ์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 7 มกราคม 2560.

³² ถิรายุ สมานสินธุ์, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 20 กุมภาพันธ์ 2560.

ศีลธรรมแล้ว ยังหาโอกาสเข้าวัดบ่อย ๆ เพื่อไปทำบุญ โดยเฉพาะในวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว โดยกล่าวว่า

ลุงไปวัดทำบุญสะเดาะเคราะห์ อย่างวันเกิด ปีใหม่ ก็ถวายสังฆทาน ปล่อยปลา ทำแล้วสบายใจดี ก็อยากให้เป็นสิริมงคล มีความเจริญ จะไปนอนโรงศพด้วย แต่ถ้าใครไม่กล้านอน พระอาจารย์จะเอาผ้าดิบมาคลุม (ตัว) เรา แล้วกลับด้านคลุมอีกรอบ เหมือนคนตายจะปลออดภัย...แคล้วคลาด³³

ไม่เฉพาะแต่ความปรารถนาอันใกล้ในปัจจุบันเท่านั้น อีกชั้นของโลกียวิสัย กล่าวคือ ภพหน้าที่ดีกว่า หรือสูงกว่า อันได้แก่สวรรค์สมบัติ หรือทรัพย์ศฤงคารอันมีค่าในชาติหน้าก็เป็นความปรารถนาที่ชัดเจนกว่าเช่นกัน ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งจากวัดย่านลาดกระบัง กรุงเทพฯ ได้ให้ข้อมูลแก่ผู้เขียนว่า “ชาตินี้เกิดมาจน จึงทำบุญทำทาน ถวายสังฆทานเพื่อชาติหน้าจะเกิดมารวยกับเขาบ้าง”³⁴

แต่การปฏิบัติศาสนกิจของคนไทยต่างรุ่น (Generation) ก็มีความแตกต่างในจุดเน้นบางอย่าง กล่าวคือ คนรุ่นพ่อแม่มักปฏิบัติศาสนกิจที่วัดและมักเน้นไปที่พิธีกรรม เช่น ทำบุญ ไหว้พระ แต่คนหนุ่มสาวในปัจจุบันบางส่วนจะมีวิธีการแสวงหา “ความสงบ” แตกต่างกันไป โดยในวงการศึกษาของธิดิมา อรุณีพัฒน์พงศ์ พบว่า หนุ่มสาวรุ่นใหม่มีวิธีในการปฏิบัติศาสนกิจ หรือแสวงหาความสงบ แตกต่างจากคนรุ่นเก่า โดยจะเริ่มจากการอ่านคู่มือพัฒนาตนเองและปรัชญา ควบคู่ไปกับการเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ มีการรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และแนวทางปฏิบัติทางด้านศาสนาในรูปแบบอื่น ซึ่งชีวิตของคนหนุ่มสาวในสังคมสมัยใหม่ อันเป็นชีวิตท่ามกลางความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แม้ศาสนาพุทธจะยังคงมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตพวกเขา แต่พวกเขากลับยอมรับการตีความหลักการทางศาสนา และวิถีปฏิบัติที่แตกต่างจากคนรุ่นพ่อแม่ นั่นคือ การปฏิบัติทางศาสนาไม่เพียงมีจุดมุ่งหมายเพื่อความหลุดพ้นของปัจเจกบุคคล แต่ยังใส่ใจกับสังคม สิ่งแวดล้อม สันติภาพ และความเป็นธรรมทางสังคมด้วย³⁵ สอดคล้องกับความเห็นของนายธิดิมา สมานสินธุ์ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ทว่า แม้จะต่างจุดเน้นทั้งทางด้านหลักการและวิถีปฏิบัติทางศาสนา แต่คนทั้ง 2 รุ่นก็มีจุดร่วมที่เหมือนกัน นั่นคือ “การทำความดี” ภายใต้อุบายหลักความเชื่อของพุทธศาสนา

³³ ผอม (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, พระนครศรีอยุธยา, 5 ธันวาคม 2559.

³⁴ ประกายดาว (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 15 มกราคม 2560.

³⁵ ธิดิมา อรุณีพัฒน์พงศ์, “หนุ่มสาวไทยกับพุทธศาสนาแบบฆราวาสในทศวรรษ 2550: ชีวิต ศาสนา ความเป็นสมัยใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554).

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นหนุ่มสาวรุ่นใหม่กับพุทธศาสนานี้ ผู้เขียนพบว่า ความเชื่อบางอย่างที่คนรุ่นพ่อแม่เคยเชื่อนั้นจางคลายลงในคนรุ่นใหม่ อาทิ ความเชื่อเรื่องการทำความดีหรือการทำบุญเพื่อให้เกิดผลดีในชาติหน้า โดยกลุ่มตัวอย่างหลายท่านได้ให้ข้อมูลแก่ผู้เขียนในทำนองเดียวกันว่า ที่ตนทำความดีหรือทำบุญในทุกวันนี้ก็เพื่อความสบายใจ และความสงบของตนในปัจจุบันเป็นหลักเท่านั้น ความเชื่อเรื่องการสะสมบุญบารมีเพื่อความหลุดพ้น (นิพพาน) นั้นเป็นเรื่องไกลตัวและไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนัก หากเทียบกับการให้ความเป็นธรรมกับคนในสังคม กล่าวคือ การทำความดีในระดับปัจเจกบุคคล การช่วยเหลือสังคม รวมถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จะนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม ซึ่งสอดคล้องการงานศึกษาของธิตมา อูร์พีพัฒน์พงศ์ ที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

การที่ในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนปฏิบัติศาสนกิจโดยเน้นผลที่เป็นรูปธรรมในปัจจุบันมากกว่ามรรคผลนิพพานอันเป็นอุดมคติสูงสุดซึ่งอยู่ไกลแสนไกลนั้น อาจเป็นเพราะคติความเชื่อเรื่องความปรารถนาพุทธภูมิอันเป็นอุดมคติสูงสุด ที่เคยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณได้เริ่มขาดตอนลงตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งพระไพศาล วิสาโล ได้ศึกษาและอธิบายว่า ในอดีตความปรารถนาในพุทธภูมิมิได้เป็นแค่ความเชื่อของพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่ชาวบ้านทั่วไปก็มีความเชื่อแบบนี้เช่นกัน แม้รัชกาลที่ 4 จะทรงถือเอานิพพานเป็นอุดมคติสูงสุดของชีวิต แต่ก็ทรงตระหนักว่านิพพานหรือโลกุตระธรรมเป็นสิ่งที่คนทั่วไปยากที่จะเข้าถึงได้ในชาตินี้ ดังนั้น เมื่อชาตินี้ไม่มีหวังในโลกุตระธรรม โลกียธรรมจึงเป็นจุดหมายของชีวิตนี้ไปในที่สุด พระองค์จึงทรงเห็นว่าสำหรับปุถุชนแล้วควรสนใจและมุ่งหวังเพียงโลกียธรรมหรือความสำเร็จทางโลก จึงทรงสอนเรื่องนิพพานแก่คนทั่วไปน้อยมาก หรือหากจะกล่าวถึงก็กล่าวแบบผ่าน ๆ แต่จะทรงเน้นสอนเรื่องการเคารพพระรัตนตรัยให้ถูกต้อง หรือเรื่องหลักธรรมพื้นฐาน เช่น เรื่องศีล เป็นต้น ในขณะที่เรื่องนิพพานนั้น จะทรงกล่าวในเงื่อนงำที่จำเพาะ เช่น เมื่อทรงอธิบายในเชิงวิชาการหรือแสดงพระธรรมเทศนาในหมู่สงฆ์³⁶

กระนั้นก็ตาม ความปรารถนาทั้ง 2 ระดับก็ยังมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอยู่ จะเห็นได้จากข้อมูลเรื่องการทำความดีของชาวบ้าน ทั้งที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการทำบุญรูปแบบต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนิยมทำกัน ได้แก่ การให้ทาน การทำบุญประเพณี และการบวช ซึ่งชาวบ้านมีความปรารถนาผลที่จะได้ทั้งในปัจจุบันและผลในเชิงอุดมคติที่คาดว่าจะได้รับในอนาคตเบื้องหน้า

โดยผลบุญที่ปรารถนาจะได้นั้นย่อมหวังให้เกิดประโยชน์แก่ตนก่อนเป็นอันดับแรกตามแนวคิด “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ถ้าตัวเองยังเอาตัวไม่รอด หรือยังไม่ดีพอ จะไปช่วยใครได้”³⁷ จากนั้นค่อยเผื่อแผ่ไปสู่คนรอบข้าง เริ่มจากคนในครอบครัวไปถึงคนในสังคมทั่วไป หากจะกล่าวอย่าง

³⁶ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, 13-14.

³⁷ กิตติชัย (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 11 ธันวาคม 2559.

เครื่องครัดแล้ว ชาวพุทธนิยมเมื่อแม่กุศลผลบุญนั้นไปถึงสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วย โดยการเอื้อเพื่อเมื่อแม่แก่สัตว์ทั้งปวงที่เห็นได้เป็นประจำ คือ การแม่เมตตา ซึ่ง “ที่ควรทำก็คือการแม่เมตตาให้ตัวเองก่อน แล้วค่อยแม่เมตตาให้ผู้อื่น”³⁸

นอกจากนี้ ชาวพุทธยังนิยมสวดภาวนา “คาถาแม่ส่วนกุศล” ซึ่งเป็นบทสวดที่มุ่งหมายให้สิ่งดีงามบังเกิดแก่ตนและสัตว์ทั้งหลาย โดยเริ่มจากการแม่ส่วนกุศลไปให้บุคคลและสัตว์ทั้งหลายตามลำดับชั้นที่ใกล้ตัวเรามากที่สุดลงไป กล่าวคือ เริ่มจาก “ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จแก่มารดาบิดาของข้าพเจ้า ขอให้มารดา บิดา ของข้าพเจ้ามีความสุข” ตามด้วย “ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า” “ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ของข้าพเจ้า” “เทวดาทั้งหลายทั้งปวง” “เปรตทั้งหลายทั้งปวง” “เจ้ากรรมนายเวรทั้งหลายทั้งปวง” และสุดท้ายคือ “สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง” ทั้งนี้ เนื่องจากการเมื่อแม่สิ่งดี ๆ ต้องเริ่มจากการเมื่อแม่ให้ตัวเองก่อน ตามด้วยบุคคลอันเป็นที่รัก สุดท้ายค่อยเป็นสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงที่เราไม่รู้จัก แต่เป็น “เพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งสิ้น”³⁹ เชื่อกันว่าการแม่ส่วนกุศลให้ผู้อื่น (สัตว์ทั้งหลาย) นั้นได้อานิสงส์มาก “ช่วยลดความเห็นแก่ตัว ได้รับความรักและเมตตาจากผู้คน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมถึงวิญญาณทั้งหลายจะคุ้มครองเรา”⁴⁰

ทั้งนี้ ควรกล่าวไว้ด้วยว่า ความปรารถนาสูงสุดอันหมายถึงพระนิพพาน ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวพุทธบางกลุ่ม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ปฏิบัติที่ค่อนข้างจะเคร่งครัดที่ยังคงเห็นว่าตนสามารถที่จะตั้ง “ปณิธาน” เพื่อเข้าถึงความสำเร็จทางธรรมขั้นสูงสุดในอนาคตกาลข้างหน้าได้ อีกทั้งคำสอนของพระมิได้ปฏิเสธความสามารถของบุคคลในการบรรลุธรรมขั้นสูง โดยเน้นว่า “ขึ้นอยู่กับปณิธาน ความตั้งใจของคุณ”⁴¹ กล่าวคือ บุคคลสามารถที่จะตั้งปณิธานว่าต้องการเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งมีทั้งพระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือต้องการเป็นเพียงพระอรหันต์ผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า องค์ใดองค์หนึ่งก็ได้ โดยการตั้งปณิธาน และบำเพ็ญบารมีตามหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อสั่งสมบุญบารมีให้ยิ่งขึ้นไป

3.4 ก้าวเล็ก ๆ ในห้วงมรรณพ

ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า ในทุก ๆ ปีตนและครอบครัวจะสละเงินจำนวนหนึ่งเพื่อซื้ออาหารหรือจัดซื้อวัตถุดิบมาทำอาหารแจกชาวบ้าน โดยจะเลือกเอาวันสำคัญ เช่น วันคล้ายวันเกิด

³⁸ สุณีย์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 17 เมษายน 2560.

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁰ นพพร (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 28 มกราคม 2560.

⁴¹ สิทธิชัย (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 13 พฤศจิกายน 2559.

ของตนหรือสามี โดยเห็นว่าการให้ทานในลักษณะนี้ นอกจากจะเป็นการทำบุญกุศลเพื่อชาติหน้า ตามความเชื่อทางศาสนาแล้ว ตนเห็นว่าบุญกุศลยังส่งผลในชาตินี้ด้วย กล่าวคือ “เมื่อสละออกไป ก็มักจะได้รับกลับคืนมา” โดยกล่าวว่า

ทำบุญถวายพระเราก็ทำเป็นประจำ นาน ๆ ทีเราก็ทำกับคนยากไร้ ซึ่งเราต้องให้โอกาสแก่คนด้อยโอกาส การทำโรงทานเป็นเพียงส่วนหนึ่ง อยากรู้มากกว่านี้ แต่กำลังของเรามีเท่านี้ ... ทำแล้วมีความสุข บางทีก็คิดว่า ที่ค้าขายได้ทุกวันนี้เพราะเราทำบุญทำทาน⁴² ความเห็นดังกล่าว สอดคล้องกับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างอีกหลายท่าน ที่เห็นว่าการทำความดีภายใต้หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 โดยเฉพาะการให้ทานหรือการเสียสละนั้น นอกจากจะทำกับพระสงฆ์แล้ว อีกหนึ่งวิธีคือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่สังคม ดังความเห็นของนางสาวธนิชชา วิภาดาเกษม อายุ 32 ปี อาชีพรับราชการ ที่ให้ข้อมูลแก่ผู้เขียนเกี่ยวกับรูปแบบการทำบุญของตน ซึ่งเปลี่ยนไปตามวุฒิภาวะ สรุปได้ว่า

ตอนเป็นเด็กเข้าวัดกับแม่ ก็ทำบุญตักบาตรกับพระมาโดยตลอด แต่พอโตขึ้น เราเห็นสังคมมากขึ้น เราก็คิดว่าเราสามารถทำความดีด้วยวิธีอื่นได้ เช่น การบริจาคสิ่งของให้บ้านเด็กกำพร้า หรือบริจาคให้เด็กที่อยู่ตามชนบท⁴³

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าชาวพุทธบางส่วนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เห็นว่าเป้าหมายในการทำบุญนั้นมิใช่ความสมบูรณ์พูนสุขในภพหน้าอย่างเดียว แต่ความสงบสุขของสังคมในปัจจุบัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากการทำบุญที่พวกเขาแต่ละต้องสัมผัสได้มากกว่า

สำหรับการให้ทานนั้น ถ้าวาซาดกเรื่องพระเวสสันดรมีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยชาวพุทธมีความเชื่อว่าหากผู้ใดได้ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรทั้ง 13 กัณฑ์จบภายในวันเดียว จะได้เกิดร่วมภพร่วมชาติกับพระศรีอาริยมตไตร⁴⁴ ทานจริยาของพระเวสสันดรมีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากกว่าชาติอื่น ๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า เรื่องพระเวสสันดรถูกนำมาเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างมากมาย อาทิ การถ่ายทอดเป็นภาพจิตรกรรมในอุโบสถตามวัดต่าง ๆ รวมทั้งมีการนำเอาเรื่องพระเวสสันดรชาดกมาเทศน์ให้พุทธศาสนิกชนไทยฟังทุกปีด้วย ซึ่งการที่พุทธศาสนิกชนได้ฟังเทศน์

⁴² นารินทร์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

⁴³ ธนิตา วิภาดาเกษม, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 25 มกราคม 2560.

⁴⁴ ทวีศักดิ์ เผือกสม, “คำสัญญาของความปรารถนา การเมืองว่าด้วยเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพ กับวาทกรรมของศีลธรรมในช่วง 2490-2550,” แปลโดย จีรพล เกตุจุมพล, *ฟ้าเดียวกัน* 12 ฉ. 2-3 (พฤษภาคม-ธันวาคม 2557): 132.

เรื่องพระเวสสันดรชาดกทุกปี ทำให้หลักธรรมคำสอนที่แฝงอยู่ในชาดกเรื่องนี้ซึมซับอยู่ในจิตใจของคนไทย และเป็นบ่อเกิดแห่งประเพณีและวัฒนธรรมไทยด้วย⁴⁵

การเผยแพร่เรื่องราวของพระเวสสันดรในรูปแบบการให้ความบันเทิงที่แฝงหลักธรรมคำสอนทางศาสนา เป็นหนึ่งในกลวิธีปลูกฝังเรื่องราวความดีให้ซึมซับในหัวใจของคนไทย แต่หากจะเสพชาดกเรื่องนี้พร้อมกับได้บุญไปด้วย คนไทยนิยมการฟังเทศน์มหาชาติ ทั้งนี้ การฟังเทศน์เกี่ยวกับเรื่องราวของพระเวสสันดร มิได้เป็นเพียงการหว่านล้อมให้พุทธศาสนิกชนไฝ่ฝันถึงโลกพระศรีอารีย์ที่กำลังจะมาถึง แต่ยังเป็นการให้คำมั่นสัญญาต่อพวกเขาทั้งหลายว่าโลกอันมั่งคั่งทางวัตถุในยุคพระศรีอารีย์จะบังเกิดขึ้นจริงก็เฉพาะกับผู้ที่เร่งสร้างกุศลผ่านการให้ทานเหมือนดังที่พระเวสสันดรทำ⁴⁶

การเทศน์มหาชาติหรือการนำเรื่องเวสสันดรชาดกมาสวดแก่อุบาสกอุบาสิกา มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เป็นการทำบุญในพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด และประเพณีนี้กระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยแต่ละภูมิภาคจะจัดให้มีขึ้นในช่วงเวลาที่แน่นอน เช่น การเทศน์มหาชาติของภาคกลาง ภาคเหนือและภาคใต้ จัดขึ้นราวเดือนสิบสองของทุกปี ส่วนในภาคอีสานจะจัดขึ้นในช่วงเดือนสี่ (มีนาคม - เมษายน) ของทุกปี ซึ่งชาวอีสานจะเรียกประเพณีนี้ว่า “บุญผะเหวด”⁴⁷

งานศึกษาของสุริยา สมุทคุปต์ และคณะ อธิบายเรื่องการทำบุญผะเหวดของชาวอีสานว่า ชาวบ้านอีสานได้ตีความบุญผะเหวดซึ่งเป็นประเพณีทางศาสนาพุทธแตกต่างออกไปจากที่ปรากฏในชาดก และแตกต่างกับประเพณีเดียวกันนี้ (เทศน์มหาชาติ) ของภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย เพราะประเพณีเทศน์มหาชาติในชาดกเป็นการทำบุญครั้งใหญ่ที่สุด คือ หากศาสนิกชนคนใดได้ฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียว และมีการทำบุญทำทานอยู่เป็นนิจ ไม่ทำร้ายพระสงฆ์ เมื่อตายไปเกิดชาติหน้าก็จะได้เกิดร่วมศาสนาของพระศรีอารีย์ที่มีแต่ความสุขสมบูรณ์ แต่ชาวอีสานไม่เพียงแต่ยึดหลักการนี้เท่านั้น หากยังได้ผสมกลมกลืนอุดมคติดังกล่าวเข้ากับสภาพความเป็นจริงในสังคม

⁴⁵ พระมหาบุญทัน อานนโท (พาหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550).

⁴⁶ ทวีศักดิ์ เผือกสม, “คำสัญญาของความปรารถนา การเมืองว่าด้วยเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพ กับวาทกรรมของศีลธรรมในช่วง 2490-2550,” แพลโดย จีรพล เกตุจุมพล, *ฟ้าเดียวกัน* 12 ฉ. 2-3 (พฤษภาคม-ธันวาคม 2557): 132.

⁴⁷ สุริยา สมุทคุปต์ พัฒนา กิติอาษา, และ นันทิยา พุททะ, *เอกสารประกอบนิทรรศการ บุญผะเหวดของชาวอีสาน : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา* (ขอนแก่น: ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534), 6-7.

ของตนด้วย นั่นคือ ชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นชาวนา ทำนาโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ซึ่งฝนฟ้าในภาคอีสานมีความไม่แน่นอน ดินก็ไม่สมบูรณ์ การทำบุญผะเหวดในภาคอีสานจึงถูกตีความหมายใหม่ว่าเป็น “พิธีกรรมแห่งความสมบูรณ์” ของข้าวและพืชพันธุ์ธัญญาหาร⁴⁸

การทำบุญผะเหวดของชาวอีสาน หากมองในระดับปัจเจก พิธีกรรมนี้มีผลทางจิตวิทยาของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ช่วยคลายความวิตกกังวลที่จะต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากการทำเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ในระดับสังคม พิธีกรรมนี้ช่วยให้ชาวบ้านสร้างความสัมพันธ์และมีความเข้าใจดีต่อกัน ช่วยกระชับโครงสร้างทางสังคมให้แน่นแฟ้นและมั่นคงยิ่งขึ้น นอกจากนี้ หากมองผ่านการทำบุญผะเหวดของชาวอีสาน จะเห็นถึงลักษณะของศาสนาแบบชาวบ้าน (folk religion) ที่แตกต่างจากศาสนาที่มาจากรัฐส่วนกลางอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหญ่ (great tradition) ด้วยเหตุนี้ ศาสนาพุทธในหมู่บ้านอีสานจึงมีลักษณะท้องถิ่นสูง เป็นเรื่องราวของข้าวและการทำนา เป็นเรื่องของความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันในชุมชน มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของการเน้นชาตินี้ - ชาติหน้า⁴⁹ เช่นเดียวกับการทำบุญผ้าป่าของชาวอีสานที่ทำงานอยู่ในเมือง ซึ่งแทบทุกปีพวกเขาจะร่วมแรงร่วมใจจัดกองผ้าป่าไปถวายวัดหรือโรงเรียนในภูมิลำเนา แม้จะอ้างถึงเรื่องราวจากสมัยพุทธกาล แต่วัตถุประสงค์หลักของการทำบุญผ้าป่ากลับมิใช่สะสมบุญบารมีเพื่อชาติหน้า หากแต่เป็นเรื่องความสามัคคีที่จะก่อให้เกิดสิ่งดี ๆ ต่อชุมชนบ้านเกิดของตนเองมากกว่า⁵⁰

ในเรื่องของการบริจาค แม้จะมีคำกล่าว ในเรื่องเกี่ยวกับการ “บริจาค” ในงานบุญผ้าป่าของชาวบ้าน ในลักษณะที่ว่า “ทำบุญด้วยปัจจัยมากน้อยไม่สำคัญ อยู่ที่การตั้งใจในกุศลนั้น หากจิตเป็นกุศล แม้ปัจจัยที่สละเพียงน้อยนิด ก็ยังได้บุญมากกว่าคนที่บริจาคจำนวนมากแต่จิตไม่เป็นกุศล”⁵¹ อันเป็นไปตามเจตนาของการให้ทานทั้ง 3 กาล กล่าวคือ จิตผ่องใสทั้งขณะคิดจะให้ ขณะที่กำลังให้ และขณะภายหลังให้แล้ว⁵² แต่ในความเชื่อของชาวบ้านจะมีมิติเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่ามักจะมีบริจาคหรือถูกคาดหวังให้บริจาคในจำนวนที่มากกว่า⁵³

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, 2.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 2 - 3.

⁵⁰ พงศธร (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, สุรินทร์, 6 เมษายน 2560.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

⁵² สุจินต์ บริหารวนเขตต์, และ วันทนา ทิพวัลย์, *บุญญกิริยาวัตถุ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, 2544), 6.

⁵³ พงศธร (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, สุรินทร์, 6 เมษายน 2560.

ส่วนชาวไทยลื้อมีประเพณีอันเนื่องด้วยมหาชาติอยู่ 2 ประเพณี คือ ประเพณีทานธัมมเวสสันดร และประเพณีทานธัมมมหาปาง โดยเชื่อว่าการฟังเทศน์มหาชาตินั้นเป็นการทำบุญครั้งใหญ่ให้ตัวเอง และเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลครั้งใหญ่ให้บรรพบุรุษตามลำดับด้วย ในการเทศน์นั้นจะมีการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ช่วยสร้างเสียงเสนาะ สร้างจินตภาพที่ชัดเจน สร้างอารมณ์หลากหลายให้ผู้ฟังเทศน์บังเกิดอารมณ์คล้อยตาม⁵⁴

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของศาสนาแบบชาวบ้านที่ปรากฏผ่านพิธีกรรมการทำบุญผะเหวดของชาวบ้านอีสาน และประเพณีการเทศน์มหาชาติที่มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นแบบชาวไทยลื้อ ก็เหมือนกับงานบุญในท้องถิ่นอื่นในประเทศไทย ที่แม้จะยังคงอุดมคติตามแบบความเชื่อทางพุทธศาสนาโดยทั่วไป แต่ประเพณีที่จัดขึ้นในท้องถิ่นก็ถูกแปรจากการนำเสนอเนื้อหาสาระทางพุทธศาสนาไปเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในท้องถิ่น ซึ่งคนแต่ละกลุ่มมีบทบาทในการร่วมทำ “ความดี” ผ่านพิธีกรรมหรือประเพณีของงานบุญนั้นแตกต่างกัน

อีกหนึ่งตัวอย่าง ได้แก่ งานศึกษาของปริญญา มงคลพานิชย์ เรื่อง “งานสารทเดือนสิบ นครศรีธรรมราช: พัฒนาการของความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมระหว่างรัฐกับชุมชน (พ.ศ. 2520-2550)” โดยปริญญา มงคลพานิชย์ ชี้ให้เห็นว่า การทำบุญเดือนสิบที่จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น หากพิจารณาในแง่ประเพณีแล้ว สถานะของงานเดือนสิบนครศรีธรรมราชจะผันแปรไปตามกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ในระดับกลุ่มข้าราชการนั้น งานบุญเดือนสิบคือเครื่องมือที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ตน เพราะคนกลุ่มนี้มีอำนาจในการกำหนดทิศทางของงาน ระดับต่อมา คือ สถาบันการศึกษาชั้นสูง ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมเป็นตัวกลางคอยเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างผู้บริหารจังหวัดกับชาวบ้านในการจัดงานบุญดังกล่าว ส่วนระดับชาวบ้าน งานบุญเดือนสิบเป็นดังสัญลักษณ์แห่งความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เนื่องจากชาวบ้านมีสำนึกบางอย่างร่วมกันนั่นคือความเป็นนครศรีธรรมราช⁵⁵

จึงอาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมการทำบุญ หรือการทำ “ความดี” ร่วมกันของคนที่มีสถานะทางสังคมต่างกัน ย่อมแตกต่างกันทั้งในด้านสถานะและบทบาทของคนแต่ละกลุ่มที่มีต่อกิจกรรมการทำความดีในสังคมนั้น แต่อย่างไรก็ตาม “ความดี” ที่ร่วมกันทำในสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็งานบุญ

⁵⁴ จตุพร เพชรบุรณ์, มหาชาติไทยลื้อ กัณฑ์ที่ 8 - 13: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม, 125.

⁵⁵ ปริญญา มงคลพานิชย์, “งานสารทเดือนสิบ นครศรีธรรมราช: พัฒนาการของความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมระหว่างรัฐกับชุมชน (พ.ศ. 2520-2550),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), 146.

หรือประเพณีในท้องถิ่น ย่อมช่วยให้ชาวบ้านสร้างความสัมพันธ์และมีความเข้าใจดีต่อกัน อีกทั้งยังช่วย กระชับโครงสร้างทางสังคมให้แน่นแฟ้นและมั่นคงยิ่งขึ้นด้วย อนึ่ง ความสัมพันธ์ของคนในสังคม ชาวบ้านอาจอยู่ในรูปแบบของเครือญาติ หรือเสมือนเครือญาติ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความไว้วางใจ เชื่อใจและส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่อง หรือความสัมพันธ์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ บางประการ⁵⁶ ก็ได้ และถึงแม้ประเพณีงานบุญต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่นจะมี “ศาสนาแบบชาวบ้าน” แทรกเข้ามาบ้าง แต่อุดมคติหลักของพุทธศาสนาก็ยังมีอยู่อย่างเข้มข้น เรื่องบาป - บุญ เรื่องกฎแห่งกรรม รวมถึงเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดยังคงเป็นความเชื่อหลักของคนในสังคมไทย

นอกจากการทำความดีโดยการให้ทานแล้ว การบวชก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งในการทำความดี แต่การบวชในพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นการบวชรูปแบบใด สำหรับศาสนาเชิงปรัชญานั้นเชื่อว่า เป้าหมายของการบวชคือเพื่อบรรลุนิพพานหรือการหลุดพ้นจากกิเลส แต่เมื่อเวลาผ่านไป สังคมไทย ได้ก่อกำเนิดแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการบวชเพื่อวัตถุประสงค์อื่นขึ้น เช่น การบวชเพื่อทดแทนบุญคุณ บิดามารดา ซึ่งการบวชแบบนี้ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าเริ่มต้นขึ้นเมื่อใด และไม่มีหลักฐานที่ยืนยันได้จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา และอาจขัดแย้งกับคำสอนอื่นในพระไตรปิฎกอีกด้วย⁵⁷ แต่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องการบวชเพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดา ก็ถือเป็นการทำความดีรูปแบบหนึ่งใน สังคมไทย สามารถสัมผัส “ผลบุญ” ได้ในปัจจุบัน ซึ่งมารดาของชายไทยที่บวชจะมีความสุขจากผลบุญ นั้น ดังการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่ง ซึ่งบุตรชายของตนได้เข้าร่วมโครงการอุปสมบทเพื่อ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ระหว่าง วันที่ 1 - 14 มีนาคม 2560 ณ วัดป่าพุทธศยา ประเทศอินเดีย โดยผู้ให้สัมภาษณ์ท่านนี้ได้เดินทาง มาจากจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อร่วมงานอุปสมบทหมู่ดังกล่าว โดยกล่าวว่า “มีความสุขที่ได้เห็นเขาห่ม ผ้าเหลือง อยากเห็นมานานแล้ว ดีใจที่เขาทำให้แม่มีวันนี้ได้”⁵⁸

นอกจากจะได้สัมผัส “ผลบุญ” ในปัจจุบันแล้ว ชาวพุทธยังเชื่อว่า การบวชจะยังกุศล แก่มารดาหลังจากชาตินี้ไปแล้ว ดังปรากฏสำนวนที่กล่าวถึงมารดาที่มีบุตรชายได้ออกบวชว่า “เกาะ ชายผ้าเหลือง” หมายถึง การอาศัยผลบุญจากการบวชของลูกชายช่วยให้ผู้เป็นแม่พ้นบาป และสำนวน

⁵⁶ สาวิตรี อ่อนอินทร์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา พระสงฆ์วัด พระบรมธาตุตุ๋นผาส้ม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่,” (การค้นคว้าอิสระ ประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร), สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 36.

⁵⁷ มนตรี สืบดวง, *รายงานผลการวิจัย การบวชกับความกตัญญูในพุทธศาสนาเถรวาท*, (มปท., กองทุนวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553). 97.

⁵⁸ สมพร (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 28 กุมภาพันธ์ 2560.

ดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์กับอีกสำนวนที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ สำหรับชายไทยที่สมบูรณ์ควรที่จะ “บวชก่อนเบียด” ไม่ควร “เบียดก่อนบวช”

การบวชในสังคมไทยแต่เดิมนิยมบวชจำพรรษา 3 เดือน แล้วจึงลาสิกขาออกมาประกอบอาชีพต่อไป แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะบวชกันประมาณ 1 เดือน และไม่นิยมบวชในฤดูเข้าพรรษา แต่จะบวชกันตลอดทั้งปี นับว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน โดยสาเหตุของการบวชระยะสั้น คือ อาชีพการงาน รวมถึงความจำเป็นทางครอบครัว⁵⁹ การบวชระยะสั้นในปัจจุบัน นอกจากการบวชเพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดา ซึ่งสังคมไทยเชื่อว่าเป็นการทำความดีรูปแบบหนึ่งแล้ว การบวชเพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น การบวชเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ก็เป็นหนึ่งในรูปแบบการทำความดีเช่นกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำความดีถวายเป็นพระราชกุศลแล้ว ผู้ที่บวชในกรณีนี้ยังจะได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมเป็นคนดีของสังคมต่อไป

การทำความดีโดยการบวช ถือเป็นประเพณีที่สำคัญของสังคมไทย แม้วัตถุประสงค์ของการบวชจะเปลี่ยนแปลงและยืดหยุ่นไปตามกาลสมัย จากเดิมที่มีเป้าหมายเพื่อหลุดพ้นจากกิเลส กลายมาเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำความดีเพื่อสั่งสมบุญไว้เพื่อภพชาติถัดไป และจากความเชื่อเรื่องบาป - บุญ กฎแห่งกรรม และการเวียนว่ายตายเกิดนี้เอง ประเพณีการบวชในสังคมไทยจึงกลายเป็นหนึ่งในวิธีการที่จะแสดงให้เห็นถึง “บุญ” ของเจ้าภาพที่มีมาแต่เก่าก่อนและที่จะได้รับในอนาคต จากการบวชครั้งนี้ เพลง “กำนันบวชแพะ” ของ “คาราบาว” น่าจะสะท้อนความเชื่อของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ได้อย่างชัดเจน โดยเพลงดังกล่าวมีเนื้อหาโดยสรุปคือ กำนันคนหนึ่งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อถึงคราวบวชลูกชายก็มีความคิดจะเอาฐานะและบารมีของตนโดยการจัดงานให้ยิ่งใหญ่ จึงได้จ้างหนัง จ้างดนตรีและลิเก รวมทั้งจัดอาหารโต๊ะจีนเลี้ยงดูแขกเหรื่ออย่างดี พอเสร็จงานก็พบว่าเงินหมดไปกับค่าหนังค่าดนตรีเงินไม่เหลือพอจ่ายค่า “เครื่องบวช เครื่องไกร ไตรจีวร” ที่ “เซ็นเขามาก่อน เสร็จงานแล้วค่อยจ่าย” เจ้าของร้านสังฆภัณฑ์ทวงหลายครั้งก็ยังไม่ได้เกิดความโมโห จึงกล่าวว่าจะไม่เอาเงินจากกำนันแล้ว แต่บุญที่ได้จากการบวชของลูกชายกำนันมีเท่าไร เจ้าของร้านจะขอเอาบุญนั้นไปทั้งหมด กำนันและภรรยากลัวไม่ได้บุญจึงตัดสินใจจ้างอง

⁵⁹ พระมหาสมนึก หอมรื่น, “สาเหตุและผลกระทบของการอุปสมบทระยะสั้นในสังคมไทยปัจจุบัน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), 141-142.

บ้านและที่ดินให้เจ้าของร้านสังฆภัณฑ์ไปก่อน โดยหวังว่าเมื่อลูกชายสึกออกมาแล้วค่อยให้มันทำงานหาเงินไถ่ถอนคืน⁶⁰

หลายกรณีการบวชเพื่อทดแทนบุญคุณของบิดามารดาในสังคมไทย รวมถึงการทำบุญทำทานในลักษณะอื่น มักจะเป็นไปในลักษณะนี้ กล่าวคือ การทำบุญทำทานด้วยการเสียสละนั้น หากไม่รู้จักประมาณในฐานะหรือบารมีของตน นอกจากจะไม่ก่อให้เกิดกุศลผลบุญที่ควรจะได้รับจากการทำบุญนั้นแล้ว ยังจะก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่ตนด้วย⁶¹ และเหตุผลอีกประการหนึ่ง บารมีของผู้นั้นยังไม่แก่กล้าพอ โดยบุคคลต้นแบบแห่งการเสียสละที่มีบารมีแก่กล้า ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนาแบบเถรวาทนั้น คือ พระเวสสันดร ซึ่งทรงเสียสละโดยมิได้หวังผลที่สัมผัสดได้ในปัจจุบัน หากแต่ทรงปรารถนาถึงอุดมคติสูงสุดคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

3.5 ลำดับชั้นของบุคคลตามคัมภีร์ และอิทธิพลต่อสังคมไทย

หากจะอธิบายลักษณะของ “บุคคลต้นแบบ” ตามคติแบบพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงหลักธรรมชื่อ “สัปปุริสธรรม 7” อันถือว่าเป็นธรรมของสัตบุรุษหรือธรรมะที่ทำให้บุคคลเป็นสัตบุรุษ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นธรรมะของคณตี⁶² หรือคุณสมบัติของคณตี ได้แก่ 1) ฉัหมัญญู รู้จักธรรม 2) อตถัญญู รู้จักอรรถ 3) อตถัญญู รู้จักตน 4) มัตตัญญู รู้จักประมาณ 5) กาลัญญู รู้จักกาล 6) ปริสสัยญู รู้จักบริษัท และ 7) บุคคลปโรปรัญญู รู้จักเลือกคบคน⁶³ ผู้ที่มีศีลธรรม 7 ประการนี้ คัมภีร์กล่าวว่า เป็นผู้ที่เหมาะสมแก่ค่านับ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า

โดยบุคคลที่สมบูรณ์แบบอาจมีหลายระดับ ซึ่งในคัมภีร์ก็ได้กล่าวถึงบุคคล 8 ประเภทที่ถือว่าเป็นอริยบุคคล ควรแก่ค่านับ เป็นนาบุญของโลก และไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า โดยอริยบุคคลทั้ง 8 ประเภท ได้แก่ 1) บุคคลผู้เป็นพระโสดาบัน 2) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล 3) บุคคลผู้เป็นพระสกทาคามี 4) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล 5) บุคคลผู้เป็นพระอนาคามี 6) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล 7) บุคคลผู้เป็นพระอรหันต์ และ 8) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตผล โดยลำดับสูงสุดคือพระอรหันต์ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ซึ่งพระอรหันต์

⁶⁰ เพลง “กำนันบวชแพะ” ของวงคาราบาว อัลบั้ม นักสู้ผู้ยิ่งใหญ่ วางตลาดเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2545.

⁶¹ บรรเจิด (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 2 กันยายน 2559.

⁶² เรื่องเดียวกัน.

⁶³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,” http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=287 (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2559).

เป็นผู้บรรลุประโยชน์ตนแล้ว ไม่มีอะไรที่จะต้องทำเพื่อตนเองอีก ดังนั้น ท่านจึงทำความดีเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์⁶⁴

ส่วนความเชื่อในเรื่อง “คนดี” ของชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ศึกษาพุทธศาสนาผ่าน “คำพระ” ที่อธิบายเนื้อความในคัมภีร์อีกทอดหนึ่ง พบว่า แม่หลักความเชื่อในคัมภีร์จะมีอิทธิพลต่อชาวบ้าน แต่มุมมองเกี่ยวกับคนดีชั้น “อริยบุคคล” ที่คัมภีร์อธิบายไว้นั้นกลับเป็นเรื่อง “ไกลตัว”⁶⁵ แต่ส่วนใหญ่ก็ยอมรับว่าอาจจะจริง โดยคนดีคือคนที่ทำความดีไว้มาก ทั้งในชาติก่อนและในชาตินี้⁶⁶ แต่สำหรับคนดีที่สมบูรณ์แบบนั้น หากไม่นับอริยบุคคลในอุตมคติ อาทิ พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ รวมถึงพระโพธิสัตว์ ในขณะที่เสวยพระชาติต่าง ๆ แล้ว บุคคลทั่วไปไม่อาจที่จะเป็นบุคคลที่สมบูรณ์แบบได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง “ไม่เชื่อว่ามีความที่เป็นคนดีพร้อมสมบูรณ์”⁶⁷

ในขณะเดียวกัน ความเชื่อในเรื่องอริยบุคคลดังกล่าว ประกอบกับวัฒนธรรมแบบเถรวาท ก่อให้เกิดความเชื่ออีกประการหนึ่งตามมา กล่าวคือ ความเชื่อที่ว่า “คนดี” นั้น มีความศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากบุญบารมีส่วนบุคคล อันประกอบจากกรรมดีที่เคยสั่งสมมา⁶⁸

อย่างไรก็ดี เมื่อความเป็น “อริยบุคคล” นั้นเป็นเรื่องไกลตัว ในความเชื่อของชาวบ้าน จึงมองว่า การทำความดี ไม่ว่าจะโดยการปฏิบัติศาสนกิจ เช่น ไหว้พระ ทำบุญ ตักบาตร ให้ทานหรือการบริจาค รวมถึงการสวดมนต์ หรือโดยการปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายบ้านเมือง ในระดับบุคคลนั้น ส่วนใหญ่หวังเพียงผลในปัจจุบันในปัจจุบันในเบื้องต้นมากกว่าที่จะหวังผล “ไกลตัว” อันได้แก่ความเป็นอริยบุคคล หรือความหลุดพ้น ตามเป้าหมายสูงสุดที่คัมภีร์กล่าวไว้ ผลในปัจจุบันก็ได้แก่ เพื่อดับทุกข์ให้ตนเอง และเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม⁶⁹ เป็นต้น โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นในการทำงานเดียวกันว่า คนดีก็คือคนที่จัดการชีวิตของตัวเองได้ดี และไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน

แต่ทั้งนี้ ก็เชื่อว่าเป้าหมายที่สูงกว่านี้จะไม่เป็นที่ปรารถนาของชาวบ้านแต่อย่างใด เพียงแต่ต้องสั่งสมต่อไปด้วยความเพียรตาม “คำพระ” ที่พยายามถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ให้เกิดความเข้าใจแก่ชาวบ้าน แม้คนไทยจะเชื่อว่า “ทุกคนสามารถที่จะบรรลุธรรมได้”⁷⁰

⁶⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง*, พิมพ์ครั้งที่ 123 (กรุงเทพฯ: ผลิตัฒม์, 2558), 28-29.

⁶⁵ กฤตนันท์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 16 มีนาคม 2560.

⁶⁶ กอบจิต (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 7 พฤศจิกายน 2559.

⁶⁷ เอกชัย (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 9 ธันวาคม 2559.

⁶⁸ สุรพงษ์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 7 กุมภาพันธ์ 2560.

⁶⁹ ญาสินี อัจฉริยะเกียรติ, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 25 มกราคม 2560.

⁷⁰ ขวัญชัย ชินวงษ์, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 31 มกราคม 2560.

แต่เมื่อจัดลำดับชั้นบุคคลตามสติปัญญา (ความสามารถในการละกิเลส) ภายใต้แนวคิดแนวคิด “บัว 3 เหล่า” รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด เรื่องภพชาติ หรือรวมเรื่องบุญบารมี ก็ทำให้คนไทยเชื่อในเรื่องลำดับชั้นของบุคคลภายใต้อิทธิพลของความเชื่อดังกล่าว โดยเห็นว่า แม้คนเราจะสามารถบรรลุธรรมได้ทุกคน แต่คนที่ทำกรรมดีไว้มากย่อมสามารถบรรลุธรรมได้ก่อน ดัง “บัวพื้หน้า” อย่างไรก็ตาม คนที่สั่งสมกรรมดีไว้มากแม้จะยังไม่สามารถบรรลุธรรมชั้นโลกุตระธรรม แต่สำหรับในชั้นโลกียธรรม บุคคลนั้นย่อมอยู่ในฐานะที่ดีทั้งทรัพย์สินสมบัติ รูปสมบัติ หรืออาจจะรวมถึง การเกิดในชาติตระกูลที่ดีด้วย

อนึ่ง แม้โลกในยุคสมัยใหม่จะปฏิเสธการจัดลำดับชั้นบุคคลตามชาติตระกูล แต่ฐานคติ อันเกิดจากคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาท อาทิ การเวียนว่ายตายเกิด และการสั่งสมบุญบารมี กลับมี อิทธิพลในการจัดลำดับชั้นในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ยกตัวอย่างเช่นผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่ง อายุ 28 ปี อาชีพรับราชการ ภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ให้ข้อมูลแก่ ผู้เขียนว่า การที่ตนสอบเข้ารับราชการได้นั้น ชาวบ้านในภูมิลำเนาเชื่อว่าเป็นเพราะ “บุญ” กล่าวคือ

ตอนผมสอบได้ใหม่ ๆ คนที่บ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มองว่าผมขยันอ่านหนังสือ คนเฒ่าคนแก่ จะบอกว่าผมมีบุญ ผมก็บอกว่าถ้าผมมีบุญแต่ผมขี้เกียจ ผมก็สอบไม่ได้ แต่ชาวบ้านก็ยัง เชื่อว่า เพราะมีบุญนั้นแหละจึงสมองดี ทำให้สอบได้⁷¹

ในขณะที่เดียวกันผู้ให้สัมภาษณ์ท่านนี้ ยังได้กล่าวต่อไปว่า “คนอื่นที่เขาจ่ายเงินแล้วได้ เป็นข้าราชการ ชาวบ้านก็มองว่าเป็นเพราะบุญกุศลเช่นกัน” กล่าวคือ เป็นบุญกุศลที่อาจจะมิมีมา แต่ชาติปางก่อน ส่งผลให้ในชาติปัจจุบันได้ขยับสถานะทางสังคม จากที่เป็นชาวบ้านธรรมดา ก็กลายเป็น “เจ้าคนนายคน” ตามความคิดความเชื่อของคนในท้องถิ่นไป

ลำดับชั้นทางสังคมที่พุทธศาสนาเถรวาทมีอิทธิพลต่อสังคมไทย มีความสำคัญในการกำหนด บทบาททางการเมืองของสังคมไทยเป็นอย่างมาก ในอดีตการมีมูลนาย (เจ้านายและขุนนาง) ไพร่ และ ทาสนั้น คือการจัดระบบสังคมที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาเถรวาทรองรับ กล่าวคือ หลักการ บุญบารมี กฎแห่งกรรม และการเวียนว่ายตายเกิด ทำให้สังคมไทยเชื่อว่า “คนไม่เท่ากัน” เนื่องจาก ทำบุญมาไม่เท่ากัน ดังนั้น เรื่องความดีหรือเรื่องคุณธรรมจริยธรรมที่ถ่ายทอดมาในสังคมไทยจึงตั้งอยู่ บนฐานความเชื่อนี้ ซึ่งสุรพจน์ ทวีศักดิ์ เห็นว่า เมื่อฐานคติพุทธศาสนาเถรวาทได้รวมเป็นส่วนหนึ่ง

⁷¹ เกตุชัย (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 29 เมษายน 2560.

ของรัฐไทยแล้ว ก่อให้เกิดพุทธศาสนาแบบไทย หมายถึง พุทธศาสนาที่ถูกต้องความสนับสนุนอุดมการณ์ชาตินิยมความเป็นไทย⁷² ซึ่งถือว่า “ความดี” อยู่ที่ “ตัวคน”

“คนดี” แบบไทยนั้น สุรพจน์ ทวีศักดิ์ อธิบายว่า อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลัก ๆ ได้แก่ “คนดีแบบพระ” คือ คนดีทางธรรม ซึ่งเป็นคนดีตามอุดมคติทางพุทธศาสนาที่เป็นผู้สละทางโลก ซึ่งได้แก่อริยบุคคล 8 ประเภทตามที่ได้กล่าวไปแล้ว และ “คนดีแบบฆราวาส” หรือคนดีทางโลก หมายถึง ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองที่เป็นคนดีมีศีลธรรม แต่ศีลธรรมดังกล่าววางอยู่บนฐานของการยืนยันถึงลำดับชั้นทางสังคมที่มีความสูง - ต่ำ เชื่อว่าคนเราเกิดมาในชนชั้นที่ต่างกันเพราะทำความดีมาไม่เท่ากัน ชนชั้นปกครองเป็นผู้มีบุญบารมีสูงส่งเพราะทำบุญมามากตั้งแต่ชาติปางก่อน ส่วนผู้อยู่ใต้การปกครองมีสถานะต่ำกว่าเพราะชาติก่อนทำบุญมาน้อยกว่า⁷³

ดังนั้น การจัดลำดับชั้นในสังคมไทยจึงได้รับอิทธิพลสำคัญจากพุทธศาสนาแบบเถรวาทอย่างมาก ในบทนำหนังสือ “พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา” ซึ่งเรียบเรียงโดย ดร.ตินาร์ บุญธรรม โดยมี ดร.อำนาจ วีรวรรณ เป็นบรรณาธิการ ได้อธิบายถึงความสำคัญของพุทธศาสนากับสังคมไทยตอนหนึ่งสรุปได้ว่า ราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา บรรดารัฐและบ้านเมืองแถบภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับเอาพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาทวีปมาเป็นศาสนาประจำรัฐของตน พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์นี้มีบทบาทสำคัญในการจัดระบบคติความเชื่อของผู้คนทุกระดับชั้นในรัฐเหล่านั้น หลักการสำคัญของสังสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิด หลักกฎแห่งกรรม และหลักการบุญบารมีมีพลังมหาศาลในการกำหนดวิถีชีวิตของคนในรัฐเหล่านี้ให้ดำเนินไปตามหลักธรรมต่าง ๆ จากพระพุทธรูปมาจกสมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน⁷⁴

สำหรับชนชั้นนำก็ได้รับเอากรอบและมาตรฐานทางศีลธรรมมาเป็นแนวทางในการปกครองบ้านเมือง เพื่อเป็นหลักประกันความชอบธรรมในการดำรงอยู่ของสถานะความเป็นกษัตริย์⁷⁵ หรือที่เรียกว่า “ราชธรรม” ประกอบด้วย ทศพิธราชธรรม 10 และจักรวรรดิวัตร 12 โดยบรรดากษัตริย์ในภูมิภาคนี้ต่างถือเป็นพระราชภาระในการ “อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเถรวาทและอุปถัมภ์คณะสงฆ์ในรัฐของตน เพราะการอยู่รอดปลอดภัยและความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา ย่อมหมายถึง

⁷² สุรพจน์ ทวีศักดิ์, “บทความพิเศษ: ศีลธรรมคนดี vs ศีลธรรมหลักการ,” *มติชน* (28 มีนาคม 2559, ภายใต้อาณัติ “รายงาน-วิเคราะห์,” <https://www.matichon.co.th/news/85958> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2559).

⁷³ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁴ ตินาร์ บุญธรรม, *พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา*, บรรณาธิการโดย อำนาจ วีรวรรณ (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2555), 15-16.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, 16.

ความมั่นคงของพระราชสถานะและราชบัลลังก์ด้วย”⁷⁶ หรือแม้กระทั่งในยุคการสร้างลัทธิชาตินิยมของไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 คุณค่าของพุทธศาสนาถูกเปลี่ยนจากเดิมที่เป็นศาสนาที่มีจุดมุ่งหมายให้บุคคลได้บรรลุถึงอิสรภาพภายใน และเป็นอิสระจากความทุกข์ทั้งมวล อยู่เหนือความดีความชั่ว กลายเป็นถูกลดทอนจำกัดอยู่เพียงเรื่องของความดีความชั่ว⁷⁷ กลายเป็นเรื่องคุณค่าทางสังคมซึ่งถูกดึงไปรับใช้รัฐมากที่สุด โดยกลไกสำคัญในการเผยแพร่แนวคิดดังกล่าวก็คือระบบการศึกษาซึ่งแพร่หลายอย่างกว้างขวางตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา⁷⁸

3.6 สรุป

ความคิด ความเชื่อของคนไทยได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเถรวาท อันเป็นนิกายที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ โดยชาวบ้านจะศึกษาพระธรรม ผ่าน “คำพระ” โดยทำความดีในรูปแบบต่าง ๆ และหวังผลจากการกระทำนั้นในส่วนที่สัมผัสได้ในปัจจุบัน คือ ความสุข ความสงบทั้งในระดับส่วนตัว และสังคม และผลที่คาดว่าจะได้รับในอนาคตอันใกล้ เช่น สวรรค์สมบัติ มากกว่าผลในเชิงอุดมคติที่ “ไกลตัว” กล่าวคือ นิพพานสมบัติ หรือความหลุดพ้น ตามความมุ่งหมายของคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งไม่มีใครทราบได้ว่าตนจะต้องสั่งสมบุญบารมีอีกกี่ภพกี่ชาติจึงจะบรรลุเป้าหมายดังกล่าว

พุทธศาสนาแบบเถรวาท ได้เข้ามามีอิทธิพลในการจัดระบบความคิดความเชื่อของคนในสังคมไทย โดยนับตั้งแต่อดีต ช่วงที่พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บรรดาเจ้าผู้ปกครองรัฐแถบนี้ได้นำกรอบแนวคิดในทางพุทธศาสนาเป็นฐานรองรับสถานะของตน ส่วนในระดับที่ลดหลั่นลงมา หลักการสำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท อาทิ หลักการของสังสารวัฏ (การเวียนว่ายตายเกิด) หลักการของกฎแห่งกรรม และหลักการของบุญบารมี ได้มีส่วนในการจัดระบบความเชื่อของคนในสังคมของรัฐแถบนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาเถรวาทก็ได้ถูกทำให้กลมกลืนกับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นไปด้วย จึงทำให้เกิดศาสนาของชาวบ้าน คือศาสนาที่มีหลักความเชื่อบางประการแตกต่างจากคัมภีร์ อาทิ ความเชื่อเกี่ยวกับผีในท้องถิ่นต่าง ๆ และมีการนับถือพุทธกับผีร่วมกันมาโดยตลอด

ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับการทำ “ความดี” และการเป็น “คนดี” พุทธศาสนามีส่วนอย่างมากเช่นกันในการที่จะกำหนดว่าอะไรคือ “ความดี” ที่ควรกระทำ และควรทำในลักษณะใด การเป็น

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁷ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, 43-44.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, 44.

“คนดี” นั้น เป็นอย่างไร ต้องมีลักษณะอะไร โดยคนดีตามคัมภีร์นั้นต้องมีลักษณะ “สัปปุริสธรรม 7” ซึ่งถือว่าเป็นธรรมของสัตว์บุรุษ ส่วนคนดีที่เป็นระดับอริยบุคคลตามที่คัมภีร์กล่าวถึงนั้นมีถึง 8 ประเภท โดยคนดีระดับอริยบุคคลทั้ง 8 ประเภทนั้น ในแง่หนึ่งก็เป็นการจัดลำดับชั้นตามบุญบารมีของแต่ละคน แต่ในแง่หนึ่งก็อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบหรือแนวคิดเกี่ยวกับอริยบุคคลทั้งหลายนั้นเป็นฐานรองรับความเชื่อในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ของ “คนดี” ด้วย

และด้วยอิทธิพลของความเชื่อเรื่อง “ลำดับชั้น” ของ “คนดี” ซึ่งมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ที่ การสั่งสมความดีหรือบุญบารมีดังที่ได้กล่าวแล้วนี้เอง ทำให้สังคมไทยยอมรับการแบ่งลำดับชั้นของคนมาตั้งแต่สมัยโบราณมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

บทที่ 4

ฐานคติพุทธศาสนาเถรวาทกับการแสวงหาคณติของสังคมไทย

คัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวถึงหลักธรรมที่ชื่อว่า “สัปปุริสธรรม 7” ซึ่งเป็นธรรมะที่ทำให้บุคคลเป็นสัตบุรุษ เป็นธรรมะของคณติ หรือเป็นคุณสมบัติของคณติ บุคคลที่ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม 7 ประการ ถือว่าเป็นผู้ที่ควรแก่ค่านับ เป็นเนื่อนาบุญของโลก นอกจากนี้ คัมภีร์ยังได้กล่าวถึง อริยบุคคล 8 ประเภท ซึ่งเป็นผู้ที่ควรแก่ค่านับ และเป็นเนื่อนาบุญของโลก โดยเรียงลำดับจากชั้นบุคคลผู้เป็นพระโสดาบัน ไปจนถึงชั้นสูงสุดคือบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย “เป็นผู้บรรลุประโยชน์ตนแล้ว ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีก”¹ ท่านจึงทำความดีเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชาติ ยกตัวอย่าง เช่น การประกาศพระศาสนาในสมัยพุทธกาล รวมถึงการเผยแผ่พระศาสนาโดยบรรดาพระอรหันต์สาวกในเวลาต่อมาด้วย ซึ่งเป็นการทำเพื่อประโยชน์ของสัตว์โลกทั้งปวงนั่นเอง การทำความดีของพระอรหันต์จึงแตกต่างจากบุคคลผู้ที่ยังเป็นพระโภทิสัตว์ กล่าวคือ แม้พระโภทิสัตว์จะทำความดีขึ้นเอกอุตังเช่นการบำเพ็ญบารมีใน 10ชาติสุดท้ายก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระชาติสุดท้าย คือ พระเวสสันดร แต่การทำความดีของพระโภทิสัตว์ก็ยังมี “จุดอ่อน” ที่ทำให้แตกต่างจากพระอรหันต์ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายว่า การทำความดีของพระโภทิสัตว์ยังมีความไม่สมบูรณ์ 2 ประการ กล่าวคือ ประการที่หนึ่ง พระโภทิสัตว์ที่ทำความดีนั้น ท่านทำด้วยปณิธานหมายความว่า ท่านมีความตั้งใจไว้ว่าจะบำเพ็ญบารมี แล้วเอาปณิธานหรือความตั้งใจมั่นนั้นมาเป็นเครื่องนำตัวเอง ทำให้เกิดพลังในการที่จะทำความดี ทำความดีแน่วแน่ ทำความดีไม่ทอดยถ แล้วท่านก็ทำความดีเต็มที่ ถ้าว่าให้ลึกซึ้งลงไป พระโภทิสัตว์ยังต้องทำเพื่อตัวเอง เพราะท่านยังต้องทำให้ตัวเองได้ตรัสรู้ เป็นการทำความดีด้วยปณิธาน คือ การตั้งความปรารถนาเพื่อตัวเองจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อตัวเองจะได้บรรลุพระนิพพาน²

โดยเมื่อหลังจากที่ตนได้สำเร็จตามความปรารถนา กล่าวคือ ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว การทำความดีในกาลต่อมาจึงเป็นไปเพื่อคนอื่นโดยไม่มีประโยชน์ใดเพื่อตนเองอีกเลย อุดมการณ์ลักษณะนี้เป็นอุดมการณ์ของพระโภทิสัตว์ทั้งหลาย คือ การทำประโยชน์ 2 ประการ กล่าวคือ การทำ

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง*, พิมพ์ครั้งที่ 123 (กรุงเทพฯ: ผลิตัฒม์, 2558), 28.

² เรื่องเดียวกัน, 28 - 29.

ประโยชน์ของตนเองให้สมบูรณ์ก่อน จากนั้นค่อยทำประโยชน์ผู้อื่น ดังคำกล่าวที่ว่า “เหล่าสัตว์บุรุษทั้งหลายย่อมมีจิตใจที่เป็นธรรม และมีทัศนคติที่สอดคล้องต้องกัน คือ เพื่อความสุข เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนหรือชาวโลก”³

ฐานคติดังกล่าวมีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลต่อแนวคิดเรื่องการ “โปรดสัตว์” อันเป็นคุณลักษณะหนึ่งของบุคคลสมบูรณ์แบบที่พึงกระทำ เป็นการช่วยเหลือสัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ในทางธรรมคือการโปรดสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ ส่วนในทางโลกคือ “การปกครองให้พสกนิกรร่มเย็นเป็นสุข”⁴ สอดคล้องกับฐานคติพุทธศาสนาทางฝ่ายมหายานที่พระมหากษัตริย์ทรง “สมมติพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต”⁵ หรือเป็นพระศรีสรรเพชญ์ซึ่ง “เสมอด้วยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเป็นพระมหาจักรพรรดิราชอันเป็นคติในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”⁶

จากฐานคติดังกล่าว จะเห็นได้ว่า “คนดี” นั้นมีลำดับชั้นลดหลั่นกันลงมา บุคคลสมบูรณ์แบบที่สุดคือพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ซึ่งเป็นบุคคลผู้บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสทั้งปวง ถัดลงมาคือพระโพธิสัตว์ที่ยังต้องบำเพ็ญบารมีต่อไปเพื่อการตรัสรู้ในอนาคต คนดีตามลำดับชั้นดังกล่าวอยู่ภายใต้หลักการของพุทธศาสนา คือ การสั่งสมกรรมดี การสั่งสมบุญบารมี และการเวียนว่ายตายเกิด นอกจากนี้ ยังจะเห็นได้ว่า “คนดี” นั้น ยิ่งอยู่ในระดับสูงขึ้นไปเท่าใด (สูงทั้งทางธรรมและทางโลก) ก็ยิ่งต้องดำเนินชีวิตของตนให้ยังประโยชน์เพื่อคนอื่นโดยทั้งสิ้น

กล่าวเฉพาะในระดับพระโพธิสัตว์นั้น แม้จะยังมีปณิธานในการทำเพื่อตัวเอง โดยมุ่งหวังที่จะตรัสรู้ แต่การตรัสรู้นั้นก็เพื่อประโยชน์ของสัตว์ทั้งหลายนั่นเอง ทั้งนี้ ในทัศนะของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน คุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ประกอบด้วย⁷

1. มหาปรัชญา หรือปัญญาอันยิ่งใหญ่ หมายความว่า จะต้องเป็นผู้มีสติปัญญา รู้แจ้งสรรพสิ่งทั้งมวล ไม่ตกเป็นทาสของอธรรม

³ ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร, *พระเจ้าอยู่หัวกับอุดมการณ์ชีวิตของพระโพธิสัตว์* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), 83, 86.

⁴ พระสม (นามสมสดี), *สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี*, กรุงเทพฯ, 5 เมษายน 2560.

⁵ ดินาร์ บุญธรรม, *พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา*, บรรณาธิการโดย อำนวย วีรวรรณ (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2555), 17.

⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁷ เสถียร โปธิ์นันทะ และ เสียง เสถียรสุด, *คุณธรรมพระโพธิสัตว์ (ฉบับวัดโพธิ์คุณาราม)* (กรุงเทพฯ: กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม, 2529), 5.

2. มหากรุณา หมายความว่า จะต้องมิจิตเมตตา กรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายอย่างปราศจากขอบเขต พร้อมทั้งจะเสียสละตนเองทนทุกข์แทนสรรพสัตว์เพื่อช่วยสัตว์พ้นทุกข์

3. มหาอุपाทาน หมายความว่า พระโพธิสัตว์ต้องรู้จักอุบายที่ฉลาด แม้บำเพ็ญน้อยก็มีผลประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายมาก และแนะนำสั่งสอนสัตว์ทั้งหลายให้เข้าถึงสัจธรรม

ทั้ง 3 ข้อนับเป็นหัวใจของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ข้อแรกเป็นการบำเพ็ญเพื่อประโยชน์ตนให้สมบูรณ์ ส่วน 2 ข้อหลังเป็นการบำเพ็ญเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ของสัตบุรุษของฝ่ายเถรวาทดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

แนวคิดที่พระมหากษัตริย์เปรียบพระองค์ดังพระโพธิสัตว์กำลังบำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้ในอนาคตตามฐานคติเรื่องอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นการบำเพ็ญบารมีที่ยังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงดำเนินตามอุดมการณ์ดังกล่าวอย่างสมบูรณ์พร้อม เริ่มจากที่ได้ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการหรือพระปณิธานอันยิ่งใหญ่ ที่จะทรงบำเพ็ญประโยชน์อย่างอเนกคุณูปการต่อผืนแผ่นดินไทย กล่าวคือ พระปฐมบรมราชโองการ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เมื่อวันศุกร์ที่ 5 พฤษภาคม 2493 ความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”⁸ ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ พระองค์ทรงทำเพื่อคนไทยทุกคนโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย จนมีคำกล่าวที่ไม่มีใครปฏิเสธ ว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงงานหนักที่สุดในโลก⁹

สำหรับในระดับปุถุชนทั่วไป ซึ่งต้องเพียรสร้างบุญกุศลตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ได้รับการถ่ายทอดโดยพระอรหันตสาวก และสืบทอดมาถึงทุกวันนี้โดยพระอริยสงฆ์ทั้งหลาย โดยหากสรุปการทำความดีสั้น ๆ ก็คือการปฏิบัติตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่า ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ยิ่งกุศลให้ถึงพร้อม และชำระจิตใจของตนให้ผ่องใส¹⁰ ซึ่งในทัศนะของพุทธศาสนานั้นจะต้องประกอบด้วยหลักการทั้ง 3 ข้อ จึงจะถือว่าเป็นคนดีสมบูรณ์ กล่าวคือ “คนที่ไม่ทำชั่วพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นคนดี แต่ยังไม่สมบูรณ์ เขาจะดีสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อลงมือทำความดีด้วย”¹¹ ในขณะเดียวกัน การทำความดีอย่างเดียวโดยไม่ละเว้นความชั่ว ก็ถือว่าไม่ใช่คนดีสมบูรณ์เช่นกัน นอกจากนี้ ที่สำคัญที่สุดคือการชำระจิตใจของตนให้ผ่องใส ซึ่งเป็นเรื่องภายในของแต่ละบุคคล หากบุคคลใด “...ทำความดี

⁸ ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร, พระเจ้าอยู่หัวกับอุดมการณ์ชีวิตของพระโพธิสัตว์, 83-84.

⁹ พลาดิสัย สิทธิธัญญกิจ, ในหลวง กษัตริย์นักพัฒนาผู้ยิ่งใหญ่ (กรุงเทพฯ: บุ๊คส์ไมล์, 2549), จากสำนักพิมพ์.

¹⁰ สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ ทัศนะของพุทธศาสนากับปัญหาโสภณีย์ ทำแท้ง และการการณยฆาต (กรุงเทพฯ: พุทธชาติ, 2535), 49.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

ทำบุญทำทานหรือให้การช่วยเหลือผู้อื่น และไม่ทำชั่ว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่จิตใจยังมีกิเลส ยังหวังผลตอบแทนจากการทำความดีของตน หรือใจยังขุ่นหมอง เขาก็ยังไม่ดีสมบูรณ์”¹² ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า เมื่อปุถุชนยังมีกิเลสอยู่ ย่อมไม่มีใครที่เป็นคนดีโดยสมบูรณ์

แต่เมื่อต้องพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นคนดีแล้ว หลักธรรมที่ชาวพุทธผู้ที่เคยศึกษาพระไตรปิฎก มักจะยกขึ้นมากล่าวถึง คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ

4.1 หลักสัปปุริสธรรม 7

คัมภีร์กล่าวว่สัปปุริสธรรม 7 คือธรรมะของคนดี เป็นหลักธรรมของสัตบุรุษ เป็นธรรมะที่ทุกคนสามารถประยุกต์ใช้ได้ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครอง¹³ สัปปุริสธรรมประกอบด้วยหลักธรรม 7 ประการ ได้แก่

1. ธัมมัญญูตา คือ การรู้จักเหตุ หมายถึง การมีความรู้และเข้าใจในหลักการ ระเบียบ รวมถึงกฎเกณฑ์ในสังคม รู้ว่าตนจะต้องปฏิบัติอย่างไร อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ
2. อัตถัญญูตา คือ การรู้จักผล หมายถึง การเป็นผู้รู้จักผลหรือประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ
3. อตตัญญูตา คือ การรู้จักตน หมายถึง การรู้ตนทั้งในเรื่องภายในและภายนอก
4. มัตตัญญูตา คือ การรู้จักประมาณ หมายถึง รู้ประมาณในกำลังของตน รู้จักความพอดีหรือความพอเพียงในทุก ๆ ด้าน
5. กาลัญญูตา คือ การรู้จักเวลา รู้ว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำในเวลาใด รวมถึงรู้จักประมาณเวลาในการทำสิ่งนั้น ๆ ให้เหมาะสม
6. ปริสัญญูตา คือ การรู้จักชุมชน หมายถึง การเป็นผู้รู้จักชุมชน ถิ่นอาศัย หรือสังคมที่ตนอาศัยอยู่
7. ปุคฺคโลปรัญญูตา คือ การรู้จักบุคคล หมายถึง การรู้จักเลือกคบคน รู้ถึงนิสัยใจคอ คุณธรรม และความสามารถที่แตกต่างของแต่ละบุคคล

อย่างไรก็ดี เมื่อต้องประยุกต์ใช้สัปปุริสธรรม 7 กับปุถุชนทั่วไป แน่แน่นอนว่าในการตีความหลักธรรมแต่ละข้อ “ย่อมอยู่ภายใต้กรอบของโลกียธรรม ซึ่งเป็นไปตามประสาคนธรรมดา”¹⁴ เนื่องจากธรรมะเป็นเรื่องภายใน “มีชาวพุทธสักกี่คนที่รู้จักสัปปุริสธรรม 7 หรือมีคนที่รู้สึกกับคนที่

¹² พระสม (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 5 เมษายน 2560.

¹³ อำนาจ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 12 ตุลาคม 2559.

¹⁴ บรรเจิด (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 2 กันยายน 2559.

พิจารณาตนและพิจารณาผู้อื่นด้วยหลักธรรมนี้”¹⁵ ดังนั้น การพิจารณาบุคคลใดว่าเป็นคนดี ชาวพุทธส่วนใหญ่จึงพิจารณาเพียง “เขาทำความดีอะไร และเขาไม่ทำความชั่วก็พอแล้ว”¹⁶ เนื่องจากการพิจารณาบุคคลว่าเป็นคนดีครบถ้วนตามหลักธรรมใด ๆ ก็ตาม ฐานคิดของบุคคลที่ทำการพิจารณา ก็ยังตั้งอยู่บนความเป็นปุถุชน ดังการให้สัมภาษณ์ของนางนิตยา กมลรัตน์ อายุ 58 ปี อาชีพรับราชการ เกี่ยวกับความเห็นในเรื่องของ “คนดี” ว่า

เราต่างเป็นคนธรรมดา มันดูยากกว่าใครเป็นคนดีหรือคนไม่ดี ทั้งยังมีคำถามอีกว่า ดีแบบไหนดีของใคร เอาแค่ว่า ในกติกาสังคมทั้งศีลธรรมและกฎหมายที่เราได้อยู่ คุณละเมิดหรือเปล่า หากคุณละเมิดก็เป็นคนไม่ดี¹⁷

แม้ความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ข้างต้นจะกล่าวถึงเพียง “กติกาสังคมทั้งศีลธรรมและกฎหมาย” แต่ในบริบทของสังคมไทย ซึ่งอิทธิพลพุทธศาสนาแบบเถรวาทมีส่วนในการกล่อมเกลาสังคมไทยมาโดยตลอด ศีลธรรมในความหมายของกลุ่มตัวอย่างข้างต้นจึงจำกัดเพียงศีลธรรมในเชิงพุทธศาสนา สอดคล้องกับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างอีกหลายท่าน ที่ได้ยกศีล 5 มาอธิบายว่าใครเป็นคนดีหรือไม่ โดยเห็นว่าหากเป็นเรื่องส่วนตัว “ผิดศีลข้อเดียวก็เป็นคนไม่ดีแล้ว”¹⁸ แต่ถ้าเป็นเรื่องส่วนรวม ก็ต้องดูว่าคนอื่นเดือดร้อนจากการละเมิดศีลของบุคคลนั้นหรือไม่ “หากกินเหล้าแล้วนอนอยู่บ้านก็ไม่ใช่ไร แต่ถ้าเมาแล้วออกไปลัก ปล้น จี้ ช่มชี่ นี่ก็ถือว่าแล้ว”¹⁹

ดังนั้น แม้คัมภีร์จะได้กำหนดว่าคนดีมีลักษณะตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ก็เป็นการพิจารณาในเชิงวิชาการหรือในลักษณะศาสนาเชิงปรัชญาเท่านั้น ดังความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่ง อายุ 22 ปี นักศึกษาปริญญาตรี ชั้นปีที่ 3 ที่ได้ให้ความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า

เรื่องสัปปุริสธรรม 7 คนที่พูดเรื่องนี้ คนที่เข้าใจเรื่องนี้มันมีจำกัด คือเฉพาะคนที่สนใจเท่านั้นที่รู้เรื่อง แม้คนที่รู้ถามว่าถ้าไม่จำเป็นจะมานั่งพิจารณาคนอื่นว่าเข้าตามหลักการนี้ไหม และเอาเข้าจริงถ้าใช้กันจริง ๆ ไม่มีใครดีสมบูรณ์พร้อมหรอก แต่ถ้าถามว่าหลักธรรมนี้มันแตกต่างจากหลักธรรมข้ออื่นของศาสนาพุทธไหม ตอบว่าไม่ต่าง เพราะ

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ นิตยา กมลรัตน์, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 25 มกราคม 2560.

¹⁸ ณัฐพงศ์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 20 เมษายน 2560.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

มันอยู่ภายใต้หลักโอวาทปาติโมกข์ ทำความดี ไม่ทำชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใสเหมือนกัน เพียงแต่ถูกนำมาอธิบายลักษณะของคนที่เป็นคนดีให้ชัดเจนขึ้นเท่านั้น²⁰

หลักธรรมดังกล่าวในคัมภีร์จึงเป็นเป็นเช่นเดียวกับหลักธรรมอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นหลักการทั่ว ๆ ไป ขึ้นอยู่กับพุทธศาสนิกชนจะเลือกหยิบใช้เพื่อพัฒนาตนและสั่งสอนผู้อื่นตามแต่บทบาทและหน้าที่ของแต่ละคน แต่หากจะกล่าวถึงในทางธรรมอย่างเคร่งครัดแล้ว หลักสัปปุริสธรรม 7 คือธรรมะของสัตบุรุษ ผู้เป็นเนื่อนาบุญของโลก ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงกลุ่มอริยบุคคล 8 ประเภท ที่ถือว่าเป็นเนื่อนาบุญของโลกแล้ว จะพบว่าอริยบุคคลเหล่านั้นมีการจัดลำดับขั้นสูงต่ำลดหลั่นกันไป โดยถือตามความสิ้นแล้วซึ่งกิเลสทั้งปวง แต่ในทางโลก ปุถุชนทั้งหลายเมื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวก็ เป็นไปเพื่อพัฒนาตนให้เป็นคนดียิ่งขึ้น

ทั้งนี้ เนื่องจากหลักธรรมดังกล่าวเป็นธรรมะของคนดี หรือเป็นคุณสมบัติของผู้ดี ที่ถึงแม้จะยังมีกิเลสอยู่ตามประสาปุถุชน แต่ก็สามารถพัฒนาตนให้ดีขึ้นได้ ตามที่นายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรีได้กล่าวถึงลักษณะของผู้ดีว่า “...เป็นผู้ที่ซื่อสัตย์สุจริตต่อสังคม และซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ผู้ดียอมปฏิบัติทุกสิ่งทีปวงชนเห็นว่าเป็นสิ่งดีงาม...”²¹ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการให้นิยามความเป็นคนดีที่ไม่ซับซ้อนเกินไป และง่ายต่อการเข้าถึงโดยการประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบศีลธรรมจริยธรรม โดยนายอานันท์ฯ เห็นว่าการเป็นผู้ดีหรือคนดีนั้นไม่เกี่ยวกับสถานะชนชั้นในทางโลก กล่าวคือ “...ไม่จำเป็นต้องเป็นลูกหลานผู้มีบุญวาสนา หรือผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ หรือผู้ร่ำรวย บุคคลดังกล่าวแล้วนี้เป็นผู้เลวทรามเถไป”²² เช่นเดียวกับความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่ง อายุ 43 ปี อาชีพแม่บ้าน ที่กล่าวว่า “คนรวยก็เลวและซี้โกงเยอะแยะ”²³ หรือความเห็นของนางสาวปาไลตา โพร้คำฉาย อายุ 38 ปี อาชีพรับราชการ ที่ให้ความเห็นว่า “คนเกิดมารวยไม่ได้หมายความว่าเป็นคนดีเสมอไป อย่างนักการเมืองรวย ๆ หรือพวกนายทุนที่พากันโกงทั้ง ๆ ที่รวยแล้ว ครอบครัวตัวเองก็รวยเกิดมารวยแล้ว แต่ก็ยังทุจริตซี้โกง”²⁴

แม้จะมีหลักการในเชิงศาสนาแบบปรัชญาเพื่อใช้พิจารณาบุคคลว่าเป็นคนดีหรือไม่อย่างไร แต่ก็ดูคล้ายจะเป็นหลักการ “เชิงอุดมคติ คือ ดี แต่ต้องประยุกต์”²⁵ เช่นเดียวกับหลักธรรม

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹ ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, *คมาวาทะ นายอานันท์ ปันยารชุน คนดีที่สังคมยังต้องการ* (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2536), 18.

²² เรื่องเดียวกัน.

²³ นิภา (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 9 ธันวาคม 2559.

²⁴ ปาไลตา โพร้คำฉาย, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 20 มกราคม 2560.

²⁵ อำนาจ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 12 ตุลาคม 2559.

ในพระพุทธศาสนาที่ถูกประยุกต์ใช้มาโดยตลอด ในระดับส่วนบุคคลก็เป็นการประยุกต์เพื่อประโยชน์แห่งตน ทั้งเพื่อความสุขของตนเองและครอบครัว และเพื่อความสุขแก่คนรอบข้างตลอดจนสังคมส่วนรวม เป็นต้น ส่วนในระดับประเทศ ประเทศไทยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อสนองอุดมการณ์ของรัฐหลาย ๆ ประการ โดยประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนาเพื่อปลูกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ระดับเด็กและเยาวชน จนอาจกล่าวได้ว่า เด็กและเยาวชนไทยได้รับการปลูกฝังเรื่องศาสนาทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียน โดยในบ้านและสังคมรอบข้างนั้นได้รับการปลูกฝังจากจากพ่อแม่และเครือญาติ ส่วนในสถาบันการศึกษานั้นได้รับการปลูกฝังผ่านหลักสูตรการศึกษาในระดับต่าง ๆ เช่น ข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์โดยนางสาวธนิชชา วิชาดาเกษม อายุ 32 ปี อาชีพรับราชการ ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างท่านอื่นอีกหลายท่าน ดังนี้

ตอนเด็กไปวัดกับคุณยายและคุณแม่ ได้เรียนรู้เรื่องการทำบุญตักบาตรตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ตอนเรียนเป็นโรงเรียนหญิงล้วน อนุรักษ์นิยมมาก เรื่องศีลธรรมมาเต็ม ตั้งแต่การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญต่าง ๆ จนถึงการสวดมนต์ก่อนเข้านอน²⁶

ซึ่งเนื้อหาพุทธธรรมที่รัฐไทยนำมาสอนให้คนเป็นคนดีนั้น ถูกคัดสรรมาเพียงเรื่องของศีลหรือจริยธรรมที่เป็นความสัมพันธ์กับคนในสังคมเท่านั้น ส่วนหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อฝึกฝนจิตให้เกิดความสุขและอิสรภาพภายในถูกมองข้ามไป²⁷

4.2 เด็กเอ๋ย เด็กดี: การสร้างคนดีภายใต้การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนา

การปลูกฝังให้คนเป็นคนดี เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องเริ่มปลูกฝังกันตั้งแต่เด็ก โดยนอกจากสถาบันครอบครัวจะเป็นหลักในการปลูกฝังบุตรหลานให้รู้จักดีชั่ว และประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรมและจริยธรรมแล้ว สถาบันการศึกษาก็เป็นหนึ่งในสถาบันหลักที่จะช่วยสร้างคนให้เป็นคนดี ทั้งนี้ แนวคิดในการสร้างคนให้เป็นคนดีผ่านระบบการศึกษานั้น แม้จะไม่ลึกซึ้งเข้มข้นเท่าสถาบันศาสนา ในแง่การชี้ทางให้พ้นจากความทุกข์ หรือค้นพบอิสรภาพภายใน ตามที่ “คัมภีร์” กล่าวไว้ โดยมี “คำพระ” ช่วยอธิบาย แต่สถาบันการศึกษาก็ได้ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานในการบ่มเพาะสร้างคนให้เป็นคนดี ทั้งนี้ อาจมีเป้าหมายเพียงการสร้างคนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่รัฐต้องการ โดยการแทรกคำสอนลงในแบบเรียน นิทาน เพลง รวมถึงการปลูกฝังความดีแก่เด็กและเยาวชนด้วยวิธีอื่น เช่น คำขวัญวันเด็ก เป็นต้น

²⁶ ธนิชชา วิชาดาเกษม, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 25 มกราคม 2560.

²⁷ พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ*

(กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2552), 46.

สำหรับการสอนคนให้เป็นคนดี โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนนั้น ประเทศไทยได้ปลูกฝังอุดมการณ์บางอย่างควบคู่กันไปกับการปลูกฝังให้คนเป็นคนดีลงในเนื้อหาแบบเรียน ในงานศึกษาของรังสิมา ไชลิตังกูร²⁸ ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา (พ.ศ. 2435 - 2533) พบว่า มีการปลูกฝังเรื่องหน้าที่พลเมืองมาโดยตลอด ซึ่งสามารถแบ่งเป็นช่วง ๆ ได้ดังนี้ กล่าวคือ แนวคิดการปลูกฝังเรื่องหน้าที่พลเมืองผ่านแบบเรียน เริ่มในช่วงแรกคือหลักสูตร พ.ศ. 2435 เนื่องจากสมัยนั้นประเทศไทยเกรงกลัวว่าเยาวชนของชาติจะห่างเหินจากพุทธศาสนา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเข้ามาของอารยธรรมตะวันตก²⁹ เนื้อหาแบบเรียนช่วงนั้นจึงเน้นสอนเรื่องศีลธรรมควบคู่ไปกับการประพฤติดี ต่อมาช่วงปี 2448 - 2479 แบบเรียนจะมีเนื้อหา มุ่งตอบสนองความต้องการทางการเมืองการปกครองระบอบราชาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยมุ่งปลูกฝังให้เยาวชนมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ พอหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองปรากฏว่าในหลักสูตร พ.ศ. 2480 พ.ศ. 2491 และ พ.ศ. 2498 เนื้อหาแบบเรียนจะมุ่งปลูกฝังให้เยาวชนประพฤติตนเป็นพลเมืองดีตามที่ระบอบรัฐธรรมนูญกำหนด โดยเน้นเรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ และได้ลดบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ลงอย่างเห็นได้ชัด กระทั่งถึงหลักสูตร พ.ศ. 2503 สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เนื้อหาแบบเรียนได้ลดบทบาทของรัฐธรรมนูญลง โดยมุ่งตอบสนองต่อนโยบายการปกครองสมัยนั้น คือ เน้นความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ ส่วนหลักสูตรในช่วงปี 2521 - 2533 เนื้อหาแบบเรียนส่วนใหญ่จะมุ่งตอบสนองต่อการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังนั้น แบบเรียนในช่วงนี้จึงมุ่งปลูกฝังให้เยาวชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติและให้ความสำคัญกับท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้นักเรียนมีความภูมิใจในท้องถิ่นของตน³⁰

²⁸ รังสิมา ไชลิตังกูร, “แนวความคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา (พ.ศ. 2435 – 2533),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539).

²⁹ ศุภวรรณ รัตนากูณา, “พัฒนาการของหลักสูตรและการสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา ตั้งแต่พุทธศักราช 1826 จนถึงพุทธศักราช 2530,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534).

³⁰ รังสิมา ไชลิตังกูร, แนวความคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา (พ.ศ. 2435 – 2533).

ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ไพบูลย์ รัชโพธิ์ ได้ศึกษาเรื่องชาตินิยมโดยรัฐ ในแบบเรียนประถมศึกษาไทย จากหนังสือแบบเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4-6 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช และสำนักพิมพ์สถาบันพัฒนาวิชาการ รวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า แนวคิดชาตินิยมโดยรัฐที่ปรากฏในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ ประการแรก เนื้อหาในแบบเรียนจะให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ในฐานะ ศูนย์กลางของความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย โดยอธิบายว่าความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยเป็นผล มาจากพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การประกาศ เกราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสมัยกรุงศรีอยุธยา การปฏิรูปการปกครอง ของรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อันส่งผลให้ไทยไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของตะวันตก ประการที่ 2 คือ เนื้อหาแบบเรียน จะมีลักษณะส่งเสริมคุณธรรมและหน้าที่ของพลเมืองดีตามมาตรฐานบางอย่างของรัฐไทย คือ ต้องรักชาติ บ้านเมืองและจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และประการที่ 3 คือ ให้ความสำคัญกับพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ โดยแบบเรียนของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษานั้น ล้วนใช้พื้นที่ในการบรรจุเนื้อหาของพุทธศาสนาไว้จำนวนมาก³¹

นอกจากแบบเรียนตามหลักสูตรการศึกษาระดับประถมศึกษาในสมัยต่าง ๆ ดังที่กล่าว ไปแล้ว หนังสือแบบเรียนที่เรียบเรียงขึ้นโดยชาวต่างชาติก็มีเนื้อหามุ่งปลูกฝังให้เด็กนักเรียนเป็นคนดี เช่นเดียวกัน แตกต่างตรงที่ไม่ได้มุ่งในเรื่องศาสนาโดยตรงมากนัก เช่น ในหนังสือชุดดรณศึกษา ซึ่งเป็น แบบเรียนหัดอ่านหนังสือไทยเบื้องต้นที่สมบูรณเล่มหนึ่ง เรียบเรียงโดยโดยฟร็องซัว ดูเวอแน หรือที่รู้จัก ในนามเจษฎาจารย์ ฟ. ฮีแลร์ (พ.ศ. 2424 - 2511) ภารดรชาวฝรั่งเศส คณะเซนต์คาเบรียล โรงเรียน อัสสัมชัญ เมื่อปี 2453 เนื้อหาในแบบเรียนดรณศึกษาชั้นประถมปีที่ 1 นอกจากกำหนดให้นักเรียน ฝึกหัดอ่านเป็นคำ ๆ ตั้งแต่คำเดียว สองคำ สามคำ กลุ่มคำยาว ๆ ทั้งที่เป็นสำนวนไทย ๆ หรือเป็นคติ สอนใจให้เด็กทำดีแล้ว ยังมีจุดน่าสนใจที่สำคัญคือ เมื่อจบแต่ละบทจะแทรกนิทานที่เป็นคติหรือ เรื่องสั้นสนุก ๆ³² จากการศึกษาของสุณีย์ อุตศาสตร์ พบว่า นิทานและเรื่องสั้นในแบบเรียนเล่มดังกล่าว ได้แก่ เต่าและกระต่าย สอนให้ไม่ประมาทและไม่ดูถูกผู้อื่น เรื่องพระเจ้ากาหลงเข้าเฝ้าพระเจ้า กะหลาป่า สอนให้เห็นใจผู้อื่น เรื่องไก่กู่ สอนไม่ให้พูดปด เรื่องปลาสวย สอนให้เชื่อฟังผู้ใหญ่

³¹ ไพบูลย์ รัชโพธิ์, “การศึกษาอุดมการณ์ชาตินิยมโดยรัฐผ่านแบบเรียนประถมศึกษาไทย,” (การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2551).

³² สุณีย์ อุตศาสตร์, *ความเป็นมาของแบบเรียนภาษาไทย* (กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครุธนบุรี, 2526), 33.

เรื่องปลาน้ำเค็ม สอนให้ย่ำว่าผู้อื่นที่ด้อยกว่าตน เรื่องนายแฉล้ม สอนว่าใจร้อนย่อมเสียประโยชน์ เรื่องนายโถม สอนว่าอย่าหุนหันพลันแล่น เรื่องหนูถนอม สอนให้ประมาณตนเอง เรื่องปลาสองตัว สอนให้อย่าตะกละตะกราม เรื่องเจ้าเสงี่ยม สอนให้มีมานะจะได้ดี เรื่องนายเลื่อม สอนให้มีสัมมาคารวะ เรื่องขอดาวขอเดือน สอนไม่ให้เรียกร้องในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เรื่องคนตาบอด สอนให้รู้จักช่วยเหลือกัน เรื่องอึ่งอ่าง สอนให้รู้จักสภาพที่แท้จริงของตน เรื่องนกเขาเปล้า สอนให้มีความกตัญญู เรื่องหมาจิ้งจอก สอนว่าคนโง่งมไม่รู้จักของดี เรื่องเถาวัลย์กับต้นตาล สอนว่าอย่าหลงตนและดูถูกผู้อื่น เรื่องนายสุข สอนให้เป็นคนมีกิริยาสุภาพ เรื่องนายพร สอนให้รู้จักเสียภาษีให้แก่รัฐ เรื่องนายฤกษ์ สอนให้เชื่อฟัง คำสอนของครูและพ่อแม่ เรื่องนายจรัส สอนให้กระทำการดีงามและเชื่อฟังครูอาจารย์ ทั้งนี้ สุณีย์ อดิศาสตร์ สรุปรว่า แบบเรียนตรุณศึกษาสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เล่มนี้ หากเทียบกับหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เล่ม 1 - 2 หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 พบว่ามีเนื้อหา ค่อนข้างยากและมีเนื้อหามาก แต่มีแก่นสารพอที่จะสร้างเสริมให้เด็กเป็นพลเมืองดีของชาติ³³

การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนเป็นคนดีผ่านแบบเรียนมีพัฒนาการเรื่อยมา อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมการเมืองในแต่ละสมัย ดังที่ปรากฏในงานศึกษาของศุภวรรณ รัตนานุกา เรื่อง พัฒนาการของหลักสูตรและการสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา ตั้งแต่พุทธศักราช 1826 จนถึงพุทธศักราช 2530 ซึ่งสรุปได้ว่า จากสมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษาเป็นหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์ โดยมุ่งสอนหนังสือและฝึกหัดความประพฤติของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีหลักสูตรจริยศึกษาขึ้นรวมทั้งหมด 5 ฉบับ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงเสนอให้มีการสอนวิชาจรรยาในหลักสูตรทุกระดับ และกำหนดให้เป็นวิชาที่ต้องสอบไล่ เพื่อช่วยให้นักเรียนหันมาสนใจทางธรรมเพิ่มขึ้น ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงเห็นว่าอารยธรรมตะวันตกจะทำให้เยาวชนห่างเหินศาสนา นอกจากนั้นยังได้มีการเริ่มปลูกฝังคุณธรรมด้านความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และมีการนำวิธีการสอนใหม่ ๆ มาใช้ เช่น การเล่นละคร เล่านิทาน และการบูรณาการวิชาจรรยากับวิชาอื่น ๆ ต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 6 วิชาจรรยายังคงมีอยู่ในหลักสูตรทุกระดับ ยกเว้นระดับมัธยมสูง เพราะมีการเน้นวิชาซีพมาก ในสมัยนี้ เริ่มมีการนำวิชาลูกเสือมาสอน เพื่อฝึกคุณธรรมให้นักเรียน หลักสูตรนี้ใช้เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2475 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ก็ได้มีการเน้นเรื่องประชาธิปไตยในหลักสูตรการเรียนการสอน วิชาจรรยาได้เปลี่ยนรูปไปเป็นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางความคิดด้านการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา ทำให้วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมได้ถูกนำมารวมอยู่ในหมวดวิชาสังคมศึกษาในหลักสูตร พ.ศ. 2498 และ พ.ศ. 2503 ส่วนในหลักสูตรประถมศึกษา

³³ เรื่องเดียวกัน, 33-34.

พ.ศ. 2521 วิชาจริยศึกษาได้เป็นวิชาหนึ่งในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ที่กำหนดให้เรียนคุณธรรม 30 ประการแต่เพียงอย่างเดียว ไม่มีเนื้อหาวิชาพุทธศาสนา แต่เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนาได้ไปอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตแทน ต่อมาได้มีการปรับปรุงหลักสูตรอีกครั้งใน พ.ศ. 2533 โดยกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยนั้นไม่แยกออกเป็นวิชา แต่ให้บูรณาการแบ่งออกเป็น 6 หน่วย ซึ่งจะมีบางหน่วยที่ใช้วิชาจริยศึกษาเป็นแกนกลางในการสอน กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งให้โรงเรียนต่าง ๆ ใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 เป็นต้นไป³⁴

นอกจากแบบเรียนดังกล่าวข้างต้น เพลงหลายเพลงที่มีเนื้อหาสอนเด็กให้เป็นเด็กดี ก็มีช่วยในการปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีของชาติ เพลงที่สำคัญซึ่งเด็กไทยได้ยิน ได้ฟัง และร้องติดปากซึ่งถูกเปิดในช่วงวันเด็กแห่งชาติมาตลอด คือ “เพลงหน้าที่ของเด็ก” หรือที่เรียกกันว่า “เพลงเด็กเอ๋ยเด็กดี” ประพันธ์คำร้องโดย ช่อม ปัญญาพรรค นักเขียนนวนิยายชื่อดังคนหนึ่งของไทย เพลงนี้มีที่มา คือ ในปี 2498 สหประชาชาติได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยหน้าที่ของเด็ก และได้เชิญชวนให้ทุกประเทศทั่วโลกร่วมจัดงานวันเด็กเพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญและความต้องการของเด็ก และเพื่อกระตุ้นให้เด็กตระหนักถึงบทบาทอันสำคัญของตน โดยปลูกฝังให้เด็กมีส่วนร่วมในสังคมเพื่อเตรียมพร้อมให้ตนเองเป็นกำลังของชาติ รัฐบาลไทยซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น จึงได้จัดให้มีคณะกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยได้กำหนดให้มีการฉลองวันเด็กแห่งชาติขึ้น มีจุดประสงค์เพื่อให้เด็กทั่วประเทศ ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ได้รู้ถึงความสำคัญของตนเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ ระเบียบวินัยที่มีต่อตนเองและสังคม รวมทั้งมีความยึดมั่นในสถาบันชาติ และศาสนา ซึ่งช่อม ปัญญาพรรค ได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติคนหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้นำเนื้อเพลงดังกล่าวมาแต่งเป็นกลอนให้คล้องจองกัน และขอให้ครูเอื้อสุนทรสนาน แต่งทำนองให้ จากนั้นก็ได้มีการนำเพลงนี้ไปเปิดทางสถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ ในวันเด็กแห่งชาติทุกปีจนถึงทุกวันนี้³⁵

³⁴ ศุภวรรณ รัตนากูณา, “พัฒนาการของหลักสูตรและการสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา ตั้งแต่พุทธศักราช 1826 จนถึงพุทธศักราช 2530”.

³⁵ สำนักเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, “ที่มา เพลงหน้าที่ของเด็ก,” สำนักเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, http://www.m-culture.go.th/surveillance/ewt_news.php?nid=820&filename=index (สืบค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2559).

เพลง “หน้าที่ของเด็ก” มีเนื้อร้อง ดังนี้

“เด็กเอ๋ยเด็กดี
 ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน
 เด็กเอ๋ยเด็กดี
 ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน
 หนึ่ง นับถือศาสนา
 สอง รักษาธรรมเนียมมั่น
 สาม เชื่อพ่อแม่ครูอาจารย์
 สี่ วาจานั้นต้องสุภาพอ่อนหวาน
 ห้า ยึดมั่นกตัญญู
 หก เป็นผู้รู้รักการงาน
 เจ็ด ต้องศึกษาให้เชี่ยวชาญ
 ต้องมานะบากบั่น ไม่เกียจไม่คร้าน
 แปด รู้จักออมประหยัด
 เก้า ต้องซื่อสัตย์ตลอดกาล
 น้ำใจนักกีฬา กล้าหาญ
 ให้เหมาะกับกาลสมัยชาติพัฒนา
 สิบ ทำตนให้เป็นประโยชน์
 รู้บาปบุญคุณโทษ สมบัติชาติต้องรักษา
 เด็กสมัยชาติพัฒนา
 จะเป็นเด็กที่พาชาติไทยเจริญ
 เด็กเอ๋ยเด็กดี
 ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน
 เด็กเอ๋ยเด็กดี
 ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน”

เพลงหน้าที่ของเด็ก (เด็กเอ๋ยเด็กดี) กำหนดหน้าที่ของเด็กไทยว่ามี 10 อย่างด้วยกัน โดยข้อแรกคือ ให้มีหน้าที่นับถือศาสนา เนื่องจากเครื่องมือที่จะทำให้คนเป็นคนดีได้นั้นก็คือศาสนา จึงจะเห็นได้ว่าในยุคสมัยที่มีการประพันธ์เพลงนี้ขึ้นมา นั้น เป็นยุคที่ศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อความคิดของสังคมไทยเป็นอย่างมากยุคหนึ่ง ข้อต่อมาคือการ “รักษาธรรมเนียมมั่น” ในที่นี้หมายถึงธรรมเนียมแบบไทยที่กำหนดโดยรัฐ ข้อที่สามคือการ “เชื่อพ่อแม่ครูอาจารย์” ตามแนวคิด

แบบ “เถรวาท” เมื่อประกอบกับหน้าที่ข้ออื่น ๆ ที่เด็กพึงกระทำ เด็กไทยทั้งปวงย่อม “จะเป็นเด็กที่พาชาติไทยเจริญ”

นอกจากนี้ มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ รวมถึงเรื่องเล่าสำหรับเด็ก และมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการเลือกใช้คำเพื่อประกอบสร้างเป็นคำขวัญวันเด็กของนายกรัฐมนตรีไทย พบว่า ได้มีการสอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมลงในเนื้อหาในวรรณคดี เรื่องเล่าสำหรับเด็ก รวมถึงคำขวัญวันเด็กด้วย เช่น ในงานศึกษาของนิตยา ปิ่นชาญชัยยุทธ เรื่อง การวิเคราะห์คุณธรรมของตัวเอกในวรรณคดีที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา พบว่า ในวรรณคดีไทยหลายเรื่องมีความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น โดยได้สอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับคุณธรรมลงในส่วนต่าง ๆ ของวรรณคดี ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดของเรื่อง ลักษณะนิสัยของตัวละคร บทสนทนา หรือส่วนอื่น ๆ³⁶

ส่วนการศึกษาเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ ปี 2523 - 2553 ของอุมาวัลย์ ชีซ้าง³⁷ พบว่า แม้จะมีลักษณะเป็นเรื่องที่เน้นความบันเทิงและเพลิดเพลินในการอ่าน แต่แท้ที่จริงแล้วกลับมีบทบาทในการถ่ายทอดอุดมการณ์บางประการไปสู่เด็กโดยใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อสื่อความคิดเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา รวมถึงความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเป็นไทย ซึ่งรัฐอาจใช้ในการถ่ายทอดและปลูกฝังความคิดเชิงอุดมการณ์แก่เด็กในสังคมไทย เพื่อสร้าง “เด็กดี” และ “พลเมืองดี” ซึ่งจะเอื้อต่อการกำกับดูแลและควบคุมสมาชิกในสังคมต่อไป สอดคล้องกับงานศึกษาของบุญญาภา อักษรกาญจน์ เรื่อง คำขวัญวันเด็กที่นายกรัฐมนตรีให้ไว้แก่เด็กไทยทุกปี พบว่า นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 - 2555 คำขวัญวันเด็กที่นายกรัฐมนตรีไทยนิยมใช้ในความหมายเชิงบวกมากที่สุด คือ คำที่มีความหมายเกี่ยวกับจริยธรรม³⁸ เนื่องจากทุกภาคส่วนล้วนต้องการให้เด็กไทยเป็นคนดี มีวินัย มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต หน่วยงานทุกภาคส่วนจึงได้พยายามสอดแทรกกลยุทธ์ที่ละเอียดอ่อนเพื่อปลูกฝังแนวคิดดังกล่าวข้างต้น

³⁶ นิตยา ปิ่นชาญชัยยุทธ, “การวิเคราะห์คุณธรรมของตัวเอกในวรรณคดี ปิ่นชาญชัยยุทธ วรรณคดี ที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), 5.

³⁷ อุมาวัลย์ ชีซ้าง, “ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็ก ในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523-2553,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555).

³⁸ บุญญาภา อักษรกาญจน์, “คำขวัญวันเด็กของนายกรัฐมนตรีไทย,” (การค้นคว้าอิสระ ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย เพื่อการพัฒนาอาชีพ ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 101.

สอดคล้องกันความเห็นของนายกلاءณรงค์ จันทิก อดีตกรรมการ ป.ป.ช. ที่กล่าวถึงความจำเป็นในการที่จะต้องหาวิธีการปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตแก่นักเรียนนักศึกษา ความว่าความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมที่ทุกคนต้องยึดถือเป็นหลักในการทำงานและการดำรงตนเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญรุ่งเรืองที่ดำรง และการที่จะให้นักศึกษานักเรียนมีคุณธรรมอย่างเพียงพอประสงค ก็จำเป็นต้องอาศัยวิธีการ หรือกลยุทธ์ที่ละเอียดอ่อนในการสอดแทรกและปลูกฝังแนวคิด ซึ่งผู้รับผิดชอบในสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดขั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ ในการปลูกฝังทัศนคติให้กับเยาวชน³⁹

นอกจากการสร้างคนดีผ่านหลักสูตรการศึกษา โดยการเลือกใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์และแฝงลงในแบบเรียนในแต่ละยุคสมัยดังที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ในปัจจุบัน โอวาทของบุคคลสำคัญของชาติ ก็มีส่วนในการสร้างคนให้เป็นคนดีเช่นกัน เนื่องจากเป็นหน้าที่ของ “ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เป็นคนดี น่านับถือ”⁴⁰ ที่ต้องอบรมสั่งสอนเด็กรุ่นหลัง “ให้เป็นคนดีของประเทศชาติ โดยมีท่านเป็นตัวอย่าง”⁴¹

ยกตัวอย่างเช่น โอวาทของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรี และรัฐบุรุษ ที่ให้แก่เด็กและเยาวชนรวมถึงผู้เข้าร่วมในพิธีมอบทุนการศึกษามูลนิธิเปรม ติณสูลานนท์ จังหวัดนครราชสีมา ประจำปี 2558 เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2558 ณ หอประชุมเปรมติณสูลานนท์ จังหวัดนครราชสีมา โดยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ฝากให้ทุกภาคส่วนช่วยสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กนักเรียนให้ได้ เพราะถ้าปลูกฝังเรื่องจริยธรรมและคุณธรรมแก่เด็กได้ จะช่วยชาติบ้านเมืองได้มหาศาล คนที่มีคุณธรรมจะเป็นคนดี มีเมตตา และเอาใจใส่ต่ออนาคตของชาติบ้านเมือง คนที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะไม่โกง⁴² ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก พร้อมเน้นย้ำว่า การสอนเด็กไม่ใช่แค่สอนเพื่อให้เด็กรู้ว่าจริยธรรม คุณธรรมเป็นอย่างไร แต่ต้องให้เด็กเข้าใจด้วยว่าโตขึ้นจะต้องเป็นคนดีของชาติบ้านเมืองที่เต็มไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เพราะถ้าในชาติบ้านเมืองของเรามีคนที่มีคุณธรรม

³⁹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *คำคมนักกฎหมายไทย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), 68.

⁴⁰ ปลื้มจิต (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 18 พฤศจิกายน 2559.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² กรมประชาสัมพันธ์, “ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ มอบทุนการศึกษามูลนิธิเปรม ติณสูลานนท์ที่จังหวัดนครราชสีมา,” *สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์* (24 ตุลาคม 2558), http://nwnt.prd.go.th/centerweb/news/NewsDetail?NT01_NewsID=TNSOC5810240010058 (สืบค้นเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2559).

มีจริยธรรมมาก ๆ ก็จะมีคนโกงชาติบ้านเมืองน้อยลง⁴³ และเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2559 ที่สโมสรทหารบก ถนนวิภาวดีรังสิต พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นประธานเปิดโครงการสานใจไทยสู่ใจใต้ รุ่นที่ 27 ได้ให้อีวาทแก่เยาวชนจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 240 คน สรุปว่า แม้เยาวชนจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้จะนับถือศาสนาต่างกัน แต่ทั้งหมดคือคนไทยที่มีหน้าที่ดูแลชาติบ้านเมือง ต้องทำตัวเป็นคนดีของชาติบ้านเมือง “ขอให้ฟังให้ดีว่าชาติบ้านเมืองของเรามีคนไม่ดีจำนวนไม่น้อย เธอทั้งหลายต้องไม่เข้าไปอยู่ในคนไม่ดีเหล่านั้น ต้องเป็นคนดีของชาติบ้านเมืองของเรา”⁴⁴ นอกจากนี้ ความตอนหนึ่งพลเอกเปรมฯ ได้กล่าวว่า

วันนี้เป็นวันที่ภูมิใจ ดีใจและมีความสุขที่ได้พบพวกเธอ ขอให้เชื่อว่าพวกเราจะดูแลพวกเธอให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ถ้าว่ความเป็นไทยเป็นสิ่งต้องรักษาไว้ให้ได้ ทำสิ่งดี สิ่งเป็นประโยชน์ ต้องแทนบุญคุณชาติบ้านเมืองของเรา ขอให้พวกเธอเป็นคนดี เป็นคนมีประโยชน์และเป็นกำลังสำคัญของชาติบ้านเมืองเรา และเป็นผู้ดูแลชาติบ้านเมืองของเราต่อไป⁴⁵

การสร้างคนให้เป็นคนดีโดยเริ่มปลูกฝังตั้งแต่ยังเป็นเด็กและเยาวชนนั้น นายชวน หลีกภัย อดีตนายกรัฐมนตรี ได้ให้เหตุผลในเรื่องนี้ผ่านการเขียนบทความเรื่อง “จากใจลุงชวนถึงเยาวชนไทย” อันเป็นบทความปฐมบทของหนังสือวรรณกรรมเยาวชน ผลงานในโครงการประกวดวรรณกรรมเยาวชน เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในกรอบความคิด “ทำความดี...ไม่มีที่สิ้นสุด” ความว่า

ด้วยตระหนักดีว่า เยาวชนในวันนี้คือผู้ที่จะรับผิดชอบดูแลประเทศชาติบ้านเมือง ในวาระต่าง ๆ กันในอนาคต หากเราได้มีโอกาสฝึกฝนเยาวชนให้เป็นผู้มีคุณธรรมเป็นคนดี ทำความดีตั้งแต่ต้น ในอนาคตข้างหน้าจะได้คนดีที่จะทำงานที่ดีให้แก่บ้านเมืองและสังคมต่อไป⁴⁶

⁴³ ไทยรัฐออนไลน์, “‘ปาเปรม’ มอบทุนเด็กอีสาน ย้ำสอนเป็นคนดี ไม่โกงชาติ,” *ไทยรัฐ* (24 ตุลาคม 2558), ภายใต้ “การเมือง,” <http://www.thairath.co.th/content/534564> (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560).

⁴⁴ ไทยรัฐออนไลน์, “‘ปาเปรม’ ให้อีวาทเยาวชน 'สานใจไทยสู่ใจใต้' แนะนำตัวมีประโยชน์,” *ไทยรัฐ* (17 มีนาคม 2559), ภายใต้ “การเมือง,” <http://www.thairath.co.th/content/592280> (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560).

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁶ ชวน หลีกภัย, “จากใจลุงชวนถึงเยาวชนไทย,” ใน *ทำความดีไม่มีที่สิ้นสุด*, บรรณาธิการ โดย ธัชพงศ์ ธรรมพุดผิงค์ (กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2558), 10.

แต่ทั้งนี้ การสร้างคนดีโดยการอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด ผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดย่อมจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่เด็ก ๆ ด้วย สถาบันครอบครัวคือสถาบันแรกที่จะช่วยบ่มเพาะเด็ก ๆ ให้เป็นคนดี ดังคำกล่าวของนางลดาวัลย์ บัวเอี่ยม รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ที่กล่าวว่าไม่มีใครสมบูรณ์แบบ แต่ “ทุกคนมีความเป็นแบบอย่างแก่คนอื่นอยู่เสมอ ไม่เรื่องใดก็เรื่องหนึ่ง”⁴⁷ โดยในเรื่องของการเป็นตัวอย่างที่ดีนั้น นางลดาวัลย์ บัวเอี่ยม ถือว่าสถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นลำดับแรก กล่าวคือ

ครอบครัวมีส่วนสำคัญมากที่สุด คุณพ่อเป็นทหาร เลี้ยงลูกอย่างมีระเบียบวินัย เวลานี้ตื่นเวลานี้ท่องหนังสือ เด็ก ๆ เราก็เบื่อหน่ายมาก ... ดีที่ต้องลูกมาดูหนังสือ แล้วอาบน้ำ แต่งตัวไปเห็นพระอาทิตย์ขึ้นที่โรงเรียน แต่เราก็ได้เห็นว่าจะอะไรเป็นค่านิยมของบ้านเรา พ่อแม่สอนว่ายังไง ต้องมีระเบียบวินัย ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ ท่านไม่ได้สอนโดยตรง แต่เราเห็นจากการปฏิบัติตัว ตั้งแต่เราเด็ก ๆ จนคุณพ่อเกษียณ ก็เห็นคุณพ่อเป็นอย่างนั้นตลอด⁴⁸

จะเห็นได้ว่าในระดับครอบครัว การเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี หรือการเป็นพ่อแม่ที่ดี ย่อมจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูกได้ และคาดหวังว่าลูกจะเป็นคนดีของสังคม อย่างไรก็ตาม เนื่องจาก “โลกทุกวันนี้เปลี่ยนแปลงไป ไม่เหมือนสมัยก่อน”⁴⁹ พ่อแม่ในปัจจุบันแม้จะยอมรับว่าได้เลี้ยงดูลูกอย่างเต็มที่ และเป็นตัวอย่างที่ดีตามอัตภาพแล้ว แต่ในอนาคตจะเป็นอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเด็ก อาทิ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่ง อายุ 58 ปี อาชีพรับจ้าง ได้กล่าวถึงความหวังของตนที่มีต่อลูกชายและลูกสาวซึ่งกำลังเรียนในระดับอุดมศึกษา ความว่า

แล้วแต่เขา เราทำเต็มที่แล้ว ก็ให้เขากำหนดอนาคตของเขาเอง แล้วแต่บุญแล้วแต่กรรมของเขา เราทำได้แค่นี้ ... เด็กสมัยนี้ไม่เหมือนรุ่นเรา เราถูกพ่อแม่บังคับไปวัดตั้งแต่เด็ก จนชิน แต่ลูก ๆ เราไม่กล้าบังคับ แต่ก็อยากให้เขาเป็นคนดีเหมือนกัน อย่างน้อยก็ให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เราเป็นตัวอย่างให้เขาได้เท่านี้ ไม่รู้ดีพอหรือเปล่า⁵⁰

ส่วนในระดับสังคม ตัวอย่างที่ดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ถือเป็นแบบอย่างที่มีคุณค่าสำหรับเด็กเช่นกัน ดังที่นางสาวรัฐธัญญา เรืองโรจน์ นักเรียนโรงเรียนปราชญ์ราษฎร์อารัง จังหวัดปราจีนบุรี ได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจในการเขียนเรื่องสั้น “หมอกานต์กับสุนัข” ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศ

⁴⁷ ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), *บทสัมภาษณ์บุคคลต้นแบบด้านความซื่อตรง* (กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), มปป.), 35.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁴⁹ ประจวบ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 5 พฤศจิกายน 2559.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โครงการประกวดวรรณกรรมเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชูต “ทำความดีไม่มีที่สิ้นสุด” ความว่า

แรงบันดาลใจที่เขียนเรื่องนี้เพราะว่าครั้งหนึ่งเคยเห็นรถยนต์ชนสุนัขจรจัด หลังจากที่รถยนต์ คันนั้นชนสุนัขจรจัดวิ่งไปนอนบนถนนแล้ว เจ้าของรถก็ไม่รับผิดชอบอะไร แต่แล้วก็มี ชายคนหนึ่งไม่ทราบว่าเขาเป็นใครมาจากไหน แต่เป็นคนมีน้ำใจมาก อุ้มร่างสุนัขตัวนั้น ขึ้นรถกระบะพาไปคลินิกสัตว์แพทย์ เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้ประทับใจมาก มันคง จะดีถ้าในสังคมมีคนมีน้ำใจและเห็นคุณค่าของทุกชีวิต ไม่ว่าจะคนหรือสัตว์ เพราะเขาก็ เกิดมาร่วมโลกกับเรา ค่าชีวิตเรากับเขาอย่าอ้อมเท่กันเสมอ⁵¹

แต่หากจะกล่าวอย่างให้ถึงที่สุดแล้ว ในระดับสังคมนั้น ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองต้องเป็น ตัวอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ดังคำกล่าวของนาย วินัย กลิ่นสุวรรณ อดีตรองเลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ช. ที่ได้กล่าวถึงการสร้างเด็กดีโดยมีผู้ใหญ่ เป็นแบบอย่างที่ดีว่า เด็กดีสร้างได้ถ้ามีผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่คดโกง และเมื่อเด็กโตขึ้นก็ “อย่าเป็นผู้ใหญ่แบบที่เราเคยรังเกียจ”⁵²

4.3 แบบอย่างที่ดีภายใต้ฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท

หากไม่นับบุคคลที่ “อยู่เหนือโลก” อย่างพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ และบุคคลผู้กำลัง บำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้ในอนาคตกาลอย่างพระโพธิสัตว์ ซึ่งตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเถรวาท ได้หมายรวมถึงพระมหากษัตริย์ด้วยแล้ว พ่อแม่หรือสถาบันครอบครัวนับได้ว่าเป็นบุคคลแรกที่มี ส่วนช่วยสร้างคนให้เป็นคนดี กล่าวคือ พ่อแม่เป็นแบบอย่างทั้งที่ดีและไม่ดีของผู้เป็นลูก หรือเป็น “ครูคนแรกของลูก ๆ” ซึ่งลูก ๆ จะเติบโตเป็นคนดีหรือไม่ เพียงใด ขึ้นอยู่กับการอบรมเลี้ยงดูของ ครอบครัวเป็นหลัก โดยในส่วนของผู้เป็นพ่อหรือแม่นั้น ยังได้ยึดเอาแบบอย่างของผู้ที่ประสบความสำเร็จในการอบรมเลี้ยงดูลูกมาเป็นแนวทางในการเลี้ยงดูลูกของตนด้วย ยกตัวอย่าง เช่น นางสาวธนิชชา วิชาตาเกษม อายุ 32 ปี อาชีพรับราชการ ที่ได้กล่าวถึงแบบอย่างที่ดีซึ่งตนได้ยึดถือ

⁵¹ รัฐธัญญา เรืองโรจน์, “แรงบันดาลใจในการเขียนเรื่องสั้น หมอกานต์กับสุนัข,” ใน *ทำความดี... ไม่มีที่สิ้นสุด*, บรรณาธิการโดย ธัชพงศ์ ธรรมพุมพิงค์ (กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2558), 12.

⁵² วินัย กลิ่นสุวรรณ, “สุจริต : สำนึกดีต้องช่วยกันสร้าง,” *วารสารสำนักงาน ป.ป.ช. สุจริต* ปีที่ 16 ฉบับที่ 57 (ประจำเดือนตุลาคม-ธันวาคม 2558): 28.

เอาเป็นแนวทางในการเลี้ยงดูลูกของตนว่า “ปฏิบัติตามแนวทางของสมเด็จพระเจ้าเป็นหลัก ถือเอาพระองค์ท่านเป็นแบบอย่างในการเลี้ยงลูก อยากรู้ลูกเป็นคนดีเหมือนในหลวง”⁵³

วิถีชีวิต อุปนิสัยใจคอ ตลอดจนกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และทัศนคติเกี่ยวกับสังคมของผู้เป็นพ่อแม่ เป็นแบบอย่างให้ลูกได้ยึดถือและปฏิบัติตาม รวมถึงเป็นแรงบันดาลใจให้ลูกตัดสินใจเลือกอนาคตของตัวเอง ดังคำบอกเล่าของศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ อดีตประธานองคมนตรี อดีตนายกรัฐมนตรี และอดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เลือกเรียนวิชากฎหมาย เพราะว่า

บิดาเป็นนักกฎหมาย โดยเป็นเนติบัณฑิตไทยรุ่นแรก เป็นลูกศิษย์เสด็จในกรมหลวงราชบุรีฯ ท่านได้ดำเนินชีวิตเกี่ยวกับกฎหมายมาโดยตลอด ตั้งแต่พ่อ เพื่อนของพ่อ ลูกศิษย์ของพ่อ หนังสือของพ่อ เหล่านี้ทำให้ผมเกิดความเลื่อมใส อยากรู้เป็นผู้พิพากษา⁵⁴

อนึ่ง ความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัวมีส่วนในการช่วยสร้างคนให้เป็นคนดีได้อย่างมาก โดย “หากครอบครัวอบอุ่น พ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก ๆ เมื่อพวกเขาเติบโตขึ้นก็จะเป็นคนดีได้”⁵⁵ ทั้งนี้ พ่อแม่ยังเป็นบุคคลที่มอบความรักให้ลูกและสามารถให้อภัยลูกได้เสมอ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือพ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกโดยคิดถึงประโยชน์ของลูกเป็นหลัก หากได้คิดถึงประโยชน์ของตนแต่อย่างใดจนมีค่าเปรียบเปรยน้ำใจของพ่อแม่ประหนึ่งน้ำใจของพระอรหันต์ ดังมีคำกล่าวที่ว่า “พ่อแม่เปรียบดังพระอรหันต์ของลูก”⁵⁶

ในขณะเดียวกัน สถาบันครอบครัวที่บกพร่องก็เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เด็กหลงผิดได้เช่นกัน ในงานศึกษาของอนุชา ธัญญพันธ์ เรื่อง “บทบาทของสถาบันครอบครัวต่อการประพฤติผิดระเบียบวินัยของนักเรียนนักศึกษา: ศึกษากรณีโรงเรียนอุดรพาณิชยการ – ช่างกล” พบว่าประเด็นที่มีบทบาทต่อพฤติกรรมการกระทำผิดวินัยของนักเรียนนักศึกษามากที่สุด คือ ความอบอุ่น

⁵³ ธนิชชา วิภาดาเกษม, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, นนทบุรี, 25 มกราคม 2560.

⁵⁴ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, *ความมุ่งมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาของ ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์*, จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ และท่านผู้หญิงพวง ธรรมศักดิ์ วันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2545. (กรุงเทพฯ: พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2545), 15.

⁵⁵ เจษฎา (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 5 ธันวาคม 2559

⁵⁶ “พระอรหันต์อยู่ในบ้าน โดยสมเด็จพระเจ้าโต,” <http://www.luangputo.com/Menu01/Menu02.htm> (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560).

ในครอบครัว ซึ่งสามารถส่งผลทั้งในด้านบวกและด้านลบ⁵⁷ และหากจะพิจารณาถึงปัญหาที่ใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด สถาบันครอบครัวก็ยังเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิด ในคดีเกี่ยวกับยาเสพติด ดังงานศึกษาของ ร.ต.อ. สุรศักดิ์ สุรินทร์แก้ว เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด” พบว่า นอกจากพฤติกรรมตามธรรมชาติของวัยรุ่น กล่าวคือ วัยรุ่นถือเป็นวัยที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตแล้ว สาเหตุหลักอีกประการหนึ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด คือ ปัญหาครอบครัว ได้แก่ การที่ครอบครัวแตกแยก พ่อแม่หย่าร้างกัน และปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวบกพร่อง พ่อแม่ทะเลาะกัน หรือติดสุรา ยาเสพติด หรือติดการพนัน ทำให้เด็กและเยาวชนไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง⁵⁸ เป็นต้น นอกจากนี้ สถาบันครอบครัวยังถือว่าเป็นบทบาทหลักในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับมาเป็นคนดีของสังคมได้อีกด้วย⁵⁹

เมื่อกล่าวถึงในมิติภาพใหญ่กว่าระดับครอบครัว กล่าวคือ ในระดับสังคมท้องถิ่น หรือระดับประเทศชาติ ประเด็นในการพิจารณาว่าบุคคลใดมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็น “ต้นแบบ” ของผู้ใดนั้น มักจะพิจารณาคณะบุคคลใกล้ชิดก่อนเป็นลำดับแรก ซึ่งอาจเป็นญาติผู้ใหญ่ เพื่อนร่วมรุ่น พี่น้องร่วมสถาบัน ครูบาอาจารย์ ผู้นำชุมชน ตลอดจนนายจ้าง หรือผู้บังคับบัญชา ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเนื่องจากเคยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันมาก่อน ดังเช่น พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สมัยเมื่อครั้งที่ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการศูนย์การทหารม้า ท่านได้ประพฤติตนเป็นคนดีเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวคือ

ท่านพบเห็นหัวหน้าครอบครัวบางคนไม่รับผิดชอบ ท่านก็เรียกมาว่ากล่าว แล้วท่านก็ทำตัวเป็นแบบอย่าง เพื่อให้คนเหล่านั้นกลับไปทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัว ท่านให้

⁵⁷ อนุชา ธีบุญพันธ์, “บทบาทของสถาบันครอบครัวต่อการประพฤติดีระเบียบวินัยของนักเรียนนักศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนอนุตรพาณิชย์การ – ช่างกล,” (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), 65.

⁵⁸ สุรศักดิ์ สุรินทร์แก้ว, “ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชานโยบายสาธารณะ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2547), 46-47.

⁵⁹ มาลินี แดงดาต, “ทัศนคติต่อบทบาทของสถาบันครอบครัวในการแก้ไขผู้ถูกคุมประพฤติ : ศึกษากรณีสำนักงานคุมประพฤติในเขตกรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), 80.

ความรักความเมตตาพวกเขา เพื่อให้พวกเขาไปให้ความรักความเมตตาแก่ครอบครัว
ของเขาเอง⁶⁰

ความสัมพันธ์ที่ติระหว่างนายกับบ่าว ผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา หรือแม้กระทั่ง
นายจ้างกับลูกจ้าง บุคลิกภาพ นิสัยใจคอ ตลอดจนพฤติกรรมของผู้เป็น “นาย” จะมีอิทธิพล
อย่างมากต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ก่อให้เกิดความรัก ความประทับใจ และเกิดเป็นความศรัทธาแก่
“ลูกน้อง” ดังคำบอกเล่าของนางสุกัญญา กรุดเงิน หัวหน้างานบริหารสำนักงานและสวัสดิการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ที่ได้กล่าวถึงศาสตราจารย์ นรติ เศรษฐบุตร นายกสภา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2534 – 2537 และ 2538 – 2541)
เมื่อครั้งที่ท่านดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีศูนย์รังสิต ว่าท่านเป็น “ผู้ใหญ่ใจดี” ในสายตา
ของผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวคือ

ตลอดระยะเวลาที่อาจารย์ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีศูนย์รังสิต อาจารย์ไม่เคยละเลย
เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ของลูกน้อง นอกจากเรื่องงานที่ให้คำแนะนำถ่ายทอดความรู้
ที่เป็นประโยชน์แล้ว ในเรื่องส่วนตัวอาจารย์ก็ยังเป็นที่พึ่งพิง เวลาใครมีเรื่องเดือดเนื้อ
ร้อนใจ อาจารย์ก็จะคอยช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้ อาจารย์ยังเป็นคนจำแม่น จำชื่อลูกน้อง
ทุกคนที่รังสิตในสมัยนั้นได้หมด อาจเป็นเพราะมีคนน้อย และอาจารย์มักจะลงไปดูแล
การทำงานด้วยตนเอง อาจารย์จะได้ถามสารทุกข์สุกดิบและการทำงานของเจ้าหน้าที่
ระดับล่างอยู่เสมอ อาจารย์ให้ความสำคัญกับลูกน้องทุกระดับ เวลาทีมงานบวช งานศพ
งานแต่งงาน อาจารย์ก็จะไปร่วมทุกครั้ง โดยเฉพาะงานแต่งงาน อาจารย์จะกลายเป็น
เจ้าภาพไปโดยปริยาย เพราะลูกน้องอาจารย์จะพวักกันเองที่รังสิต จนสร้างครอบครัว
ไปหลายคู่ทีเดียว⁶¹

วัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของผู้เป็นนายหรือผู้บังคับบัญชาที่ได้ปฏิบัติอยู่เสมอ
นั้น เป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตาม ดังคำกล่าวของนายประสิทธิ์ (นามสมมุติ)
อายุ 27 ปี อาชีพพนักงานบริษัท ที่กล่าวว่า “ได้นิสัยอดทน ประหยัด อดออม มาจากเจ้านาย”⁶²
ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน เจ้าของบริษัทเล็ก ๆ แห่งหนึ่งย่านเยาวราช สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้

⁶⁰ มุลินิธีรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, *เกิดมาต้องตอบแทนคุณแผ่นดิน* (กรุงเทพฯ: มุลินิธีรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, [2545?]), 82.

⁶¹ สุกัญญา กรุดเงิน, “อาจารย์นรติ : ผู้ใหญ่ใจดี,” ใน *70 ปี นรติ เศรษฐบุตร : งานคือชีวิต*. รวบรวมโดย คณะทำงานจัดพิมพ์หนังสือ 70 ปี นรติ เศรษฐบุตร : งานคือชีวิต (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), 138.

⁶² ประสิทธิ์ (นามสมมุติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 19 มกราคม 2560.

สัมภาษณ์ท่านหนึ่ง อายุ 23 ปี อาชีพแม่บ้าน ที่ได้กล่าวถึงเจ้านายของตนว่า “ชอบทำบุญตักบาตร ชอบบริจาคเงิน บริจาคสิ่งของให้คนยากจน ชอบพาหนูไปทำบุญ”⁶³ และกล่าวว่าตนชอบทำบุญ เนื่องจากนายจ้างพาไปทำบุญเป็นประจำ

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่าง “นาย” กับ “บ่าว” มักจะดำเนินไปด้วยความกรุณาเอื้อเฟื้อของผู้เป็นนาย ทำให้ผู้เป็น “บ่าว” เกิดความรู้สึกสำนึกในบุญคุณของ “นาย” อยู่ตลอดเวลา จนสามารถที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของ “นาย” ได้ทุกอย่าง ดังกรณีจุดเริ่มต้นของคดี “ซุกหุ่น” ที่ครอบครัวชินวัตรได้นำชื่อคนรับใช้มาถือหุ้นในบริษัทต่าง ๆ โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2534 - 2535 จากการถือหุ้นจำนวนเล็กน้อย กระทั่งมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เป็นกว่า 11,000 ล้านบาท ในปี 2537 ซึ่งแม้คดีนี้ ศาลรัฐธรรมนูญจะตัดสินว่าไม่ผิด (8 ต่อ 7 เสียง)⁶⁴ แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ “แม่บ้าน” คนหนึ่งของคุณหญิงพจมาน ชินวัตร (นามสกุลขณะนั้น) ได้ชี้แจงว่า “เมื่อหลายปีมาแล้วคุณหญิงพจมานได้มาบอกว่า จะขอยืมชื่อไปถือหุ้นในบริษัทต่าง ๆ แทน โดยไม่ได้บอกเหตุผลใด ๆ ซึ่งตนยินยอม เพราะคุณหญิงพจมานเป็นผู้มีพระคุณ”⁶⁵ โดยความเป็นผู้มีความกตัญญูท่วที สำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ และยินยอมปฏิบัติเพื่อตอบแทนพระคุณท่านนั้นถือเป็นคุณธรรมประการหนึ่งในสังคมไทย

ยิ่งความสัมพันธ์ห่างกันมากเท่าใด การพิจารณาว่าบุคคลใดเป็น “คนดี” พอที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีได้นั้น จะต้องคำนึงถึงประเด็นธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งมีทั้งสิ่งดีและสิ่งไม่ดีรวมกันอยู่ในคนเดียวกันด้วย ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์ ระพี สาคริก ที่ได้ให้ข้อคิดในประเด็นนี้ว่า “ธรรมชาติของคนเราย่อมมีทั้งสิ่งที่ดีสิ่งที่ไม่ดีอยู่ด้วยกัน สุดแต่ว่าผู้ใดจะมองเห็นสิ่งดีได้...”⁶⁶ นอกจากนี้ท่านยังกล่าวถึงความดีที่แท้จริงว่า “ความดีที่แท้จริงหาใช่เพียงผลที่ปรากฏจากการปฏิบัติ หากอยู่ในรากฐานจิตใจโดยแท้”⁶⁷ แต่ในเมื่อคนเราไม่สามารถที่จะรู้ถึงรากฐานจิตใจของใครได้ การพิจารณาผลจากการปฏิบัติจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งยังถูกจำแนกเป็นประเด็นย่อย ๆ มากยิ่งขึ้น กล่าวคือ “ไม่มีใครสมบูรณ์แบบทุกอย่าง แต่ถ้าดูเป็นเรื่อง ๆ ไป แต่ละคนสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่คนอื่นได้ในบางเรื่องเสมอ”⁶⁸

⁶³ เอื้องฟ้า (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 21 มกราคม 2560.

⁶⁴ ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์, *ทักษิณกับพวก* (กรุงเทพฯ: openbooks, 2549), 21-23.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, 39-40.

⁶⁶ ระพี สาคริก, *อนิจจาการจัดการการศึกษาไทย* (กรุงเทพฯ: โครงการสื่อเกษตรกรรมยั่งยืน มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), 2545), 85.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁸ เฉลียว บุญนงค์, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 15 ธันวาคม 2559.

นอกจากนี้ การพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นแบบอย่างที่ดี ยังขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคนด้วยว่าในแต่ละช่วงวัยได้ถือเอาใครเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต อาทิ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่ง อายุ 38 ปี อาชีพพนักงานบริษัท กล่าวว่า ในช่วงวัยรุ่นตนได้ถือเอาศิลปินเพื่อชีวิตคนหนึ่งเป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะในแง่อุดมการณ์ที่ต้องการยืนอยู่เคียงข้างคนจน แต่เมื่อถึงวัยหนึ่ง ความคิดของเขาก็เปลี่ยนไป⁶⁹ หรือผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านหนึ่ง อายุ 47 ปี อาชีพค้าขาย กล่าวว่า หลังจากหย่าร้างกับสามีแล้ว ตนได้หาความสงบให้ชีวิตโดยการศึกษาธรรมะในสถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง และพบว่าจิตใจสงบมากขึ้น จึงถือเอาแม่ชีรูปหนึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีของชีวิตตน⁷⁰ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า การพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นแบบอย่างที่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้พิจารณาเป็นหลัก ในมิติภาพรวมของสังคม บุคคลใดมีวัตรปฏิบัติดีงาม หรือมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ต่อคนในสังคม ย่อมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนอื่นได้ โดยสามารถใช้ข้อหลักธรรมของพุทธศาสนาเถรวาทมาอธิบายวัตรปฏิบัติหรือผลงานของบุคคลผู้เป็นแบบอย่างนั้น อาทิ หากกล่าวถึงมหาเศรษฐีของเมืองไทยหรือของโลก จะได้รับคำอธิบายทั้งในแง่ที่ว่าบุคคลนั้นได้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสำเร็จในชีวิต เช่น หลักอิทธิบาท 4⁷¹ เป็นต้น ตลอดจนสามารถอธิบายในแง่ผลของกรรมดีที่บุคคลนั้นได้สั่งสมมาก็ได้ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านหนึ่ง ที่ได้กล่าวถึงเพื่อนของตนผู้มีฐานะดีกว่าว่า นอกจากความขยันทำมาหากิน รู้จักเก็บหอมรอมริบแล้ว สาเหตุอีกประการหนึ่งเป็นเพราะ “...เขาทำบุญมาดี”⁷²

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นความเชื่อเรื่องผลของกรรมดีหรือบุญกุศลที่บุคคลได้สั่งสมมาจนส่งผลให้บุคคลนั้นประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือส่งผลให้ได้เกิดในครอบครัวที่ดีใน (ภพชาติ) ปัจจุบันนั้น ไม่อาจถือได้ว่าเป็นเหตุผลให้บุคคลนั้นเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนอื่นได้ ประเด็นการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องตามหลักธรรมอันเป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จในชีวิต จะเป็นสิ่งที่ผู้คนให้ความสนใจมากกว่า ดังการให้สัมภาษณ์ของนางสาวธนิดา มุกดาเพชรรัตน์ อายุ 32 ปี อาชีพรับราชการ ที่กล่าวถึงบุคคลที่ประสบความสำเร็จทั้งในหน้าที่การงาน ฐานะทางสังคมหรือฐานะทางเศรษฐกิจว่า “จะดูที่พฤติกรรม หรือการกระทำของเขาเป็นหลัก เขาจะสำเร็จหรือล้มเหลวจะดูสิ่งที่เขาทำเป็นหลัก”⁷³ กล่าวคือ หากเห็นใครประสบความสำเร็จ ก็จะพิจารณาถึงความรู้

⁶⁹ วิทยา (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 10 ธันวาคม 2559.

⁷⁰ สุขาดา (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 10 ธันวาคม 2559.

⁷¹ อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ถือเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์

⁷² ภัสสร (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 8 มีนาคม 2560.

⁷³ ธนิดา มุกดาเพชรรัตน์, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 5 กุมภาพันธ์ 2560.

ประสบการณ์ ตลอดจนเทคนิคพิเศษที่เขาใช้ว่าจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนได้หรือไม่ ในขณะเดียวกัน หากใครล้มเหลว ก็จะพิจารณาในประเด็นว่าบุคคลนั้นมีพฤติกรรมใดที่ส่งผลให้เขา ล้มเหลวหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ เพื่อนำมาเป็นบทเรียนให้แก่ตนเอง แต่ถ้า “บางคนอยู่ดี ๆ ก็ถูกหวย รวยขึ้นมา หรือบางคนขยันทำมาหากินแต่มีเหตุไม่คาดคิดทำให้ต้องเจ๊ง แบบนี้จึงจะนึกถึงเรื่องกรรม”⁷⁴

อย่างไรก็ตาม หากถือเอาแนวคิดอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ กล่าวคือ ทำประโยชน์ของตน ให้สมบูรณ์พร้อม จากนั้นจึงบำเพ็ญบารมีเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น จะเห็นได้ว่าในสังคมไทยมีบุคคล ผู้มีชื่อเสียงหลายท่านที่ถือเป็นแบบอย่างที่ดี โดยฐานคิดของท่านเหล่านั้นล้วนประกอบด้วยหลักธรรม คำสอนทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังคำกล่าวของพลเอก มงคล อัมพรพิสิฏฐ์ ซึ่งท่านเป็นผู้หนึ่งที่เคยได้ ทำงานใกล้ชิดกับพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ ที่ได้กล่าวถึงพลเอกเปรมฯ ว่า เป้าหมายของการประพฤตินั้นเป็นคนดีของพลเอกเปรมฯ นั้น ไม่ใช่เพื่อตัวเอง แต่เป็นไปเพื่อคนอื่น กล่าวคือ “ท่านเป็นผู้ที่มีความเสียสละอันยิ่งใหญ่ อุทิศชีวิตเพื่อส่วนรวมและประเทศชาติอย่างแท้จริง มีความซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”⁷⁵ หรือกรณีคำกล่าวของรองศาสตราจารย์ อรศรี งามวิทยาพงศ์ เมื่อคราวเป็นบรรณาธิการหนังสือ “คุยกันเรื่องความคิด กับ ศ.นพ. ประเวศ วะสี” ได้กล่าวถึงศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ไว้ในคำนำบรรณาธิการของหนังสือเล่มดังกล่าว ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2535 ว่า ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศฯ มิใช่แค่แพทย์ที่ทำหน้าที่ ตรวจรักษาโรคทั่ว ๆ ไป แต่ยังเป็นผู้เสนอแนวคิดเพื่อช่วยบำบัดสังคมโดยรวมและบุคคลผู้มีความทุกข์ จากการดำรงชีวิตในปัจจุบันด้วย นอกจากนี้ ท่านยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม ทั้งการพัฒนาเด็ก พระสงฆ์ ครู การพัฒนาสาธารณสุข ชุมชน ศาสนา รวมถึงสิ่งแวดล้อม และบทบาทที่สำคัญอีก บทบาทหนึ่งก็คือ บทบาทของการสร้างสรรค์ประชาธิปไตย และคัดค้านอำนาจเผด็จการด้วยความกล้าหาญ ทางจริยธรรม โดยการว่ากล่าวตักเตือนและให้สติแก่ผู้มีอำนาจในขณะที่ผู้นั้นยังครองอำนาจอยู่ ความโดดเด่นของนักคิดท่านนี้คือมี “แก่นพุทธธรรม” เป็นฐานของแนวคิดของท่านทั้งหมด⁷⁶

บุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีดังที่ได้ยกตัวอย่างข้างต้น นับเป็นบุคคลที่ประกอบด้วย “ประโยชน์ตนอันสมบูรณ์” ซึ่งสามารถเห็นหรือเป็นที่ประจักษ์ได้แก่ผู้คนทั่วไป รวมถึงประกอบด้วย หลักธรรมเรื่องการประพฤตินั้น “เพื่อยังประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมส่วนรวม” ตามความรู้ ความสามารถ บทบาท ตลอดจนอำนาจหน้าที่ของตน อันเป็นการดำเนินตามแนวทางที่สอดคล้องกับ

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁵ นพ พินสายแก้ว, รัฐบุรุษชื่อเปรม, บรรณาธิการโดย จัตวา กลิ่นสุนทร, (มปท.: มูลนิธิ รัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, 2538), อาร์มภท.

⁷⁶ ธนา นิลชัยโกวิท, คุยกันเรื่องความคิด กับ ศ.นพ. ประเวศ วะสี, บรรณาธิการโดย อรศรี งามวิทยาพงศ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทม์ลิมิต, 2535), คำนำ.

แนวทางของพระโพธิสัตว์ จริ่งอยู่ที่ปุถุชนธรรมดาจะปฏิบัติตามจริยธรรมให้มีความเข้มข้นหรือมีคุณภาพเทียบเท่าบารมีของพระโพธิสัตว์นั้นจะเป็นเรื่องยาก⁷⁷ แต่อย่างน้อยที่สุดก็ควรปฏิบัติให้ได้ อย่างมั่นคงในระดับพื้นฐานที่ปุถุชนพอจะปฏิบัติได้ เพราะการปฏิบัติตามจริยธรรมหรือคุณธรรม ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุขในระยะยาวแก่ผู้ปฏิบัติเองและแก่สังคมโดยรวม⁷⁸ ดังนั้น ไม่ว่าจะพิจารณา อุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ทั้งในแง่การตั้งปณิธานบำเพ็ญบารมีเพื่อประโยชน์ส่วนตัว (ต้องการตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า) หรือในแง่การประพฤติตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น ก็ถือว่าเป็นแนวทางที่บริสุทธิ์ ทั้งสิ้น ดังนั้น เมื่อบุคคลใดปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวด้วยความยึดมั่นในจริยธรรมคุณธรรม และความเชื่อ ความศรัทธาต่อแนวทางของบุคคลผู้เป็นพระโพธิสัตว์แล้ว ย่อมสามารถที่จะอุทิศตนเพื่อ ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมโดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ ทั้งยังตั้งปณิธานที่จะเจริญรอยตามแนวทาง ดังกล่าวนั้นสืบไป ดังมีคำกล่าวที่ว่า “ขอเป็นข้าราชการทุกชาติไป” ที่ชาวไทยทั้งผองได้ตั้งปณิธาน ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

หรือในกรณีของ ฯพณฯ ศาสตราจารย์ สัจญญา ธรรมศักดิ์ เมื่อครั้งได้รับพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เนื่องจากช่วงนั้นมีเหตุการณ์ หลายอย่างเกิดขึ้น ทั้งปัญหาความรุนแรงทางการเมือง ปัญหาคอมมิวนิสต์ ตลอดจนปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ท่านรู้สึกเป็นกังวล สับสน และคิดมาก แต่ด้วยความรักและเทิดทูนในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ด้วยความเคารพและเชื่อมั่นในพระบรมราชโองการอันศักดิ์สิทธิ์ พร้อมทั้ง ยินยอมที่จะปฏิบัติตามด้วยชีวิต กล่าวคือ

ตอนนั้นผมคิดมาก คิดจนคิดไม่ถูก มันคิดสับสนจนไม่รู้จะคิดอะไร เศรษฐกิจหรือจะแก้ อย่างไร คอมมิวนิสต์จะเข้ามาหรือเปล่า อเมริกานจะถอนทหารหรือเปล่า ท่านจอมพล ถนอม (กิติขจร) ลาออกจากนายฯ แล้วก็จริง แต่ท่านยังไม่ออกจากผู้บัญชาการทหาร สูงสุด อำนาจทหารยังอยู่ในมือท่านเต็มที...แต่พระเจ้าอยู่หัวนั้น ผมรักเทิดทูนท่านมากที่สุด ผมไม่มีทางที่จะปฏิเสธท่านได้เลย ท่านใช้ให้ไปตายก็ต้องไป⁷⁹

⁷⁷ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์มี 3 ระดับ ได้แก่ 1. บารมี คือ ระดับสามัญ 2. อุปบารมี คือ ระดับปานกลาง และ 3. ปรมัตถบารมี คือ ระดับสูงสุด

⁷⁸ พระมหาจุฬาลงกูณ ชูเลื้อน, “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระ โพธิสัตว์ในทศชาติชาดก,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546), 122.

⁷⁹ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ความมุ่งมั่นศรัทธาในพุทธศาสนา ของ ศาสตราจารย์สัจญญา ธรรมศักดิ์, 83.

4.4 นอกแนวทางสัตบุรุษ

บุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยการปฏิบัติที่อยู่บนฐานของแก่นพุทธธรรม จนถึงซึ่ง “ประโยชน์ตนอันสมบูรณ์พร้อม” และ “ประพัตติตนเพื่อยังประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้อื่น” นั้น ถือได้ว่าท่านกำลังเดินตามแนวทางของพระโพธิสัตว์หรือแนวทางของสัตบุรุษ ตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งนี้ บุคคลทั่วไปสามารถบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวมได้ตามแนวทางดังกล่าว โดยมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติตนอยู่ในหลักจริยธรรมและคุณธรรม หากเป็นเรื่องส่วนตัว “ก็หมั่นทำความดี ตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ ไปจนถึงเรื่องใหญ่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเองไปเรื่อย ๆ”⁸⁰ ซึ่งสามารถกระทำได้ทุกคน ทุกเพศทุกวัย ทุกอาชีพ

การกระทำผิดต่อหลักคุณธรรมจริยธรรมในทางพุทธศาสนา อาทิ การละเมิดศีล เป็นต้นตามความเชื่อทางพุทธศาสนานั้น บุคคลผู้ละเมิดจะต้องตกนรก และยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ทั้งนี้ กรรมชั่วที่ก่อขึ้นในชาติปัจจุบันรวมทั้งกรรมเก่าตั้งแต่ชาติปางก่อน อาจส่งผล (วิบากกรรม) ให้ได้ไปเกิดในภพภูมิที่ต่ำกว่ามนุษย์ก็เป็นได้

การละเมิดคุณธรรมจริยธรรมล้วนเกิดจากกิเลสเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นรัก โลภ โกรธ หรือหลง โดยผู้ละเมิดคุณธรรมจริยธรรมนอกจากจะได้รับผลกรรมตามความเชื่อแล้ว ในแง่มกฎหมาย บ้านเมืองก็ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดด้วย ในบรรดาผู้ที่ละเมิดคุณธรรมจริยธรรมที่ได้รับโทษตามกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งถูกตัดสินลงโทษโดยศาลที่มีอำนาจ ซึ่งถือว่าคดีได้สิ้นสุดนั้น แม้จะมีเหตุผลทางโลกย์เป็นประการใดก็ตาม แต่หากพิจารณาในทางธรรมแล้ว กิเลสคือมูลเหตุจูงใจให้บุคคลเหล่านั้นกระทำผิดทั้งสิ้น โดยจากผลการศึกษาของศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์ เรื่อง “เบื้องหลังชีวิตของอาชญากรมืออาชีพ” ได้จำแนกกลุ่มอาชญากรมืออาชีพเป็น 3 กลุ่ม ตามฐานความผิด ได้แก่ กลุ่มอาชญากรมืออาชีพคดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน (ลัก ใจ ปล้น เป็นต้น) กลุ่มอาชญากรมืออาชีพคดีเกี่ยวกับยาเสพติด และกลุ่มอาชญากรมืออาชีพคดีมือปืนรับจ้าง พบว่า ปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันสู่การเป็นอาชญากรมืออาชีพของทุกคดี คือ ความต้องการทรัพย์สินเงินทอง⁸¹ อันเกิดจากความโลภนั่นเอง แต่หากพิจารณาปัจจัยรองลงมา พบว่า ในกลุ่มคดียาเสพติดนั้นต้องการความท้าทาย ความสนุกและตื่นเต้น ส่วนในกลุ่มคดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน

⁸⁰ จีรัฐติกาล ไชยา, สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 10 มกราคม 2560.

⁸¹ ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์, *เบื้องหลังชีวิตของอาชญากรมืออาชีพ* (กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์, 2549), 136.

เป็นเพราะเพื่อนชักชวน อยากให้เพื่อนยอมรับ และในกลุ่มคดีมือปืนรับจ้างจะทำตามคำสั่งเจ้านาย เนื่องจากต้องการตอบแทนบุญคุณ⁸²

อย่างไรก็ตาม การทำผิดคุณธรรมจริยธรรมในบางกรณีเป็นเรื่องส่วนบุคคลก็จริง แต่ความเดือดร้อนนั้นเกิดแก่ผู้อื่นรวมทั้งสังคมโดยรวมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากบุคคลนั้นมีอำนาจหน้าที่การงาน หรือมีภาระหน้าที่ต้องทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม อาทิ ข้าราชการ หรือนักการเมือง ความเสียหายที่เกิดขึ้นย่อมมากมายตามไปด้วย

จริงอยู่ที่ว่า ในแต่ละสังคมล้วนประกอบด้วยคนดีและคนไม่ดี แต่สังคมไทยมีประสบการณ์อันเลวร้ายจากการกระทำของคนไม่ดี หรือบุคคลผู้บกพร่องทางศีลธรรมจริยธรรมที่ได้ละเลยแนวทางของสัตบุรุษ ซึ่งมีทั้งข้าราชการ หรือนักการเมืองที่ได้ขึ้นมาเป็นผู้นำหรือเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐ แล้วใช้อำนาจนั้น “ฉ้อราษฎร์ บังหลวง” กระทำการทุจริตแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้อง บุคคลเหล่านี้ละเมิดศีลธรรมจนเป็นเหตุให้ประโยชน์ตน (ในทางธรรม) บกพร่อง และนอกจากจะไม่ “บำเพ็ญตนเพื่อยังประโยชน์แก่ผู้อื่น” แล้ว ยังเบียดบังประโยชน์ที่สังคมส่วนรวมควรจะได้ไปเป็นของตนเองด้วย

“ประเทศไทยบอบช้ำจากการกระทำของนักการเมืองมาก”⁸³ แม้นักการเมืองจะอ้างว่า มาจากการเลือกตั้งของประชาชน และอ้างว่าดำเนินนโยบายเพื่อประโยชน์ของประชาชน แต่นักการเมืองก็มักจะหาประโยชน์จากการดำเนินโครงการต่าง ๆ อยู่เสมอ โดยนักการเมืองร่วมมือกับนักธุรกิจหรือผู้มีอิทธิพล ซึ่งให้การสนับสนุนพรรคการเมืองโดยหวังผลประโยชน์เพื่ออิทธิพลต่าง ๆ ทำให้นักการเมืองบางคนละทิ้งอุดมการณ์และหันไปภักดีต่อนายทุนผู้อุปถัมภ์พรรคแทน⁸⁴ จากงานศึกษาของรองศาสตราจารย์ สังคิต พิริยะรังสรรค์ ชื่อว่า กลุ่มผู้มีอิทธิพลมีทั้งที่อยู่ในตำแหน่งราชการ นอกตำแหน่งราชการ และรวมทั้งอยู่ในตำแหน่งทางการเมืองด้วย⁸⁵ กล่าวคือ นักการเมืองเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเสียเอง และได้กระทำการทุจริตตั้งแต่ขั้นตอนแรกของกระบวนการประชาธิปไตย นั่นคือการซื้อเสียงเลือกตั้ง เมื่อเข้าสู่ตำแหน่งแล้วก็ได้แสวงหาผลประโยชน์จากโครงการรัฐ เบียดบังผลประโยชน์ที่ประชาชนควรจะได้ และ “แบ่งเศษเงินให้ประชาชนเพียงเล็กน้อยในรูปแบบของ

⁸² เรื่องเดียวกัน.

⁸³ สมนึก (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 10 ธันวาคม 2559.

⁸⁴ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, *นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน*

สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไข (กรุงเทพฯ: สายธาร, 2553), 172.

⁸⁵ สังคิต พิริยะรังสรรค์, *ตำรวจ ผู้มีอิทธิพล และเศรษฐกิจมืด* (กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน, 2548), 10.

โครงการประชานิยม ซึ่งประชาชนก็ชื่นชอบ และเลือกนักการเมืองคนนั้นเข้ามาอีก”⁸⁶ ในประเด็นดังกล่าว สฤณี อาชวานันทกุล นักเขียน นักแปล และกรรมการผู้จัดการด้านการพัฒนาความรู้ บริษัท ป่าสาละ จำกัด ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการทุจริตของบุคคลผู้มีอำนาจ ความว่า

อาจจะเป็นปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม มีคนตั้งข้อสังเกตว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่อยากเปลี่ยนผ่านจากสังคมศักดินาหรือระบบอุปถัมภ์ ซึ่งระบบอุปถัมภ์เป็นระบบที่พุดง่าย ๆ ก็คือคิดว่าบางคนที่มีความดีหรือความเก่งมากกว่าคนอื่นก็สมควรที่จะได้รับโอกาสหรือการตอบแทนอะไรบางอย่าง ซึ่งก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าความคิดความเชื่อแบบนี้มันมีความสัมพันธ์กับการยอมรับนับถือเจ้าสัวหรือคนรวยมากน้อยเพียงใด⁸⁷

ทั้งนี้ การทุจริตสมัยก่อนอาจเป็นเพียงการหา “เงินทอง” จากโครงการต่าง ๆ เช่น สมัยที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลของท่านมีพฤติกรรมทุจริตจนถูกโจมตีอย่างหนัก จนได้รับฉายา “บุฟเฟต์คาร์บินेट” และนำไปสู่การยึดอำนาจการปกครองโดยคณะกรรมการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534⁸⁸ โดยก่อนที่จะเกิดการรัฐประหารในปี 2534 นั้น โครงการรัฐขนาดใหญ่หลายโครงการมีการแก่งแย่งกันระหว่างรัฐมนตรีจากพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วมรัฐบาล อีกทั้งวิธีการคัดเลือกผู้รับสัมปทาน หรือผู้ร่วมลงทุนกับรัฐก็มีความหละหลวมมาก บางโครงการ เช่น โครงการโฮปเวลล์ของการรถไฟแห่งประเทศไทย มูลค่ากว่า 80,000 ล้านบาท แต่รายละเอียดใน TOR มีเพียงไม่กี่หน้า และพบเงื่อนไขความไม่โปร่งใสของคณะกรรมการคัดเลือก เงื่อนไขเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ลงทุน ผลประโยชน์ที่รัฐจะได้ ตลอดจนพบเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จะเอื้อให้เกิดการผูกขาดในอนาคต⁸⁹

⁸⁶ สมนึก (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 10 ธันวาคม 2559.

⁸⁷ สฤณี อาชวานันทกุล, “การผูกขาด,” ใน *สมการคอร์รัปชัน แก่ใจทย์ บวก ลบ คูณ หายในสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย พีระพงษ์ เตชะทัตตานนท์ (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI), 2560), 24-25.

⁸⁸ ทีมข่าวการเมืองมติชน, *แฉ ฉะ ฉาว นักการเมืองไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), 32.

⁸⁹ สังคีต พิริยธรรค์, นवलน้อย ตริรัตน์ และ นพนนท์ วรรณเทพสกุล, *คอร์รัปชัน นักการเมือง ข้าราชการ และนักธุรกิจ*, (กรุงเทพฯ: สถาบันปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547), 14.

ตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 เป็นต้นมา การทุจริตจะกระทำกันเป็นระบบมากขึ้น เรียกว่าการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย หรือการมีผลประโยชน์ทับซ้อน “พูดง่าย ๆ คือโกง แต่ถูกระเบียบกฎหมายทุกอย่าง”⁹⁰

อาจเรียกได้ว่านักการเมืองส่วนใหญ่ นั้น “ไม่มีอุดมคติเพราะเห็นแก่ประโยชน์แห่งตน และพรรคพวก ไม่ยึดมั่นในศีลธรรมเป็นชีวิตจิตใจ ... และไม่มีความจริงใจที่จะอุทิศชีวิตเพื่อประเทศชาติอย่างสุดซึ้ง”⁹¹ ตรงกับที่นเรศ นโรปกรณ์ คอลัมน์นิสต์หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ปี 2516 ว่าถ้าใครคิดจะเล่นการเมืองต้องเตรียมเพียง 3 อย่าง กล่าวคือ เตรียมความรู้ เตรียมทรัพย์ และเตรียมสมัครพรรคพวก โดยในแง่ของการเตรียมความรู้ นั้น นอกจากต้องรู้ในเรื่องการบริหารงานในแต่ละกระทรวงแล้ว ยังรวมไปถึงความรู้ที่จะให้ได้ทรัพย์ ได้สมัครพรรคพวก ได้อำนาจและอื่น ๆ อีกด้วย และสุดท้ายนเรศ นโรปกรณ์ สรุปว่า “ความรู้อันมากมายไม่มีขอบเขตนี้เอง จึงทำให้นักการเมืองเป็นคนที่น่ากลัว บางทีก็ไวใจยากหรือไวใจไม่ได้เลย”⁹²

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเสาหลักทางจริยธรรมของประเทศไทย เป็นแบบอย่างของคนซื่อสัตย์สุจริต โดยอุดมการณ์เกี่ยวกับความดีที่ท่านได้ยึดมั่นอยู่เสมอ คือ “การตอบแทนคุณแผ่นดิน” ซึ่งหมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี เป็นสถาบันที่ดี เป็นองค์กรที่ดี เป็นตัวอย่างที่ดี มุ่งกระทำแต่ความดีเพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน คนทุกคนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ผู้หญิงหรือผู้ชาย ทุกสาขาอาชีพ ทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล องค์กรของรัฐ หรือของภาคเอกชนย่อมรวมอยู่ในคำนิยามนี้ด้วยทั้งสิ้น⁹³ ดังนั้น บุคคลที่ทุจริตคอร์รัปชัน คดโกง ไร้ศีลธรรม ละเมิดจริยธรรม ฯลฯ จึงเท่ากับเป็นผู้ไม่สำนึกในบุญคุณแผ่นดิน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นผู้อยู่นอกแนวเขตแห่งเส้นทางสัตบุรุษ ซึ่งสร้างความเสียหายให้แก่ประเทศชาติ และสังคมส่วนรวมอย่างใหญ่หลวง ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงในแง่หลักการคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงามด้วย

ในงานการค้นคว้าอิสระนี้ จะกล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลสาธารณะที่ถือได้ว่าอยู่ “นอกแนวทางสัตบุรุษ” ตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท โดยจะเลือกกล่าวถึงเฉพาะบุคคลผู้กระทำความผิดในคดีการทุจริตคอร์รัปชัน หรือการกระทำผิดที่ทำให้ประเทศชาติเสียหาย และคดีถึงที่สุดโดย

⁹⁰ สมนึก (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 10 ธันวาคม 2559.

⁹¹ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไข, 13.

⁹² นเรศ นโรปกรณ์, *นักการเมืองเฮย จะบอกให้* (กรุงเทพฯ: สยามรัฐ, 2516), 9-14.

⁹³ มูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, *เกิดมาต้องตอบแทนคุณแผ่นดิน* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, [2545?]), 23-24.

คำพิพากษาของศาลแล้ว หรือกรณีเป็นที่ประจักษ์แก่ส่วนรวมอย่างชัดเจน ทั้งนี้ เนื่องจากบุคคลสาธารณะกลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็น “เจ้าคนนายคน” ตามความคิดความเชื่อของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย หากดำเนินตามแนวทางของสัตบุรุษอย่างมั่นคงแล้ว ย่อมจะทำประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างสมบูรณ์ ในทางตรงกันข้าม หากบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วย่อมก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากได้เช่นกัน

กลุ่มบุคคลสาธารณะที่อยู่นอกแนวทางของสัตบุรุษ ที่ได้กระทำการละเมิดคุณธรรม จริยธรรม จนเป็นเหตุให้สังคมส่วนรวมได้รับความเสียหาย โดยเฉพาะในเรื่องการคอร์รัปชัน ซึ่งหากจะกล่าวในทางธรรมก็คือ การ “ลักทรัพย์” นั่นเอง ดังคำกล่าวของนายประมนต์ สุธีวงศ์ ประธานมูลนิธิองค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) ที่ได้กล่าวไว้ในคำนิยาม หนังสือ “เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย” ซึ่งจัดทำโดยสำนักงาน ป.ป.ช. ว่า การกระทำทุจริตคอร์รัปชัน นั้น

หนึ่ง เป็นการลักทรัพย์ของประชาชนคนไทย เงินที่โกงกินไปนั้นไม่ใช่เงินของรัฐบาล ไม่ใช่เงินของหลวง หากแต่เป็นเงินที่ประชาชนคนไทยทุกคนร่วมกันเสียภาษี เมื่อมีเงิน ได้ก็หักภาษีไป ซื้อสินค้าและบริการก็เสียภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีเหล่านี้ยังเป็นเงินของคนไทยทุก ๆ คนอยู่ดี ไม่ใช่เงินของรัฐบาล หรือกลุ่มคนที่เข้าไปเป็นรัฐบาล

สอง ... การทุจริตคอร์รัปชันเป็นการกระทำผิดศีลข้อที่สอง ที่พระพุทธองค์ตรัสห้ามลักทรัพย์ของผู้อื่นที่เขาไม่ได้ให้ ผู้กระทำผิดศีลเมื่อตายย่อมหนีไม่พ้นจากนรก จากกำเนิดเป็นเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า พระองค์ไม่เคยเห็นความทุกข์ทรมานใดที่แสนสาหัส ยิ่งกว่าการไปเกิดในนรกเลย คนที่ทำงานการเมืองจะได้สำนึกถึงผลแห่งกรรมอันจะตามมาเมื่อกายดับ⁹⁴

โดยในหนังสือเล่มดังกล่าวได้บันทึกคดีทุจริตที่สำคัญจำนวน 10 คดี ซึ่งล้วนเป็นคดีที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง บุคคลผู้กระทำผิดล้วนแต่มีตำแหน่งสำคัญ ทั้งข้าราชการระดับสูง และนักการเมืองคนสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร (ยศขณะนั้น) อดีตนายกรัฐมนตรีนี่ ซึ่งถูกบันทึกไว้ในหนังสือเล่มดังกล่าวถึง 3 คดี กล่าวคือ

1. คดีความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ (ที่ดินรัชดา) จากการศึกษาที่คุณหญิงพจมาน ชินวัตร (นามสกุลขณะนั้น) ได้ประมูลซื้อที่ดินริมถนนเทียมร่วมมิตร (ย่านถนนรัชดาภิเษก) จากกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาระบบสถาบันการเงินในกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย โดยพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี่ ได้ร่วมลงนามยินยอมในฐานะคู่สมรส

⁹⁴ ประมนต์ สุธีวงศ์, “คำนิยาม,” ใน *เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (นนทบุรี, สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2558), 13.

ส่งผลให้เป็นคู่สัญญาหรือมีส่วนได้ส่วนเสียในสัญญา อันเป็นการขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลกับประโยชน์ส่วนรวม เป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ทั้ง ๆ ที่เป็นหัวหน้ารัฐบาลซึ่งควรจะต้องกระทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี ต้องมีความซื่อสัตย์เป็นที่ประจักษ์ และต้องประพฤติตนในสิ่งที่ตั้งตามจริยธรรมของนักการเมืองให้เหมาะสมกับที่ได้รับการไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้พิพากษาลงโทษจำคุก 2 ปี⁹⁵

2. คดีความผิดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกันเป็นคู่สัญญาในสัญญาที่ทำกับรัฐ หน่วยงานของรัฐ (คดีออกสลากพิเศษ เลขท้าย 3 ตัว และ 2 ตัว) หรือหวยบนดิน คดีนี้เริ่มจากคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2546 เห็นชอบให้ดำเนินการออกสลากพิเศษ เลขท้าย 3 ตัว และ 2 ตัว หรือที่เรียกกันว่า “หวยบนดิน” โดยเริ่มจากงวดวันที่ 1 สิงหาคม 2546 ถึงงวดวันที่ 16 พฤศจิกายน 2549 ซึ่งแม้จะอ้างว่าเป็นการออกสลากพิเศษเพื่อจะนำเงินไปใช้ในทางสาธารณประโยชน์ แต่ประเด็นการไม่นำเงินรายได้จากการออกสลากหลังจากหักค่าใช้จ่ายเข้ากระทรวงการคลัง นับว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง แม้จะนำไปใช้ในโครงการเพื่อสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ทั้งในเรื่องการศึกษา สาธารณสุข ศาสนา ฯลฯ แต่ก็ถือว่าผิดหลักการบริหารราชการแผ่นดิน ประกอบกับโครงการสาธารณประโยชน์ที่นำรายได้จากการออกสลากไปใช้ มีลักษณะเอื้อประโยชน์ให้พรรคการเมืองบางพรรคในลักษณะประชานิยม อีกทั้งการนำเงินของรัฐไปใช้โดยไม่มีสิทธิที่จะนำออกไปใช้หรือมีมติให้นำออกไปใช้ได้นั้น พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีอำนาจหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินที่จะต้องดูแลสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล แต่กลับปฏิบัติหน้าที่ที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล และปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริตตามกฎหมายด้วย ทั้งนี้ การกระทำใด ๆ อันอาศัยอำนาจหน้าที่ในตำแหน่ง แม้จะมีข้ออ้างว่าเพื่อประโยชน์ต่อสังคม หากผิดกฎหมายก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงพ้นความผิดได้⁹⁶

3. คดีทุจริตผลประโยชน์ทับซ้อน และร่ำรวยผิดปกติ คดีนี้รู้จักกันในชื่อ “การขายหุ้นชินคอร์ป” โดยในขณะที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ยังคงเป็นผู้ถือหุ้นของบริษัท ชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และได้ใช้อำนาจหน้าที่ออกมาตรการต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่บริษัท ชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และบริษัทในเครือ กล่าวคือ

- 1) ออกกฎหมายแปลงค่าสัมปทานกิจการโทรคมนาคมเป็นภาษีสรรพสามิต
- 2) แก้ไขสัญญาปรับลดอัตราส่วนแบ่งรายได้โทรศัพท์มือถือแบบจ่ายเงินล่วงหน้า

ให้กับบริษัท เอไอเอส

⁹⁵ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, *เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (นนทบุรี : สำนักงานฯ, 2558), 157-165.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, 167-175.

3) แก้ไขสัญญาให้บริษัท เอไอเอส ใช้เครือข่ายร่วม และให้หักค่าใช้จ่ายจากรายรับรวมทั้งปรับลดอัตราค่าใช้จ่ายเครือข่ายร่วม

4) อนุมัติดาวเทียมไอพีสตาร์ อันเป็นการให้แก่ข้อกำหนดทางเทคนิคของดาวเทียมสำรองของดาวเทียมไทยคม 3 คือ ดาวเทียมไทยคม 4 ซึ่งเป็นดาวเทียมไอพีสตาร์เพื่อการสื่อสารระหว่างประเทศเป็นหลัก อันอยู่นอกกรอบแห่งสัญญาสัมปทาน

5) แก้ไขสัญญาสัมปทานลดสัดส่วนผู้ถือหุ้นในบริษัทไทยคม

6) อนุมัติให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนของดาวเทียมไทยคม 3 ไปเช่าช่องสัญญาณต่างประเทศ

7) อนุมัติให้รัฐบาลพม่ากู้เงินจากธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (EXIM Bank) เพื่อซื้อสินค้าและบริการของบริษัทไทยคม

ซึ่งการออกมาตราการเพื่อเอื้อประโยชน์ดังกล่าว ส่งผลให้หุ้นของบริษัทมีราคาสูงขึ้น จากนั้น จึงขายหุ้นจำนวน 1,419 ล้านหุ้น ให้กับบริษัท เทมาเส็ก ในประเทศสิงคโปร์ เป็นเงิน 69,700 ล้านบาท เมื่อรวมกับเงินปันผลที่ได้รับในช่วงปี 2546 - 2548 แล้ว รวมแล้วเป็นเงินทั้งสิ้น 76,600 ล้านบาท⁹⁷

โดยเงินที่ได้จากการขายหุ้น เงินปันผล และดอกเบี้ย ถือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำที่ขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม เป็นการได้มาโดยไม่สมควรจากการปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงพิพากษาให้เงินที่ได้จากการขายหุ้นและเงินปันผลของบริษัท ชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) จำนวน 46,373,687,545.70 บาท พร้อมดอกเบี้ยตกเป็นของแผ่นดิน และได้มีการดำเนินการ “ยึดทรัพย์” ดังกล่าวเป็นของแผ่นดินแล้ว รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 49,000 ล้านบาท⁹⁸

นอกจากคดีของพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ดังที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว คดีที่บันทึกอยู่ในหนังสือ “เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย” ที่ควรจะกล่าวถึงยังมีอีกหลายคดี อาทิ คดีทุจริตโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ซึ่งเป็นคดีทุจริตที่ซับซ้อน ทำกันเป็นระบบ มีผู้ร่วมกระทำผิดหลายราย แต่ตัวการใหญ่ คือ นายวัฒนา อัสวเหม ซึ่งได้ใช้อำนาจในตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ชมชู่หรือจุงใจเจ้าพนักงานปกครองและเจ้าหน้าที่สำนักงานที่ดินจังหวัดสมุทรปราการ สาขาบางพลี ให้ออกโฉนดที่ดิน 1,900 ไร่ ที่คลองสาธารณประโยชน์และที่เทขยะ เพื่อนำไปขายให้กับกรมควบคุมมลพิษเพื่อใช้ในการ

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, 167-175.

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 195-196.

ก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย⁹⁹ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พิจารณาแล้ว ได้มีคำพิพากษาลงโทษจำคุกนายวัฒนา อัครเวม 10 ปี

หรือคดีทุจริตจัดซื้อรถและเรือดับเพลิง กรุงเทพมหานคร ที่ก่อให้เกิดการสูญเสียบประมาณ จำนวน 2,355 ล้านบาทไปโดยเปล่าประโยชน์ คดีนี้เริ่มเมื่อปลายปี 2545 (สมัยรัฐบาล พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร) รัฐบาลมีนโยบายโอนกองบังคับการตำรวจดับเพลิง ซึ่งสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ไปอยู่ในความรับผิดชอบของกรุงเทพมหานคร (สมัยนายสมัคร สุนทรเวช เป็นผู้ว่าฯ) ต่อมาได้นำรถดับเพลิงที่มีอยู่เดิมออกจำหน่ายให้หน่วยงานอื่น และจัดหารถดับเพลิงชุดใหม่ โดยเป็นโครงการจัดซื้อที่มีลักษณะขาดความเป็นธรรมในการแข่งขันประกวดราคา หรือที่เรียกว่า “ฮั้วประมูล” ทำให้รัฐต้องสูญเสียบประมาณสูงเกินจริง ทั้งยังเปิดช่องให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทุจริต โดยการแสวงหาประโยชน์จากผู้เสนอราคาได้ ซึ่งในคดีนี้ ทั้งนักการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐมีส่วนร่วม หรือมีส่วนสนับสนุนในการกระทำความผิด โดยการละเว้นไม่ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ อันส่งผลให้เกิดความซับซ้อนของคดีและความเสียหายรุนแรงขึ้น¹⁰⁰

อีกหนึ่งคดีที่น่าสนใจ คือ คดีทุจริตราคากลางยากระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีผู้กระทำความผิด คือ นายรักเกียรติ สุขชนะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขขณะนั้น ซึ่งได้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 149 (เจ้าหน้าที่เรียกรับสินบน) และมาตรา 157 (ปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ) กล่าวคือ 1) ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ได้ออกประกาศยกเลิกราคากลางของยาตามบัญชียาหลักแห่งชาติ และไม่ได้ประกาศใช้ฉบับใหม่แทน ส่งผลให้เกิดการทุจริตในการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ โดยมีการจัดซื้อในราคาที่สูงเกินความเป็นจริงเพราะไม่มีเพดานกำกับ และ 2) ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ได้เรียกรับเงินจำนวน 5 ล้านบาท จากเจ้าของบริษัทจำหน่ายยาและเวชภัณฑ์ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พิจารณาจำคุก 15 ปี¹⁰¹ ซึ่งปัจจุบันนายรักเกียรติ สุขชนะ หลังจากได้รับอภัยโทษ ได้เริ่มต้นชีวิตใหม่อีกครั้ง ในร่มกาสาวพัสตร์ โดยมีฉายาว่า พระรักเกียรติ รักจิตะธัมโม ซึ่งหนังสือ “เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย” ได้บันทึกคำพูดของท่านที่เน้นถึงสิ่งที่ผิดพลาดในชีวิตช่วงเป็นนักการเมืองว่า

อยากได้อะไรก็ได้ อยากมีอะไรก็มี ใช้ชีวิตสนุกสนาน ประมาทตอนตกอยู่ในอบายมุข ซึ่งก็มีความสุข สุขที่ได้กินเหล้า สุขที่ได้เล่นการพนัน ช่วงรุ่ง ๆ ไปเล่นการพนันมาหมดทั่วโลก ที่ลาสเวกัส อังกฤษ มาเก๊า ตอนเล่นได้เยอะ ๆ มีเงินเป็นพันล้าน...

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, 51-63.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, 80-81, 94.

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, 35-36.

อยู่ในคุกก็คิดมาก จิตใจปั่นป่วนไม่สงบ... ถ้ารู้จักธรรมชาติของพระพุทธเจ้าก่อนหน้านั้น คงไม่ติดคุก แต่วันนี้ไปสำนึกความผิดตัวเองในคุก นั่งนึกว่าเล่นการเมืองมาตั้งแต่ปี 2526 เป็นดาวรุ่งทางการเมืองภาคอีสาน แต่แล้ววันหนึ่งเราก็ก๊พลาต เมื่อพลาต ผลกรรมที่ตามมาคือมหาศาล¹⁰²

อีกหนึ่งคดีที่น่าสนใจ คือคดีเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร แม้จะยังไม่มีข้อมูลจากคำพิพากษาของศาล (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม 2560) แต่จากคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ป.ป.ช. พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง การเสนอข้อมูลของพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้าม ตลอดจนการนำเสนอข่าวของสื่อสารมวลชน ทำให้เห็นได้ว่าคดีดังกล่าวเป็น “การทุจริตเชิงนโยบาย ที่น่าสนใจและตื่นใจมากที่สุดมากที่สุดโครงการหนึ่งในบรรดาการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นมาจวบจนถึงปัจจุบันในสังคมของเรา”¹⁰³ ทั้งนี้ ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รัฐอมฤต และคณะ ได้ทำการศึกษาเรื่องโครงการรับจำนำข้าว และสรุปลักษณะของการทุจริตในโครงการดังกล่าวว่า เป็นการกระทำที่มีลักษณะการแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายในหลาย ๆ ลักษณะ ซึ่งกระทำโดยผู้เกี่ยวข้องเกือบทุกฝ่าย ในเกือบทุกขั้นตอน¹⁰⁴ นับตั้งแต่ การขึ้นทะเบียนเกษตรกร ซึ่งพบว่ามีข้อมูลไม่ตรงกับความจริง มีการแจ้งจำนวนพื้นที่ปลูกข้าวเกินจริง ทำให้เกษตรกรบางรายได้รับสิทธิในการนำข้าวเปลือกเข้าร่วมโครงการมากขึ้น โดยอาจหาข้าวเปลือกจากแหล่งอื่นหรือขายสิทธิส่วนเกินให้แก่บุคคลอื่นเพื่อสวมสิทธินำข้าวเปลือกมาร่วมโครงการ การกระทำที่ไม่สมควรลักษณะนี้ได้แพร่กระจายไปทั่วทุกสังคม เปรียบเสมือนการเพาะปลูกต้นกล้าแห่งการทุจริต¹⁰⁵ ให้เกิดขึ้นแก่สังคมไทย ขั้นตอนต่อมาคือ การนำข้าวเปลือกเข้าร่วมโครงการจำนำ ขั้นตอนนี้มีปัญหาตั้งแต่การคัดเลือกโรงสีเข้าร่วมโครงการ กล่าวคือ โรงสีที่ถูกขึ้นบัญชีดำได้รับการคัดเลือกเข้ามา ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าได้ง่าย ผลประโยชน์ตอบแทนแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง¹⁰⁶ มีการบิดเบือนคุณภาพของข้าวเปลือก ทั้งเรื่องค่าความชื้นและสิ่งเจือปน ทำให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนน้อยกว่าที่ควรจะเป็น การบิดเบือนในเรื่องของน้ำหนักข้าว ทำให้เกิดการสวมสิทธิโดยการจัดหาข้าวจากแหล่งอื่นมาชดเชยน้ำหนักส่วนที่เสียไป นอกจากนี้ ยังพบว่าโรงสีได้นำข้าวเปลือกคุณภาพดีที่ได้จากเกษตรกรออกขายไป แล้วนำข้าวของตน

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, 42.

¹⁰³ อุดม รัฐอมฤต และคณะ, *การทุจริตเชิงนโยบาย : มาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560), 158.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, 162.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, 162-163.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, 163-164.

หรือจากแหล่งอื่นที่คุณภาพด้อยกว่าเข้าร่วมโครงการแทน อันเป็นการเวียนเทียนข้าวในลักษณะหนึ่ง¹⁰⁷ ขั้นตอนต่อไป คือ **การนำส่งข้าวเปลือกเข้าโกดังกลาง** โดยมีการคัดเลือกเอกชนเข้าดำเนินการใน 2 หน้าที่ ประกอบด้วย การคัดกรองคุณภาพข้าวเพื่อนำไปเก็บรักษาในโกดังกลาง พบว่ามีการคัดเลือกผู้ที่ไม่มีประสบการณ์เข้ามาทำหน้าที่คัดกรองคุณภาพ (เซอร์เวเยอร์) กับการจัดสร้างโกดังใหม่เข้ารับงาน เพราะจำนวนโกดังที่มีอยู่ไม่เพียงพอ มีข้อเท็จจริงแสดงให้เห็นว่า เซอร์เวเยอร์ไม่ได้ทำหน้าที่คัดกรองคุณภาพข้าวแต่อย่างใด แต่กลับมีการเรียกรับผลประโยชน์จากโรงสีที่นำข้าวสารมาส่ง เมื่อนำข้าวมาเก็บรักษาที่โกดังกลางแล้ว ขั้นตอนการเก็บรักษาการระบายนี้จะพบปัญหาอีกหลายประการ กล่าวคือ **ข้าวหาย** หรือมีแต่ยอดตัวเลขปริมาณแต่ไม่มีข้าวอยู่จริง (สต็อกลม) ข้าวไม่ได้คุณภาพ การล่อมกองข้าว (เอาข้าวดีไว้ด้านนอกและเอาข้าวไม่ดีไว้ด้านใน) การทำนังร้านข้าว (ทำกองข้าวล้อมรอบไว้ด้านนอก ด้านในมีแต่นังร้านทำเป็นโครงขึ้นไว้ แต่ไม่มีข้าวอยู่จริง) เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะมีการนำข้าวออกไปเวียนเทียนขาย¹⁰⁸ นั่นเอง ขั้นตอนสุดท้ายคือ **การระบายข้าว** ขั้นตอนนี้หากมีการดำเนินการอย่างตรงไปตรงมา กล่าวคือ รับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกรมาแล้วขายไป แม้จะมีกำไรน้อยหรือได้เพียงเท่าทุนก็ยังดี ซึ่งไม่ถ่วงนักเพราะรับซื้อสูงกว่าราคาตลาดมาก แต่การระบายข้าวกลับพบข้อเท็จจริงว่า มีการระบายข้าวใน 3 ช่องทาง กล่าวคือ การขายข้าวด้วยวิธีการขายแบบรัฐต่อรัฐ การขายข้าวผ่านผู้ประกอบการในประเทศ และการทำข้าวถุงขายในราคาถูก ซึ่งพบปัญหาการทุจริตทั้ง 3 ช่องทาง¹⁰⁹ กล่าวคือ *การขายข้าวแบบรัฐต่อรัฐ*นั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องถูกกล่าวหาว่ากระทำการทุจริตเพราะไม่มีการขายเช่นนั้นอยู่จริง มีการใช้นอมินีไปตั้งบริษัทในต่างประเทศและอ้างว่าเป็นผู้ได้รับมอบอำนาจจากรัฐบาลต่างประเทศในการรับซื้อข้าว จากนั้น ได้ดำเนินการเบิกข้าวสารจากโกดังกลางไปขายให้แก่โรงสีภายในประเทศ แล้วนำเงินผ่านบริษัทนอมินีจ่ายให้แก่กระทรวงพาณิชย์ในรูปแบบที่ไม่ปกติ (ปกติจะจ่ายเงินผ่านระบบ L/C แต่กรณีนี้จ่ายด้วยเช็คธนาคาร) ทั้งนี้ข้าวเหล่านั้นไม่เคยเดินทางออกนอกประเทศเลย ส่วน*การขายข้าวผ่านผู้ประกอบการในประเทศ* และ*การทำข้าวถุงขาย* ก็พบปัญหาความไม่โปร่งใสในการดำเนินงาน มีการฮั้วประมูล มีการเอื้อประโยชน์ให้พวกพ้องที่ใกล้ชิดเพื่อประมูลแล้วนำไปขายต่อ โดยสรุปแล้ว โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มีการทุจริตหาประโยชน์กันอย่างกว้างขวาง การระบายข้าวเพื่อลดการขาดทุนไม่สามารถดำเนินการได้เป็นจริงเป็นจัง ทำให้ไม่สามารถหาเงินมาจ่ายให้แก่เกษตรกรได้ จนท้ายที่สุด

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, 164.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, 164-166.

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, 167.

เกิดเป็นเรื่องขึ้นมาในปลายปี 2556 ถึงต้นปี 2557 อันนำมาสู่จุดจบของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เมื่อมีการชี้มูลความผิดโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช.¹¹⁰

จากกรณีที่ยกเป็นตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกรณี การทุจริตทั้งหลายนั้น ล้วนเป็นผู้มีอำนาจ หรือมีหน้าที่ในการทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ ถือเป็น “เจ้าคน นายคน” หรือเป็น “ผู้มีบุญ” ทั้งสิ้น แต่บุคคลดังกล่าวกลับไม่สามารถดำเนินตามแนวทาง สัตบุรุษได้อย่างมั่นคง “มีการละเมิดมาตรฐานจริยธรรมที่บุคคลระดับนี้ควรจะรักษาไว้”¹¹¹ เป็นเหตุ ให้การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นนั้นบกพร่อง ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังคมส่วนรวมและ ประเทศชาติอย่างมหาศาล และบุคคลประเภทนี้นั้น “ไม่สมควรได้รับการสนับสนุนให้มีอำนาจ ทั้งยัง สมควรที่จะต้องหาวิธีการในการเอาผิดและลงโทษด้วย”¹¹²

4.5 สรุป

ด้วยเหตุที่ “สัตบุรุษ” นั้นคือบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรมที่ทำให้เป็นเนืองนาบุญของโลก เป็นผู้ที่ควรแก่ค่านับ ในทางธรรมนั้นคือบุคคลที่ประกอบด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า “สัปปุริสธรรม 7” ซึ่งเป็นธรรมะของ “คนดี” หรือธรรมะของ “ผู้ดี” ทั้งนี้ ในคัมภีร์ได้กล่าวถึงบุคคลที่เป็นเนืองนาบุญ ของโลก เป็นผู้ที่ควรแก่ค่านับ คือ “อริยบุคคล 8 ประเภท” เรียงลำดับตั้งแต่สูงสุดลงมา ได้แก่ บุคคล ผู้เป็นพระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตผล บุคคลผู้เป็นพระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำ ให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล บุคคลผู้เป็นพระสกทาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล บุคคลผู้เป็นพระโสดาบัน และบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล หรือจะสรุปสั้น ๆ เหลือเพียง 4 ประเภท คือ พระอรหันต์ พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระโสดาบันก็ได้

อิทธิพลของความเชื่อทางพุทธศาสนา ทำให้มีการแบ่งบุคคลในระดับบุญชนออกเป็น ระดับชั้นต่าง ๆ เช่นกัน โดยจัดลำดับตามผลของการกระทำ (กรรมดีและกรรมชั่ว) การสั่งสมบุญบารมี ซึ่งส่งผลในหลักการของการเวียนว่ายตายเกิด โดยบุคคลสูงสุดคือพระโพธิสัตว์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นผู้ที่จะตรัสรู้ ในอนาคตกาลข้างหน้า ท่านจึงบำเพ็ญบารมีอย่างแรงกล้ากว่าปุถุชนทั่วไป กล่าวคือ มีการบำเพ็ญ บารมี 3 ชั้น คือ ชั้นธรรมดา (บารมี) ชั้นกลาง (อุปบารมี) และชั้นสูงสุด (ปรมัตถบารมี) ทั้งนี้ สามารถ สรุปคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ได้เป็น 2 ประการ คือ 1) การทำประโยชน์ของตนจนสมบูรณ์แล้ว และ 2) การบำเพ็ญบารมีเพื่อยังประโยชน์แก่ผู้อื่น ซึ่งเชื่อกันว่าคุณสมบัติข้อหลังนี้ คือ การโปรดสัตว์

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, 166-168.

¹¹¹ ธีระเดช (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, กรุงเทพฯ, 9 มกราคม 2560.

¹¹² เรื่องเดียวกัน.

ทั้งหลายนั่นเอง อันเป็นแนวทางของสัตว์บุรุษ โดยในทางธรรมคือการช่วยชี้ทางให้สัตว์ทั้งหลายพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ส่วนในทางโลกคือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่สัตว์ทั้งหลาย โดยหากจะกล่าวในมิติความเชื่อที่ว่าพระมหากษัตริย์เปรียบดังพระโพธิสัตว์แล้ว การบำเพ็ญบารมีเพื่อยังประโยชน์แก่ผู้อื่นก็คือการปกครองที่ก่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่พสกนิกรนั่นเอง

บุคคลที่เป็นชนชั้นปกครอง ไม่ว่าจะในสมัยใด (รัฐโบราณ รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือประชาธิปไตย) คนในสังคมไทยเชื่อว่าล้วนเป็นผู้ที่เคยสั่งสมกรรมดีมาแล้วทั้งสิ้น บุคคลชั้นดังกล่าวจึงเป็น “เจ้าคน นายคน” ที่ต่างทำประโยชน์ของตนจนสมบูรณ์แล้ว กล่าวคือ สถานะทางสังคม สถานะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนสติปัญญาความรู้ความสามารถของบุคคลนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้เชื่อได้ว่าเขาได้ทำประโยชน์ของตนจนสมบูรณ์แล้วนั่นเอง โดยกรรมดี (แต่ชาติปางก่อน) ที่เขาได้สั่งสมมามากกว่าผู้อื่น ทำให้ได้เกิดในชาติตระกูลที่สูงส่ง หรือหากเกิดได้ในครอบครัวปุถุชนธรรมดาทั่ว ๆ ไป กรรมดีที่เคยสั่งสมไว้ก็ช่วยส่งเสริมให้มีสติปัญญาจนสามารถยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจ และสถานะทางสังคมของตนจนสูงขึ้นกว่าเดิมได้ ดังที่ปรากฏเรื่องราวของมหาเศรษฐีทั้งหลาย โดยเฉพาะกลุ่มคนจีนจากโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาอาศัยพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย ได้ก่อร่างสร้างตัวจนมีฐานะร่ำรวยสืบทอดตระกูลมาจนถึงทุกวันนี้

หากประยุกต์ใช้แนวทางของสัตว์บุรุษกับบุคคลทั่ว ๆ ไป อาจหมายถึง “การทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด”¹¹³ ดำเนินชีวิตด้วยหลักศีลธรรมจริยธรรม ทำประโยชน์ของตนให้สมบูรณ์พร้อม และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สังคมโดยการเสียสละบ้าง ทำบุญทำทานบริจาคบ้าง หรือการอุทิศตนเพื่อประโยชน์แก่สังคมในรูปแบบอื่น อาทิ การเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น การสนับสนุนให้คนดีได้ปกครอง รวมถึงการขับไล่คนชั่วออกจากอำนาจ เป็นต้น ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นการบำเพ็ญตนประโยชน์เพื่อแก่ผู้อื่นตามแนวทางของสัตว์บุรุษเช่นกัน

ในแง่นี้ ลักษณะของคนดีจึงมีรูปแบบที่สอดคล้องกันทุกชนชั้น ไม่ว่าจะเป็ชนชั้นปกครอง มหาเศรษฐี หรือบุคคลธรรมดาทั่วไป ที่ล้วนต้องยึดหลักการดังกล่าวในการอยู่ร่วมกันในสังคม การขยับชั้นทางสังคม ไม่ว่าจะด้วยเหตุที่ได้ขยับฐานะทางเศรษฐกิจ หรือด้วยการศึกษาที่สูงกว่าคนอื่น จนทำให้มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงส่งตามไปด้วย แม้ไม่อาจจะเป็นสิ่งรับประกันได้ว่าสถานะทางสังคมที่สูงขึ้นนี้จะทำให้บุคคลนั้นเป็นคนดี แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า สถานะทางสังคมนั้นมีส่วนที่จะทำให้บุคคลมีคุณสมบัติที่จะได้เป็นผู้ปกครอง เนื่องจากโดยสภาพของสถานะทางสังคมที่สูงกว่าคนทั่วไป ย่อมทำให้บุคคลนั้นมีบารมีมากพอที่จะเป็น “เจ้าคน นายคน” ตามความเชื่อของคนในสังคมไทย

เมื่อต้องพิจารณาว่า “คนดี” ผู้ใดเหมาะสมที่จะเป็นผู้ปกครองแล้ว ในรัฐโบราณจนถึงสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ย่อมหมายถึงพระมหากษัตริย์ตลอดจนขุนนางที่ทรงไว้วางพระราชฤทัย

¹¹³ ชะเอม (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 23 มีนาคม 2560.

ซึ่งแน่นอนว่าบุคคลดังกล่าวล้วนแต่สิ่งสมกรรมดี และบุญบารมีมามากจนสมบูรณ์และเหมาะสมที่จะเป็นผู้ปกครอง โดยหากจะมีกรณีที่บุคคลใดต้องสิ้นอำนาจวาสนา หรือ “หมดบุญ”¹¹⁴ แล้ว ย่อมหมายถึงกรรมดีที่สั่งสมมาได้หมดลง และถึงเวลาที่ “วิบากกรรม” อันเนื่องมาจากกรรมชั่วที่ได้เคยกระทำไว้ส่งผลให้ต้องประสบกับเหตุร้ายดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการคัดเลือกคนดีภายใต้กรอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบที่ยินยอมให้อำนาจการปกครองตกไปอยู่ในมือของประชาชน ซึ่งก็คือปุถุชนที่ผสมปนเปกันไปทั้งพวกที่เป็นบัวพั้นน้ำ บัวปริ่มน้ำ และบัวใต้น้ำ ดังนั้น การคัดเลือกคนดีภายใต้ระบอบประชาธิปไตยจึงต้องการ “เครื่องมือ” ที่ทรงประสิทธิภาพเพื่อที่จะคัด “คนดี” ที่ดีจริง ๆ เข้าสู่อำนาจ ซึ่งหากจะใช้มาตรฐานตามแนวทางสัตบุรุษแล้ว การปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยถือว่าล้มเหลวในการคัดสรรคนดีเข้าสู่อำนาจ เนื่องจากหลักการที่ว่า ปุถุชนย่อมมีฟ้าธลีในดวงตาเล็กน้อยต่างกัน ย่อมไม่อาจที่จะประพฤติตนตามแนวทางของสัตบุรุษได้ทัดเทียมเสมอกัน ในแง่นี้จึงเท่ากับว่าในระดับปุถุชนเองก็ยังมีลักษณะ “คนไม่เท่ากัน” ดังนั้น ผู้ที่ได้รับการ “เลือกตั้ง” ซึ่งก็คือปุถุชนคนธรรมดาที่ย่อมมี “ความดี” น้อยแตกต่างกันไปเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในหลายกรณีที่บุคคลผู้มีอำนาจได้ละเมิดหลักการของสัตบุรุษ โดยการไม่สามารถบำเพ็ญตนเพื่อยังประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวมได้อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป อริยบุคคลตามคัมภีร์ได้แบ่งเป็นระดับชั้นต่าง ๆ ตามแต่ระดับความสิ้นแล้วซึ่งอาสวะทั้งหลาย ชั้นสูงสุดคือพระพุทธเจ้า รองลงมาคือพระอรหันต์ ถัดลงมาในโลกแห่งปุถุชนพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติบนโลกมนุษย์นั้นถือว่าอยู่ในระดับสูงสุด ซึ่งกำลังบำเพ็ญบารมีอย่างเคร่งครัด และจะเป็นผู้ที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ถือเป็นบุคคลสมบูรณ์แบบตามแนวทางสัตบุรุษ ส่วนปุถุชนนั้นก็มียะดับลดหลั่นกันลงมาเช่นกัน โดยคนดีที่เหมาะสมที่จะเป็นผู้ปกครองหรือลักษณะของคนดีที่พึงประสงค์ตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท จึงประกอบด้วยคุณสมบัติที่มากกว่าที่ระบอบประชาธิปไตยต้องการ โดยต้องเป็นคนดีตามแนวทางของสัตบุรุษ กล่าวคือ ต้องทำประโยชน์ของตนได้อย่างสมบูรณ์พร้อม และต้องบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง

¹¹⁴ ทนงศักดิ์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 23 กุมภาพันธ์ 2560.

บทที่ 5

บทสรุป

การค้นคว้าอิสระนี้ได้ตั้งประเด็นคำถามการวิจัยว่า เหตุใดเมื่อเกิดปัญหาทางการเมือง คนในสังคมไทยจึงเชื่อมั่นและพยายามแสวงหา “คนดี” เพื่อให้เข้ามาแก้ปัญหา หรือเข้ามาปกครอง แทนกลุ่มคนที่เชื่อว่าเป็น “คนไม่ดี” กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ทำไมสังคมไทยจึงเป็นสังคมที่ต้องการ “คนดี” และพยายาม “แสวงหาคนดี” มาโดยตลอด จากคำถามดังกล่าว ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาถึงฐานคิดที่มีอิทธิพลต่อคนในสังคมไทย และพบว่า อิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมีผลต่อความคิด ความเชื่อ ตลอดจนการสร้างฐานคติเกี่ยวกับ “ความดี” และ “คนดี” และการแสวงหา “คนดี” ของสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง

โดยผู้เขียนได้ศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างจากหลากหลายอาชีพ จำนวน 45 คน อายุระหว่าง 20 - 70 ปี ระดับการศึกษาตั้งแต่ระดับประถม 4 จนถึงปริญญาเอก โดยผู้เขียนได้เน้นกลุ่มตัวอย่างในระดับ “ชาวบ้าน” ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง เกษตรกรรม และค้าขาย (รายย่อย) และพบว่าความเห็นของชาวบ้านนั้นบริสุทธิ์ สิ่งที่เขาคิดและทำนั้นเป็นไปตามความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งมีความเชื่ออย่างอื่นผสมปนมากับความเชื่อทางศาสนา ได้แก่ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องผี เป็นต้น แต่ภายใต้ความเชื่อดังกล่าว มีรุ่มเงาของพุทธศาสนาครอบอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มุมมองเกี่ยวกับเรื่องศาสนาของชาวบ้านแตกต่างจากมุมมองของกลุ่มตัวอย่างที่อยู่อีกระดับหนึ่ง คือ กลุ่มที่ประกอบอาชีพรับราชการ ประกอบธุรกิจส่วนตัว และกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่ค่อนข้างมีฐานะ กลุ่มนี้มีระดับการศึกษาสูงกว่าชาวบ้าน คือ ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป ซึ่งพบว่ามีความคิดความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนาอิงอยู่กับเนื้อหาในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลัก และมีมุมมองสอดคล้องกับหลักการทางศาสนาที่เป็นทางการมากกว่า

ทั้งนี้ ประเด็นความแตกต่างในเรื่องคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ผู้เขียนมิได้นำมาเป็นปัจจัยสำคัญในการวิเคราะห์ เนื่องจากผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อของชาวพุทธไม่ว่าระดับใด กล่าวคือ จะเป็นระดับชาวบ้านหรือชนชั้นที่สูงกว่า จะมีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรืออุดมศึกษาก็ตาม ล้วนถูกครอบงำด้วยอิทธิพลของหลักการทางพุทธศาสนา ได้แก่ หลักกฎแห่งกรรม หลักการเวียนว่ายตายเกิด และหลักการบุญบารมี ด้วยกันทั้งสิ้น

5.1 ระดับชั้นของบุคคล

พุทธศาสนานิกายเถรวาทซึ่งเป็นนิกายที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ มีหลักคำสอนที่มุ่งหมายให้บุคคลมีอิสระภายใน พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ทางสายกลางหรือมรรคมืองค์ 8 อันเป็นหนึ่งใน “อริยสัจ 4” คือหนทางที่จะช่วยให้สัตว์ทั้งหลายบรรลุถึงมรรคผลอันสูงสุด คือ พระนิพพาน

ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายของชีวิตชาวพุทธนั้นมี 2 ระดับ ได้แก่ ระดับปุถุชน มีจุดมุ่งหมายของชีวิตภายใต้หลัก “โลกียสุข” หรือความสุขตามโลกีย์วิสัย อันเป็นความสุขขั้นพื้นฐานของชีวิตซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความเป็นไปของโลก ส่วนในระดับที่เหนือกว่าขึ้นไปจากความเป็นปุถุชน คือ ระดับอริยชน มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่สภาวะ “โลกุตระสุข” อันเป็นความสุขที่เข้าถึงได้ด้วยปัญญา สามารถเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติและชีวิต มีแต่ผู้เป็นอริยชนเท่านั้นที่จะเข้าถึงได้ จุดมุ่งหมายระดับนี้เรียกว่า “นิพพาน”

อริยชนหรืออริยบุคคลตามคัมภีร์นั้นมี 8 ประเภท เรียงลำดับจากชั้นสูงสุด ได้แก่ บุคคลผู้เป็นพระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตผล บุคคลผู้เป็นพระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล บุคคลผู้เป็นพระสกทาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล บุคคลผู้เป็นพระโสดาบัน และบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ชาวพุทธเชื่อว่าบุคคลที่สมบูรณ์แบบที่สุดคือ พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ที่มีสถานะสูงกว่าพระอรหันตสาวกทั้งปวง ทั้งนี้ ตามคัมภีร์ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติของอริยบุคคล คือ “สัปปริสธรรม 7” อันถือว่าเป็นธรรมของสัตบุรุษ เป็นคุณสมบัติของผู้ดี ผู้เป็นเนืองนิตย์ของโลก โดยหลักธรรมดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบุคคลทั่วไปได้เช่นกัน

ชาวพุทธเชื่อว่าบุคคลสามารถที่จะสำเร็จมรรคผลนิพพานได้ด้วยการกระทำความดีตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าได้ทรง “บอกทาง” ไว้ โดยการตั้งปณิธานหรือเป้าหมายเพื่อสร้างกำลังใจในการกระทำให้บรรลุถึงความสำเร็จตามลำดับขั้น เมื่อผนวกกับความเชื่อเกี่ยวกับหลักการเวียนว่ายตายเกิด การสั่งสมกรรมดี และความเชื่อเรื่องบุญบารมี จึงส่งผลให้เกิดความเชื่อเรื่องระดับชั้นของบุคคลด้วย

โดยระดับชั้นของบุคคลเป็นผลอันเนื่องมาจากระดับ “กรรมดี - กรรมชั่ว” ที่แต่ละคนสั่งสมมาไม่เท่ากันนั่นเอง ในประเด็นนี้ ประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณจวบจนกระทั่งปัจจุบันได้นำมาใช้ประโยชน์ในการจัดลำดับชั้นทางสังคมภายในรัฐของตน ในสมัยโบราณนั้น บรรดาเจ้าผู้ปกครองและชนชั้นนำของรัฐได้นำกรอบแนวคิดในทางพุทธศาสนาดังกล่าวมาเป็นฐานรองรับสถานะของตน โดยชนชั้นปกครอง ได้แก่ พระมหากษัตริย์ เจ้านาย เชื้อพระวงศ์ ตลอดจนขุนนางต่างพระเนตรพระกรรณล้วนแต่เป็นผู้ที่ได้สั่งสมบุญบารมีมาแต่ชาติปางก่อนในระดับที่เหนือกว่าชาวบ้านทั่วไปซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม ได้แก่ พวกไพร่ และทาส เป็นต้น ส่วนในยุคปัจจุบัน ความเชื่อดังกล่าวยังคงมีอิทธิพลต่อคนในสังคมอยู่ไม่เสื่อมคลาย แม้หลักการเบื้องต้นของประชาธิปไตยอันได้แก่ หลักสิทธิ เสรีภาพ และ

ความเสมอภาค จะเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทยแล้วในระดับหนึ่ง แต่ฐานคติทางพุทธศาสนาเถรวาท ยังคงฝังแน่นอยู่ในความเชื่อของคนไทยส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากมุมมองของชาวบ้าน ที่มีต่อบุคคลที่เหนือกว่าตนทั้งในเรื่องหน้าที่การงาน ฐานะทางเศรษฐกิจ และฐานะทางสังคม ว่ามีประเด็นเรื่อง “กรรมดีแต่ชาติปางก่อน” แทรกแซมเข้ามาทั้งสิ้น

สำหรับบุคคลที่อยู่ในระดับสูงสุดของชั้นโลกียวิสัย ชาวพุทธมีความเชื่อในเรื่องพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นบุคคลที่กำลังบำเพ็ญบารมีเพื่อที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต โดยการบำเพ็ญบารมีโปรดสัตว์ทั้งหลายในระดับที่เคร่งครัดและเหนือกว่าบุคคลทั่วไป ที่เห็นได้ชัดคือการบำเพ็ญบารมีใน 10 ชาติสุดท้ายก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน โดยฐานคติทางพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ที่กำลังเสวยพระชาติบำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้ในอนาคต ทั้งนี้ สามารถสรุปคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ที่ยังต้องเสวยพระชาติอยู่ในโลกได้เป็น 2 ประการ กล่าวคือ การทำประโยชน์ของตนให้สมบูรณ์พร้อม และการบำเพ็ญตนเพื่อยังประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง ซึ่งในงานการค้นคว้าอิสระนี้เรียกว่า “แนวทางของสัตบุรุษ”

กล่าวโดยสรุปแล้วในเรื่องลำดับชั้นของบุคคลนั้น ชาวพุทธเชื่อว่าลำดับสูงสุดคือพระพุทธเจ้า รองลงมาคือพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งล้วนเป็นผู้บริสุทธิ์ สิ้นแล้วซึ่งกิเลสทั้งปวง เป็นผู้บรรลุประโยชน์ตนอย่างสมบูรณ์แล้ว ไม่มีสิ่งใดที่ต้องทำเพื่อตนเองอีก ท่านจึงทำความดีเพื่อประโยชน์ของเหล่าสัตว์โลกเท่านั้น ถัดลงมาคือพระโพธิสัตว์ ที่แม้ยังต้องทำเพื่อตัวเองโดยการตั้งปณิธานหรือความปรารถนาเพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แต่เมื่อพิจารณาถึงประเด็นที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายต่างมีพระเมตตาอย่างเปี่ยมล้นต่อสัตว์โลกทั้งปวงแล้ว การตั้งปณิธานเพื่อตรัสรู้ย่อมหมายถึงการทำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นหรือสัตว์โลกทั้งปวงไปโดยปริยาย

5.2 การถ่ายทอด - สืบสานแนวทางของสัตบุรุษ

สำหรับปุถุชนทั่วไป ซึ่งต้องเพียรสร้างบุญกุศลตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้รับการถ่ายทอดโดยพระอรหันตสาวก และสืบทอดต่อกันมาโดยพระอริยสงฆ์ทั้งหลายจนถึงทุกวันนี้ โดยในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์จำเป็นต้องเลือกหลักธรรมรวมถึงกลวิธีหรืออุบายที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึง “หลักธรรม” ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากคำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายระดับ มีความยากง่ายต่างกัน ตลอดจนผู้รับฟังคำสอนนั้นก็มีความรู้ ความเข้าใจต่างระดับ ดังที่ได้เปรียบเทียบระดับสติปัญญาของปุถุชนผู้มีฝักรู้ในดวงตามากน้อยแตกต่างกันหลายจำพวกว่าดุจดั่งบัวที่มีทั้งกลุ่มที่พ้นน้ำแล้ว กลุ่มบัวปริ่มน้ำ และกลุ่มบัวใต้น้ำ เป็นต้น ดังนั้น การถ่ายทอดคำสอนจาก “คัมภีร์” ผ่าน “คำพระ” จึงมีการเลือกสรรหลักธรรมคำสอนให้เหมาะแก่ผู้ฟัง ตามแต่ระดับ

สติปัญญาของแต่ละบุคคล การค้นคว้าอิสระนี้พบว่าการสอนธรรมะในวัดส่วนใหญ่จะเน้นสิ่งที่ชาวบ้านสัมผัสได้มากกว่าเป้าหมายในเชิงอุดมคติ

แนวทางของพุทธศาสนาที่เป็นทางการหรือศาสนาในเชิงปรัชญา จะเน้นเรื่องทาน ศีล และการปฏิบัติภาวนา (หรือศีล สมาธิ ปัญญา) ที่อิงอยู่กับหลักการในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งชี้ทางไปสู่จุดมุ่งหมายในเชิงอุดมคติที่อยู่ไกลแสนไกล คือสภาวะความเป็นอิสระภายใน นั่นคือ พระนิพพาน แต่ในเมื่อชาวบ้านซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมคือกลุ่มเป้าหมายของการเผยแพร่ศาสนา ความเชื่อของชาวบ้าน อันได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี หรือความเชื่อในท้องถิ่น จึงแทรกเข้าไปผสมอยู่กับความเชื่อที่เป็นหลักการสำคัญของพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกรรม ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด หรือความเชื่อเรื่องการสั่งสมบุญบารมี ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น ความมุ่งหมายในการทำบุญ หรือทำ “ความดี” ของชาวพุทธส่วนใหญ่ จึงปรารถนาสิ่งที่สัมผัสได้ในปัจจุบันมากกว่าเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพว่างเปล่า โดยความปรารถนาในสิ่งที่สัมผัสได้ในปัจจุบันนั้น ได้แก่ ความสุข หรือความสงบแห่งจิตใจของตนและครอบครัว ตลอดจนความสงบสุขของสังคม รวมทั้งการปรารถนา ทรัพย์สมบัติทั้งในชาตินี้หรือในชาติหน้าในกรณีที่ยังจะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก และสวรรค์สมบัติ หรือภพภูมิที่สูงกว่าขึ้นไปในกรณีที่ไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว เป็นต้น

สำหรับการทำบุญหรือการทำ “ความดี” ของชาวพุทธมีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น การให้ทาน (รวมถึงการทำบุญตักบาตร) การรักษาศีล การบวช หรือการปฏิบัติภาวนา โดยตามหลักการ ความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวบ้านนั้น สถานะและบทบาทของบุคคลแต่ละระดับชั้นในสังคม มีส่วนในการกำหนดผลบุญที่ผู้นั้นจะได้รับ เช่น หากพิจารณาในเรื่องของการให้ทานในสังคมใด สังคมหนึ่ง จะพบว่า ผู้ที่มีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจดีกว่าย่อมจะสามารถบริจาคได้มากกว่า แม้ “คำพระ” หลาย ๆ โอกาส จะพยายามย้ำเตือนพุทธศาสนิกชนอยู่บ่อยครั้งว่าการทำบุญนั้น “จำนวน” มิได้สำคัญกว่า “จิตใจที่เป็นกุศล” แต่คำสอนดังกล่าวก็เป็นเพียงคำสอนในเชิงปรัชญา เพราะมีความย้อนแย้งเนื่องจากวัดเองก็ต้องการปัจจัยจำนวนมากเพื่อประโยชน์ในการทำนุบำรุง พระศาสนาเช่นกัน ดังนั้น หลายวัดจึงมีกลยุทธ์ในการเชิญชวนให้คนเข้ามาทำบุญกันมาก ๆ ทั้งด้วย ป้ายเชิญชวน ตู้รับบริจาค พิธีกรรม และวัตถุมงคล เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่บุคคลใดสามารถบริจาค หรือให้ทานได้มากกว่าคนอื่น อย่างน้อยก็แสดงว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีบุญมาก ชาตินี้จึงมีทรัพย์สมบัติมาก ทำให้มีความสามารถในการบริจาคได้มากกว่าผู้อื่น ซึ่งในแง่นี้ บุคคลที่สามารถทำบุญได้มากกว่ามักจะเป็นชนชั้นสูงหรือมหาเศรษฐีเท่านั้น

ในเรื่องการให้ทานนี้ ชาตกเรื่องพระเวสสันดรซึ่งเป็นเรื่องราวการบำเพ็ญทานบารมี ในพระชาติสุดท้ายก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน มีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ผู้เขียนพบว่าชาตกเรื่องดังกล่าวเป็นฐานของแนวคิดเรื่องการโปรดสัตว์ที่ปุถุชนสามารถกระทำได้ กล่าวคือ การเสียสละในโอกาสต่าง ๆ ทั้งในงานบุญประเพณีของท้องถิ่น การทอดผ้าป่า หรือแม้แต่

การทำโรงทาน ล้วนอิงอาศัยหลักการตามแนวทางของพระเวสสันดรทั้งสิ้น การให้ทานนั้นมีคำสอนตามหลักศาสนาเชิงปรัชญาว่าเป็นไปเพื่อละความตระหนี่ แต่ก็มีมัยความย้อนแย้งในตัวเองเกี่ยวกับเรื่องของการอธิบายถึงผลที่จะได้ (อานิสงส์) จากการให้ทาน ไม่ว่าจะเป็นผลบุญในรูปของทรัพย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ หรือนิพพานสมบัติ ด้วยเหตุดังนี้ การให้ทานของชาวพุทธจึงเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ตอบแทนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ทั้งในระดับหยาบคือทรัพย์สมบัติทางโลกหรือสวรรค์นิพพาน และระดับที่ละเอียดยิ่งขึ้นไป คือเป็นฐานในการบรรลุมรรคผลอันประเสริฐ

การให้ทานของปุถุชนนั้น แม้จะได้รับอิทธิพลจากทานจรियाของพระเวสสันดร แต่ความมุ่งหมายของปุถุชนกลับแตกต่างจากความมุ่งหมายของพระเวสสันดรโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์นั้น เป็นไปเพื่อเป้าหมายสูงสุดคือการตรัสรู้ เพื่อที่จะได้กลับมาโปรดสัตว์ทั้งปวงอีกครั้งด้วยการเผยแผ่คำสอนเพื่อชี้ทางไปสู่ความหลุดพ้น แต่การให้ทานของปุถุชนส่วนใหญ่แล้วจะปรารถนาเพียงเป้าหมายอันใกล้มากกว่า ดังเช่น การทำบุญตักบาตรเพื่อความสงบสุขของตน หรือการบริจาคโดยตั้งจิตอธิษฐานถึงโรคภัยในอนาคต หรือกรณีการทำบุญถวายของชาวอีสาน ประเพณีการเทศน์มหาชาติในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อความสมัคสมานสามัคคีของคนในชุมชน ช่วยสร้างความสัมพันธ์และมีความเข้าใจอันดีต่อกัน ช่วยกระชับโครงสร้างทางสังคมให้แน่นแฟ้นและมั่นคงยิ่งขึ้น ตลอดจนช่วยสร้างขวัญและกำลังใจในการทำโรงทาน

การทำบุญนอกจากจะเป็นไปเพื่อผลบุญที่จะได้รับในอนาคตแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงผลบุญที่บุคคลได้สั่งสมมาตั้งแต่อดีตชาติด้วย การที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงสร้างวัดประจำพระองค์หรือทรงรับอุปถัมภ์วัดแห่งใดขึ้นเป็นพระอารามหลวง หรือกรณีที่มีมหาเศรษฐีได้สร้างวัดหรือบริจาคเงินเพื่อบำรุงศาสนสถานต่าง ๆ ล้วนแต่แสดงออกถึงบุญบารมีที่เคยได้สั่งสมมาแต่ชาติก่อน ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งผลบุญนั้นทำให้ในชาตินี้เพียบพร้อมไปด้วยทรัพย์สมบัติ จนสามารถที่จะทำบุญได้ในจำนวนที่มากกว่าคนอื่นโดยเฉพาะมากกว่าชาวบ้านทั่วไป

อย่างไรก็ตาม แนวคิดหลักในการทำบุญทำทานหรือการปฏิบัติศาสนกิจนั้น ตามหลักศาสนาในเชิงปรัชญาแล้วยังคงเน้นที่เรื่องของ “จิตใจที่เป็นกุศล” มากกว่า แต่ก็ปฏิเสธว่า ผู้ใดทำบุญจำนวนมากโดยไม่เคียดริ้อนตัวเองและผู้อื่น ประกอบกับขณะที่ทำบุญนั้นจิตใจเป็นกุศล อานิสงส์จากการทำบุญย่อมส่งผลถึงผู้นั้นอย่างสมบูรณ์ โดยแนวคิดดังกล่าวได้รับการเน้นย้ำและถ่ายทอดมาโดยตลอด

การถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาในสังคมไทย จะเป็นในรูปแบบ “มุขปาฐะ” คือเป็นการถ่ายทอดคำสอนโดยพระเถระ ซึ่งเป็นพระผู้ใหญ่ที่ “ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ” มีความรู้แตกฉานในคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือมีวัตรปฏิบัติที่ตรงตามแนวทางแห่งความสิ้นแล้วซึ่งกิเลสทั้งปวง โดยหลักการแล้ว พระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมเป็นผู้ชี้ทางที่บริสุทธิ์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะ แต่เมื่อผสมกับความเชื่อเรื่องระดับชั้นของบุคคล ที่ประกอบด้วยบุญบารมีอันจะก่อให้เกิดความ

ศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิปาฏิหาริย์ ทำให้วัฒนธรรมมุขปาฐะแบบเถรวาทในสังคมไทย กลายเป็นการสั่งสอนให้ “เชื่อฟัง” มากกว่าที่จะสั่งสอนให้ “ฟัง” แล้วตั้งคำถาม คำพูดของ “ผู้ใหญ่” จึงมีความศักดิ์สิทธิ์ จนไม่อาจที่จะแสดงการลบล้างโดยการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์หรือเพื่อการตรวจสอบได้ การถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ของพระสงฆ์ตลอดจนชนชั้นสูงตั้งแต่สมัยโบราณได้ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดนี้

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการกระจายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง โดยรัฐธรรมนูญฉบับ ปี 2560 ได้กำหนดให้เป็น “หน้าที่ของรัฐ” ที่จะต้องดำเนินการให้เด็กไทยได้รับการศึกษาตั้งแต่มก่อนวัยเรียน โดยบัญญัติในมาตรา 54 วรรคแรก ว่า “รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” แต่ในการจัดการศึกษาของไทยก็ยังคงรูปแบบแนวคิดแบบจารีต ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อว่าจะสามารถสอนให้คนเป็น “คนดี” ได้ด้วยการสั่งสอนอบรมให้เชื่อฟังโดยใช้วิธีลงโทษ การสอนให้ท่องจำ การสอนให้เชื่อฟังกฎเกณฑ์และระเบียบประเพณีต่าง ๆ มุ่งยึดเหนี่ยวให้ผู้เรียนเชื่อตาม ซึ่งในความเห็นของวิทยากร เชียงกูร สรุปได้ว่า เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งสอนความรู้แบบที่ครูใช้อำนาจ ตำรา และความเชื่อของตนเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ รัฐไทยได้ปลูกฝังแนวคิดต่าง ๆ ลงในแบบเรียนมาอย่างต่อเนื่อง และมีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดตามแต่ละยุคสมัย นอกจากนี้ ยังมีการปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในรูปแบบอื่น ๆ อีกด้วย อาทิ คำขวัญวันเด็ก นิทาน รวมถึงเพลง โดยเฉพาะเพลง “หน้าที่ของเด็ก” “หรือที่รู้จักกันในชื่อเพลง “เด็กเอ๋ยเด็กดี” ที่ระบุว่าหน้าที่ข้อแรกนั้นคือต้อง “นับถือศาสนา” และข้อต่อมาคือการ “รักษาธรรมเนียมมั่น” ข้อที่สามคือการ “เชื่อพ่อแม่ครูอาจารย์” เมื่อประกอบกับหน้าที่ข้ออื่น ๆ ที่เด็กพึงกระทำ เด็กไทยทั้งปวงย่อม “จะเป็นเด็กที่พาชาติไทยเจริญ” ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นประโยชน์ของการเชื่อฟังผู้ใหญ่โดยการปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อนำพาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า อันเป็นการสร้าง “คนดี” ขึ้นมาในสังคมไทยนั่นเอง

การสร้างคนดีโดยการอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด สถาบันครอบครัวคือสถาบันแรกที่จะช่วยบ่มเพาะเด็ก ๆ ให้เป็นคนดี นอกจากนี้ ผู้ใหญ่ยังจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่เด็ก ๆ ด้วย โดยมีผู้ใหญ่ในสังคมไทยหลายท่านที่เป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีเหล่านั้นล้วนดำเนินตามแนวทางของสัตบุรุษ กล่าวคือ ท่านได้ทำประโยชน์ของตนได้อย่างสมบูรณ์พร้อมแล้ว และท่านได้บำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นตลอดจนสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง ยกตัวอย่างเช่น พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ ซึ่งสมัยเมื่อท่านเป็นเด็กนั้น ท่านได้ทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ คือการเชื่อฟังคำสั่งสอนของแม่ เพราะท่านให้ความรักกับแม่ ท่านเกรงว่าแม่จะเหน็ดเหนื่อยเนื่องจากมีลูกหลายคน และท่านยัง是孩子เรียนดี ตั้งใจเรียนจนสามารถสอบเข้าโรงเรียนสวนกุหลาบได้ การที่เป็นคนตั้งใจเรียนก็เพื่อให้

พ่อแม่ พี่น้อง และคนที่เคารพนับถือได้ภูมิใจ¹ ครั้นเมื่อท่านรับราชการ ทำงานเพื่อแผ่นดิน ท่านก็ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลทั่วไป ในช่วงที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การที่ท่านได้ยื่นหยัดแก้ไขปัญหาของชาติบ้านเมืองในฐานะนายกรัฐมนตรี ก็เพราะว่าท่านคำนึงถึงประโยชน์ต่อผู้อื่นนั่นเอง² ดังที่ พลเอก มงคล อัมพรพิสิฏฐ์ ผู้ที่เคยได้ทำงานใกล้ชิดท่านได้กล่าวว่า “ท่านเป็นผู้ที่มีความเสียสละอันยิ่งใหญ่ อุทิศชีวิตเพื่อส่วนรวมและประเทศชาติอย่างแท้จริง มีความซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”³

5.3 ทำไมสังคมไทยจึงเชื่อมั่นและพยายามแสวงหาคณิต

เนื่องจากปวงชนทั้งหลายประกอบด้วยบุคคลจำพวกต่าง ๆ ทั้งพวกที่อยู่ในกลุ่มบัวพั้นน้ำ กลุ่มบัวปริ่มน้ำ และกลุ่มบัวใต้น้ำ คนบางกลุ่มจึงไม่สามารถดำเนินตามแนวทางของสัตบุรุษได้อย่างสมบูรณ์ และได้กระทำผิดหลักคุณธรรมจริยธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งตามความเชื่อนั้นบุคคลดังกล่าวจะต้องตกนรก และยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ทั้งนี้ กรรมชั่วที่ก่อขึ้นในชาติปัจจุบันรวมทั้งกรรมเก่าตั้งแต่ชาติปางก่อน อาจส่งผลให้ได้ไปเกิดในภพภูมิที่ต่ำกว่ามนุษย์ก็ได้ แม้การทำผิดคุณธรรมจริยธรรมในบางกรณีเป็นเรื่องส่วนบุคคล แต่ความเดือดร้อนนั้นบังเกิดแก่ผู้อื่นรวมทั้งสังคมโดยรวมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากบุคคลนั้นมีอำนาจ หน้าที่การงาน หรือมีภาระหน้าที่ต้องทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม อาทิ ข้าราชการ หรือนักการเมือง ความเสียหายที่เกิดขึ้นย่อมมากมายตามไปด้วย ปัญหาสังคมการเมืองไทยอันเนื่องมาจากการที่ “คนไม่ดี” ได้เข้าสู่อำนาจ และใช้อำนาจนั้นอย่างฉ้อฉล บิดเบือนระบบ และแสวงหาประโยชน์ที่มีควรได้แก่ตนเองและพวกพ้อง จึงเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขโดย “คนดี” ซึ่งตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท สามารถสรุปลักษณะของ “คนดี” ได้เป็น 2 ประการ กล่าวคือ บุคคลผู้นั้นได้ทำประโยชน์ของตนอย่างสมบูรณ์แล้ว และบุคคลผู้นั้นต้องบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้ คุณลักษณะดังกล่าวนี้คือคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์

“คนชั่ว” ที่ได้เข้าสู่อำนาจแล้วทำให้ระบอบประชาธิปไตยพินาศพิการนั้น หากวิเคราะห์ตามแนวคิดคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์แล้ว พบว่า ล้วนไม่สามารถบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นได้อย่างแท้จริงนั่นเอง

¹ มูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, *เกิดมาต้องตอบแทนคุณแผ่นดิน* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, [2545?]), 80.

² เรื่องเดียวกัน, 82.

³ นพ พินสายนแก้ว, *รัฐบุรุษชื่อเปรม*, บรรณาธิการโดย จิตวา กลั่นสุนทร (มปท.: มูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, 2538), อารัมภบท.

ดังนั้น จากคำถามการวิจัย “ทำไมสังคมไทยจึงเชื่อมั่นใน “คนดี” และพยายามแสวงหา “คนดี” งานการค้นคว้าอิสระนี้จึงพยายามตอบคำถามดังกล่าว สรุปได้ว่า กรอบแนวคิดของพุทธศาสนาเถรวาทเป็นฐานรองรับความชอบธรรมของชนชั้นปกครอง ตลอดจนการจัดลำดับชั้นทางสังคมไทยมาตั้งแต่โบราณ และส่งอิทธิพลมาจนถึงทุกวันนี้ โดยความเชื่อในหลักการของกฎแห่งกรรม หลักการของสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิด รวมทั้งความเชื่อเรื่องการสั่งสมบุญบารมี ทำให้สังคมไทยเชื่อว่า “คนไม่เท่ากัน” ซึ่งการที่จะเป็น “คนดี” ได้นั้น จะต้องกระทำความดีและสั่งสมกรรมดีให้ยิ่งขึ้นไป โดยกรรมดีที่เคยสั่งสมมาแต่ชาติปางก่อนอาจจะแสดงออกผ่านสถานะทางชนชั้น หรือสถานะทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะโดยกำเนิด หรือการเลื่อนสถานะเนื่องจากมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น หรือมีหน้าที่การงานที่สูงขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ระดับชั้นทางสังคมของบุคคลมีส่วนสำคัญในการชี้ว่าบุคคลใดเป็น “คนดี” อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปุถุชนคือบุคคลที่ยังไม่สิ้นกิเลส คนดีในชนชั้นดังกล่าวจึงอาจประพฤติตนในทางที่เลวได้ ซึ่งกรณีเช่นนี้จะนับเป็น “กรรม” ในชาติปัจจุบัน ที่ผู้กระทำจะได้รับวิบากกรรมทั้งในชาตินี้และชาติหน้า การที่บุคคลบกพร่องทางศีลธรรมประการใด ๆ ก็ตาม หมายความว่าบุคคลนั้นไม่สามารถดำเนินตามแนวทางของสัตว์บุรุษได้อย่างสมบูรณ์ครบทั้ง 2 ประการ

“คนดี” ตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท จึงเป็นคนดีที่สมบูรณ์แบบ แม้จะไม่สมบูรณ์แบบถึงขั้นอริยบุคคล แต่ควรจะดำเนินตามแนวทางของสัตว์บุรุษ กล่าวคือ เป็นคนดีที่ทำประโยชน์ตนสำเร็จสมบูรณ์แล้วประการหนึ่ง และกำลังบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นตลอดจนสังคมส่วนรวมอีกประการหนึ่ง ในแง่นี้ หากจะกล่าวอย่างตรงไปตรงมาอาจกล่าวได้ว่า ระบอบประชาธิปไตยซึ่งอำนาจตกอยู่ในมือของปุถุชนที่ผสมปนเปทั้งบุคคลที่เป็นบัวพินน้ำ บุคคลที่เป็นบัวปริ่มน้ำ และบุคคลที่เป็นบัวใต้น้ำ การแสวงหา “คนดี” ภายใต้ระบอบดังกล่าว สำหรับในความเชื่อตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ถือว่าล้มเหลว เนื่องจากไม่สามารถที่จะสรรหา “คนดี” ที่สมบูรณ์แบบได้ตามที่ต่องการนั่นเอง

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- เกษียร เตชะพีระ. *สงครามระหว่างสี: ในคืนวันอันมืดมิด*. กรุงเทพฯ: โอเพน บুক, 2553.
- คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. *คำคมนักกฎหมายไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- จำรูญ ยาสมุทร. *มหัศจรรย์แห่งมหาพุทธานุภาพ*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ The Knowledge Center ในเครือดวงกมลเชียงใหม่จำกัด, 2547.
- เฉลิม มากนวล. *การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป*. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2518.
- ชลธิรา สัตยวิวัฒนา. *มหากาพย์ นาฏลีลา พลังมวลมหาประชาชน*. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2557.
- ชวน หลีกภัย. “จากใจลุงชวนถึงเยาวชนไทย.” ใน *ทำความดีไม่มีที่สิ้นสุด*, บรรณาธิการโดย ธีพงษ์ ธรรมพุมพิงค์, 10. กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2558.
- ตินาร์ บุญธรรม. *พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา*. บรรณาธิการโดย อำนวย วีรวรรณ. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2555.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2, หนังสือโครงการเอกสารและตำรา สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิด้า. กรุงเทพฯ: สหายบล็อกและการพิมพ์, 2543.
- ทีมข่าวการเมืองมติชน. *แฉ ฉะ ฉาว นักการเมืองไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.
- ธนา นิลชัยโกวิท. *คุยกันเรื่องความคิด กับ ศ.นพ. ประเวศ วะสี*. บรรณาธิการโดย อรศรี งามวิทยาพงศ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, 2535.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. *ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สมมติ, 2557.
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. *นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน สภาพปัญหาสาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไข*. กรุงเทพฯ: สายธาร, 2553.
- นเรศ นโรปกรณ์. *นักการเมืองเอ๋ย จะบอกให้*. กรุงเทพฯ: สยามรัฐ, 2516.
- ประมนต์ สุวานรงค์. “ค่านิยม,” ใน *เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี, สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2558.
- ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์. *ทักษิณกับพวก*. กรุงเทพฯ: openbooks, 2549.

- พระครูวินัยธร มานพ (กนตสีโล). *เล่าความตามแหล่ง ในมหาเวสสันดรชาดก*. กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, 2548.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (เงื่อม). *พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ (ฉบับเล็ก)*. แปลโดย พุทธทาส อินทปัญโญ. กรุงเทพฯ: บริษัท กรีน พรินท์ จำกัด 2553.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). *ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง*. พิมพ์ครั้งที่ 123. กรุงเทพฯ: ผลิตัมม, 2558.
- พระไพศาล วิสาโล. *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2552.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. *บรมธรรม ภาคต้น*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2547.
- พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. *ความมุ่งมั่นศรัทธาในพุทธศาสนา ของศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์, จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ และท่านผู้หญิงพวง ธรรมศักดิ์ วันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2545.
- ไพโรจน์ อยู่มนเทียร. *ควาหะ นายอานันท์ ปันยารชุน คนดีที่สังคมยังต้องการ*. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2536.
- ระพี สาคริก. *อนิจจาการจัดการการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการสื่อเกษตรกรรมยั่งยืน มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), 2545.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 43, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่มที่ 114 ตอนที่ 55 ก (11 ตุลาคม 2540): 10*.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 49, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่มที่ 124 ตอนที่ 47 ก (24 สิงหาคม 2550): 15*.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 54 วรรคแรก, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่มที่ 134 ตอนที่ 40 ก (6 เมษายน 2560): 14*.
- รัฐัญญา เรื่องโรจน์. “แรงบันดาลใจในการเขียนเรื่องสั้น หมอกานต์กับสุนัข.” ใน *ทำความดี...ไม่มีที่สิ้นสุด*, บรรณาธิการโดย ธีรพงศ์ ธรรมพุดิพงศ์, 12. กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2558.
- วิทยากร เชียงกุล. *สภาวะการศึกษาไทย ปี 2557/2558 “จะปฏิรูปการศึกษาไทยให้ทันโลกในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร”*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559.
- วัชระ งามจิตรเจริญ. *พุทธศาสนาเถรวาท*. พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. “คำนำ.” ใน *ฝึกพุทธ ศาสนาและความเชื่อในสังคมด้านซ้าย ดุลยภาพทางจิตวิญญาณของชาวบ้านในลุ่มน้ำหมัน*. บรรณาธิการโดย วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ มูลนิธิเล็ก-ประไพวิริยะพันธุ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก - ประไพวิริยะพันธุ์, [2548?].

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). *บทสัมภาษณ์บุคคลต้นแบบด้านความซื่อตรง*. กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), มปป..

ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรม พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) วัดหนองป่าพง. *อาหารใจ*. พิมพ์ครั้งที่ 3, อุบลราชธานี: ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรม พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) วัดหนองป่าพง, 2553.
 ษรวัฒน์. *ซินบัญชร สวดมนต์อย่างไรให้ใจเป็นสุข*. กรุงเทพฯ: คณะบุคคลประกายพลฤกษ์, 2550.
 สฤณี อาชวานันทกุล. “การผูกขาด.” ใน *สมการคอร์รัปชัน แก้อาชีพ บวก ลบ คูณ หาย ในสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย พีระพงษ์ เตชะทัตตานนท์, 24 - 25. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI), 2560.

สุกัญญา กรุดเงิน. “อาจารย์นรติ : ผู้ใหญ่ใจดี,” ใน *70 ปี นรติ เศรษฐบุตตร : งานคือชีวิต*. รวบรวมโดย คณะทำงานจัดพิมพ์หนังสือ 70 ปี นรติ เศรษฐบุตตร : งานคือชีวิต, 138. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

สุจินต์ บริหารวนเขตต์, และ วันทนา ทิพวัลย์. *บุญญกิริยาวัตถุ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่วรรณคดีพุทธศาสนา, 2544.

สุณีย์ อัดศาสตร์. *ความเป็นมาของแบบเรียนภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครุธนบุรี, 2526.

สุริยา สมุทคุปต์ พัฒนา กิตติอาษา, และ นันทิยา พุทธะ. *เอกสารประกอบนิทรรศการ บุญเวลของชาวอีสาน : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา*. ขอนแก่น: ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.

สังคีต พิริยะรังสรรค์. *ตำราจ ผู้มีอิทธิพล และเศรษฐกิจมีดี*. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน, 2548.

สังคีต พิริยะรังสรรค์, นवलน้อย ตรีรัตน์ และ นพนนท์ วรรณเทพสกุล. *คอร์รัปชัน นักการเมืองข้าราชการ และนักธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: สถาบันที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547.

สันติสุข โสภณสิริ. *พระพุทธเจ้าของฉัน*. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2542.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. *เปิดแฟ้ม 10 คดีทุจริต บทเรียนราคาแพงของคนไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2558.

เสถียร โพนันทะ และ เสียง เสถียรสุด. *คุณธรรมพระโพธิสัตว์ (ฉบับวัดโพธิ์คุณาราม)*. กรุงเทพฯ: กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม, 2529.

อุดม รัฐอมฤต และคณะ. *การทุจริตเชิงนโยบาย: มาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. *แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐาน
ของประชาธิปไตย*. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

บทความวารสาร

ทวีศักดิ์ เผือกสม. “คำสัญญาของความปรารถนา การเมืองว่าด้วยเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพ
กับวาทกรรมของศีลธรรมในช่วง 2490-2550.” แปลโดย จีรพล เกตุจุมพล, *ฟ้าเดียวกัน* 12
ฉ. 2 - 3 (พฤษภาคม - ธันวาคม 2557): 130 - 132.

วินัย กลิ่นสุวรรณ. “สุจริต: สำนึกดีต้องช่วยกันสร้าง.” *วารสารสำนักงาน ป.ป.ช. สุจริต* ปีที่ 16
ฉบับที่ 57 (ประจำเดือนตุลาคม - ธันวาคม 2558): 28.

วิทยานิพนธ์

จตุพร เพชรบูรณ์. “มหาชาติไทลื้อ กัณฑ์ที่ 8-13: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและ
วัฒนธรรม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

ธนศักดิ์ สายจำปา. “การเมืองไทยของความปรารถนากับการศึกษาการเคลื่อนไหวของพันธมิตร
ประชาชนเพื่อประชาธิปไตย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

ธิติมา อรุณีพัฒน์พงศ์. “หนุ่มสาวไทยกับพุทธศาสนาแบบฆราวาสในทศวรรษ 2550: ชีวิต ศาสนา
ความเป็นสมัยใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

นิตยา ปิ่นชาญชัยยุทธ. “การวิเคราะห์คุณธรรมของตัวเอกในวรรณคดีที่ปรากฏในหนังสือเรียน
วิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

บุญญาภา อักษรกาญจน์. “คำขวัญวันเด็กของนายกรัฐมนตรีไทย.” การค้นคว้าอิสระปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

พรธมพร สนธิไชย. “ปัญหาการบังคับใช้ประมวลจริยธรรมของสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
สาขาวิชากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

- พระมหาจุฬาลงกู้อิม ชูเลื่อน. “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.
- พระมหาบุญทัน อานนโท (พาหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550.
- พระมหาสมควร ศรีสงคราม. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัจปุริสธรรมและพละธรรมกับการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มเขตกรุงเทพมหานคร สังกัดกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.
- พระมหาสมนึก หอมรีน. “สาเหตุและผลกระทบของการอุปสมบทพระภิกษุในสังคมไทยปัจจุบัน.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- ไพบุลย์ รัชโพธิ์. “การศึกษาอุดมการณ์ชาตินิยมโดยรัฐผ่านแบบเรียนประถมศึกษาไทย.” การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.
- มาลินี แดงดาด. “ทัศนคติต่อบทบาทของสถาบันครอบครัวในการแก้ไขผู้ถูกคุมประพฤติ : ศึกษากรณีสำนักงานคุมประพฤติในเขตกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- รังสิมา ไชยตั้งกูร. “แนวความคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา (พ.ศ. 25435 – 2533).” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- รัชณี สันทาลุณย์. “การให้ธรรมทานในสังคมไทยปัจจุบัน.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.
- ปริญญา มงคลพานิชย์. “งานสารทเดือนสิบ นครศรีธรรมราช: พัฒนาการของความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมระหว่างรัฐกับชุมชน (พ.ศ. 2520 - 2550).” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.
- ศุภวรรณ รัตนานุกูณา. “พัฒนาการของหลักสูตรและการสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา ตั้งแต่พุทธศักราช 1826 จนถึงพุทธศักราช 2530.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

สุรศักดิ์ สุรินทร์แก้ว. “ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายสาธารณะ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2547

อนุชา ธัญญพันธ์. “บทบาทของสถาบันครอบครัวต่อการประพฤติผิดระเบียบวินัยของนักเรียนนักศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนอุดรพาณิชยการ – ช่างกล.” สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

อุมาวัลย์ ชีซ้าง. “ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็ก ในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523-2553.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมประชาสัมพันธ์. “ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ มอบทุนการศึกษามูลนิธิเปรมติณสูลานนท์ ที่จังหวัดนครราชสีมา.” *สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์*, 24 ตุลาคม 2558.

http://nwnt.prd.go.th/centerweb/news/NewsDetail?NT01_NewsID=TNSOC5810240010058 (สืบค้นเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2559).

กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. “‘พล.อ.เปรม’ ลั่นเกลียดที่สุด ‘คอร์รัปชัน’ คือการปล้นชาติ,” *กรุงเทพธุรกิจ*, 8 ธันวาคม 2558. <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/677650> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2559).

ไทยรัฐออนไลน์. “‘ปาเปรม’ มอบทุนเด็กอีสาน ย้ำสอนเป็นคนดี ไม่โกงชาติ.” *ไทยรัฐ*, 24 ตุลาคม 2558, ภายใต้ “การเมือง.” <http://www.thairath.co.th/content/534564> (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560).

_____. “‘ปาเปรม’ ให้โอวาทเยาวชน ‘सानใจไทยสู้ใจใต้’ เน้นทำตัวมีประโยชน์.” *ไทยรัฐออนไลน์*, 17 มีนาคม 2559, ภายใต้ “การเมือง,” <http://www.thairath.co.th/content/592280> (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560).

นงนุช สิงทเดชะ. “ยุค คสช. ระเบิดโกลดต่ำสุดรอบ 5 ปี กับคำถาม “ปชต.” สำคัญกว่าคอร์รัปชัน.” *matichon online*, 12 กุมภาพันธ์ 2558. www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1423672859 (สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2559).

ประจักษ์ ก้องกีรติ. “ประชาธิปไตยบนเส้นขนานการขจัดคอร์รัปชัน.” *Way*, 22 กุมภาพันธ์ 2559. http://waymagazine.org/interview_economy_prajak/ (สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2559).

- ประชาไท. “พันธมิตรเสียงแตก ‘นายกฯพระราชทาน’ เตรียมแถลง 3 ทุ่ม.” *ประชาไท*. 21 มีนาคม 2549. <http://prachatai.com/journal/2006/03/7828> (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2559).
- ประชา บวรพาวลี. “ศึกสหาย 2014,” *กรุงเทพธุรกิจ*, 17 มกราคม 2557. <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/556505> (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2559).
- เปลว สีเงิน. “ประชาธิปไตยสามานย์,” *ไทยโพสต์*, 10 พฤษภาคม 2559. <http://www.thaipost.net/?q=ประชาธิปไตยสามานย์> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2559).
- _____. “เพี้ยน ที่ทำสังคมประเทศ พัง,” *ไทยโพสต์*, 30 มิถุนายน 2559. <http://www.thaipost.net/?q=เพี้ยน-ที่ทำสังคมประเทศ-พัง> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2559).
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. “จะต่อสู้กับคอร์รัปชันอย่างไรดี,” *ไทยพับลิก้า*, 15 พฤศจิกายน 2558. <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2015/11/Puey-speech-Pasuk.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2559).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=287 (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2559).
- สุรพจน์ ทวีศักดิ์. “บทความพิเศษ: ศีลธรรมคนดี vs ศีลธรรมหลักการ” *มติชน*, วันที่ 28 มีนาคม 2559. ภายใต้อาณัติ “รายงาน-วิเคราะห์.” <https://www.matichon.co.th/news/85958> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2559).
- เสกสรร สิทธาคม. “การเป็นคนดีที่ซื่อสัตย์สุจริต ตามแนวพระราชดำริ.” สยามรัฐออนไลน์, 29 มีนาคม 2560. <http://www.siamrath.co.th/n/12414> (สืบค้นเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2560).
- สำนักเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม. “ที่มา เพลงหน้าที่ของเด็ก.” สำนักเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, http://www.m-culture.go.th/surveillance/ewt_news.php?nid=820&filename=index (ค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2559).
- ASTV ผู้จัดการออนไลน์. “เหม็นกลิ่นคนโกง! ‘พล.อ.เปรม’ ย้ำจะไม่ทนแล้วกับพวกขี้โกง แนะนำชี้หน้าต่อว่า ‘รวยแล้วยังโกง’,” *ผู้จัดการออนไลน์*, 2 กุมภาพันธ์ 2558. <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9580000012752> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2559).

- MRG Online. “บางกอกโพสต์เผย ‘สุเทพ’ คู่กับ ‘ประยุทธ์’ ตั้งแต่ปี 2553 มุ่งเป้าล้มระบอบทักษิณ.” *ผู้จัดการ*, (23 มิถุนายน 2557), ภายใต้ “สื่อมาสื่อไป.”
<http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9570000070734>
 (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2559).
- Isranews. “นักการเมืองไทยโกงมากสุดในโลก! เสวนา ป.ป.ช.สรุปบทเรียน-ก้าวข้ามอย่างไร?”
สำนักข่าวอิศรา, 25 มีนาคม 2559. <http://www.isranews.org/isranewsscoop/item/45791-nacc98eiz.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2559).
- Luangputo.com. “พระอรหันต์อยู่ในบ้าน โดยสมเด็จพระโต.” Luangputo.com,
<http://www.luangputo.com/Menu01/Menu02.htm>
 (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560)

การสัมภาษณ์

- กฤตนันท์ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 16 มีนาคม 2560.
- กอบจิต (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. นนทบุรี, 7 พฤศจิกายน 2559.
- กิตติชัย (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 11 ธันวาคม 2559.
- เกตุชัย (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 29 เมษายน 2560.
- ขวัญชัย ชินวงษ์. สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. นนทบุรี, 31 มกราคม 2560.
- เจษฎา (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 5 ธันวาคม 2559.
- ชะเอม (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 23 มีนาคม 2560.
- เฉลียว บุญนงค์. สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 15 ธันวาคม 2559.
- ญาสินี อัจฉริยะเกียรติ. สัมภาษณ์โดย นารินทร์. ทองดี. นนทบุรี, 25 มกราคม 2560.
- ณัฐพงศ์ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 20 เมษายน 2560.
- ธีรายุ สมานสินธุ์. สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. นนทบุรี, 20 กุมภาพันธ์ 2560
- ทงศ์กิติ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี, ปทุมธานี, 23 กุมภาพันธ์ 2560.
- ธนิชชา วิภาดาเกษม. สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. นนทบุรี, 25 มกราคม 2560.
- ธนิดา มุกดาเพชรรัตน์. สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 5 กุมภาพันธ์ 2560.
- ธีระเดช (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 9 มกราคม 2560.
- นพพร (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 28 มกราคม 2560.
- นารินทร์ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. ปทุมธานี, 19 กุมภาพันธ์ 2560.
- นิตยา กมลรัตน์. สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. นนทบุรี, 25 มกราคม 2560.

นิภา (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 9 ธันวาคม 2559.
 บรรเจิด (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 2 กันยายน 2559.
 ประกายดาว (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 15 มกราคม 2560.
 ประจวบ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. ปทุมธานี, 5 พฤศจิกายน 2559.
 ประนอม (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. ปทุมธานี, 20 ธันวาคม 2559.
 ประสิทธิ์ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 19 มกราคม 2560.
 ปลื้มจิต (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. ปทุมธานี, 18 พฤศจิกายน 2559.
 ปาลิตา โพธิ์คำฉาย. สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. นนทบุรี, 20 มกราคม 2560
 ผอม (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. ปทุมธานี, 5 ธันวาคม 2559.
 พงศธร (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. สุรินทร์, 6 เมษายน 2560.
 พระสม (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 5 เมษายน 2560.
 ภัสสร (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 8 มีนาคม 2560.
 วิทยา (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 10 ธันวาคม 2559.
 สมนึก (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. ปทุมธานี, 10 ธันวาคม 2559.
 สมพร (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 28 กุมภาพันธ์ 2560.
 สมศักดิ์ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. ปทุมธานี, 7 มกราคม 2560.
 สิทธิชัย (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 13 พฤศจิกายน 2559.
 สุขาดา (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 10 ธันวาคม 2559.
 สุรพงษ์ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 7 กุมภาพันธ์ 2560.
 สุรีย์ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. นนทบุรี, 17 เมษายน 2560.
 เอกชัย (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 9 ธันวาคม 2559.
 อำนาจ (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 12 ตุลาคม 2559.
 เอื้องฟ้า (นามสมมติ). สัมภาษณ์โดย นารินทร์ ทองดี. กรุงเทพฯ, 21 มกราคม 2560.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบบันทึกการสัมภาษณ์
เรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับ “คนดี” และการทำ “ความดี”

ชื่อ – นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ ปี อาชีพ ภูมิลำเนา ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่

ท่านอนุญาตให้เปิดเผยชื่อและนามสกุลในผลการศึกษาหรือไม่

อนุญาต

ไม่อนุญาต

ท่านเห็นว่า “คนดี” มีลักษณะอย่างไร?

.....

รูปแบบ “ความดี” ที่ท่านทำเป็นประจำ

.....

ถ้าท่านต้องเลือก “คนดี” เพื่อเป็นผู้แทน หรือเป็นผู้ปกครอง ท่านพิจารณาเลือกอย่างไร?

.....

จุดมุ่งหมายในชีวิตของท่านในฐานะพุทธศาสนิกชน

.....

อื่น ๆ

.....

* หมายเหตุ แบบสัมภาษณ์ชุดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าอิสระ เรื่อง “การแสวงหาคดีตามฐานคติพุทธศาสนาเถรวาท” หลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร (MPE) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดย นายนารินทร์ ทองดี เลขทะเบียน 5803011203

Reference No. _____ Date _____

ภาคผนวก ข

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

1. พระสม (นามสมมติ)

อายุ 36 ปี (15 พรรษา), อาชีพ: พระ, การศึกษา: ปริญญาโท, ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ จังหวัดสุรินทร์, ปัจจุบันจำวัดที่วัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: สอนชาวบ้านด้วยนิทานหรือชาดก ชาวบ้านจะเข้าใจง่ายกว่าการสอนในรูปแบบของศาสนาที่เป็นทางการหรือศาสนาในเชิงปรัชญา ชาวบ้านจะชอบทำบุญ ตักบาตร ปล่อยนก ปล่อยปลา และถวายสังฆทาน

ถ้าใครที่ทำความดี ทำบุญทำทานหรือให้การช่วยเหลือผู้อื่น และไม่ทำชั่ว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่จิตใจยังมีกิเลส ยังหวังผลตอบแทนจากการทำความดีของตน หรือใจยังขุนซ่องหมองมัว เขาก็ยังไม่ดีสมบุญ

สำหรับคนที่สมบุญแบบ หากไม่นับพระอรหันต์ ก็คงต้องกล่าวถึงสัตบุรุษ ท่านจะมีหลักธรรมที่เรียกว่าสัปปุริสธรรม 7 คำว่าสัตบุรุษอาจหมายถึงพระโพธิสัตว์ก็ได้ พุทธศาสนาเชื่อว่าพระมหากษัตริย์คือพระโพธิสัตว์ ท่านจะบำเพ็ญบารมี 2 ด้าน คือ ด้านที่ทำเพื่อตนเอง กับด้านที่ทำเพื่อคนอื่น หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือการช่วยเหลือสัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ในทางธรรมคือการโปรดสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ ส่วนในทางโลกคือการปกครองให้พสกนิกรร่มเย็นเป็นสุข

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

2. นางปาลิตา โพธิ์คำฉาย

อายุ 38 ปี, อาชีพ: รับราชการ, การศึกษา: ปริญญาตรี, ภูมิลำเนาเดิม: สมุทรปราการ, ที่อยู่ปัจจุบัน: พระนครศรีอยุธยา

สรุปใจความสำคัญ: ทำบุญ ตักบาตร ไม่เลิกกวัด ศึกษารัศมีโดยการอ่านหนังสือ หรือฟังพระบรรยายเนื่องจากกระทำได้ง่ายและเข้าใจง่ายกว่า

เชื่อว่าคนรวยหรือคนชนชั้นสูงก็เป็นคนไม่ดีได้ เช่น นักการเมืองที่รวยแล้วก็ยังโกง คนเกิดมารวยไม่ได้หมายความว่าดีเสมอไป อย่างนักการเมืองรวย ๆ หรือพวกนายทุน ที่พากันโกง ทั้ง ๆ ที่รวยแล้ว ครอบครัวตัวเองก็รวยแล้ว เกิดมารวยแล้ว แต่ก็ยังทุจริตโกง

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2560 สถานที่: นนทบุรี)

3. นางประนอม (นามสมมติ)

อายุ 52 ปี, อาชีพ: ค้าขาย, การศึกษา: มัธยม 6, ภูมิลำเนา: ร้อยเอ็ด, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี
 สรุปลใจความสำคัญ: นิพพานเป็นเรื่องไกลตัว (มาก) ต้องสั่งสมบุญบารมีกันไม่รู้เท่าไร
 ต้องตั้งปณิธานและปฏิบัติสั่งสมบุญบารมีกันอีกนาน เชื่อเรื่องกรรม เชื่อเรื่องคนไม่เท่ากันเพราะกรรมตี
 กรรมชั่ว เชื่อว่าแนวทางของพุทธศาสนาจะทำให้คนพ้นทุกข์ได้

ทำบุญหวังเพียงความสุข ความร่มเย็นของตนและครอบครัวเป็นหลัก

คนดีมีหลายแบบ คนดีของใคร ดีในเรื่องไหน

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2559 สถานที่: ปทุมธานี)

4. นายสมศักดิ์ (นามสมมติ)

อายุ 52 ปี, อาชีพ: รับจ้าง, ภูมิลำเนา: ปทุมธานี, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี
 สรุปลใจความสำคัญ: มีความเชื่อเรื่องชาตินี้และชาติหน้า มีความเชื่อว่านรกสวรรค์มีจริง
 เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อเรื่องการบรรลุประอรหันต์ แต่ผู้ที่จะบรรลุประอรหันต์ได้นั้นตนเชื่อว่า
 ต้องเป็นพระสหายปฏิบัติตามวัดป่าต่าง ๆ ต้องมีบารมีหรือคาถาอาคมแก่กล้า เชื่อว่าคนดีที่เป็นพระปฏิบัติดี
 มีความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิปาฏิหาริย์ ส่วนคนธรรมดาที่เอาแค่นี้ก่อน เท่าที่ทำได้ สูงกว่านี้อาจมีบุญไม่ถึง
 แค่ทำมาหากินขึ้น ไม่เจ็บไม่ไข้ ขอบถวายสังฆทาน ปล่อยนกลปล่อยปลา เพื่อความสบายใจ

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2560 สถานที่: ปทุมธานี)

5. นายถิรายุ สมานสินธุ์

อายุ 34 ปี, อาชีพ: รับราชการ, การศึกษา: ปริญญาโท, ภูมิลำเนาเดิม: ระยอง, ที่อยู่
 ปัจจุบัน: นนทบุรี

สรุปลใจความสำคัญ: มีความเชื่อในเรื่องหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และได้ນ้อมนำ
 มาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เชื่อว่าสภาวะนิพพานมีจริง เนื่องจากสัมผัสได้ถึงความสงบเย็น
 ของจิตใจเมื่อยามมีสติและสมาธิ พยายามดำเนินชีวิตให้มีสติมากที่สุด พยายามรักษาศีลให้ได้มาก
 ที่สุด โดยเฉพาะการไม่ละเมิดต่อข้อห้ามเรื่องการเสพของมีนเมา เนื่องจากพอมีสติแล้วก็จะป็นฐาน
 ให้พบความสุขทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมรอบข้าง เชื่อว่าเมื่อแต่ละคนทำดีแล้ว สังคมย่อมมีแต่
 ความสงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน ถ้าแต่ละคนไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน สังคมก็จะมีความสุข

คนที่ดีที่สุด เป็นแบบอย่างที่ดีที่สุด คนที่ตนเคารพมากที่สุดคือในหลวง

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 สถานที่: นนทบุรี)

6. นายพอม (นามสมมติ)

อายุ 50 ปี, อาชีพ: รับจ้าง, การศึกษา: ประถม 4, ภูมิลำเนา: ลพบุรี, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี
 สรุปใจความสำคัญ: ทำความดีตามกรอบของกฎหมายและกรอบศีลธรรม มักจะหาโอกาสเข้าวัดเพื่อทำบุญ โดยเฉพาะในวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เช่น วันเกิด ปีใหม่ ก็ถวายสังฆทาน ปล่อยปลา หรือทำบุญสะเดาะเคราะห์

เชื่อเรื่องกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อว่าคนที่รวยกว่า สถานทางสังคมสูงกว่า เพราะเป็นผลจากกรรมเก่า หรือทำบุญมาดี และเชื่อว่าถ้าปัจจุบันเราทำดีแล้วอนาคตย่อมจะดี

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2559 สถานที่: ปทุมธานี)

7. นางประกายดาว (นามสมมติ)

อายุ 48, อาชีพ: รับจ้าง, การศึกษา: ป.4, ภูมิลำเนา: ปราชินบุรี, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ
 สรุปใจความสำคัญ: คนดีมีหลายแบบ บางทีก็ขึ้นอยู่กับว่าเป็นคนดีของใคร ขึ้นอยู่กับมาตรฐานของคนที่ดีตัดสิน แต่สรุปได้ว่าคนดีต้องไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ส่วนผู้นำที่เป็นคนดีนั้นต้องมีความเสียสละ

เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อเรื่องภพชาติ การเวียนว่ายตายเกิด เชื่อว่าการทำบุญทำทานในชาตินี้จะส่งผลถึงชาติหน้า ชาตินี้เกิดมาจน เมื่อหมั่นทำบุญทำทาน เสียสละ ถวายสังฆทาน ชาติหน้าอาจเกิดมามีฐานะร่ำรวย

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

8. นายกิตติชัย (นามสมมติ)

อายุ 32, อาชีพ: ขับรถโดยสาร, การศึกษา: มัธยม 6, ภูมิลำเนา: ศรีสะเกษ, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: การทำบุญจะทำในรูปแบบทอดผ้าป่า หรือทอดกฐินไปถวายที่วัดบ้านเกิด โดยทำร่วมกับญาติพี่น้องเพื่อนฝูงที่อยู่ในกรุงเทพฯ ไม่ค่อยได้ตกบาตรในกรุงเทพฯ เพราะพระในกรุงเทพฯ มีอาหารการกินและสิ่งอำนวยความสะดวก (ปัจจัย 4) มากจนเกินพอแล้ว

เชื่อในเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว (กฎแห่งกรรม) ใครทำสิ่งใดไว้ก็จะได้ผลแบบนั้น การทำความดีคือต้องเริ่มที่ตัวเองก่อน ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ถ้าตัวเองยังเอาตัวไม่รอด หรือยังไม่ดีพอ จะไปช่วยใครได้ แต่ไม่ค่อยเชื่อเรื่องชาตินี้ - ชาติหน้าเท่าใดนัก ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับ “คนดี” มองว่าคนดีต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น และคนดีต้องรู้จักเสียสละ

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

9. นางสุนีย์ (นามสมมติ)

อายุ 63, ข้าราชการบำนาญ (ครู), ภูมิลำเนา: นนทบุรี, ที่อยู่ปัจจุบัน: นนทบุรี
 สรุปใจความสำคัญ: เชื่อในเรื่องกรรมดี - กรรมชั่ว และการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อในเรื่องการอุทิศส่วนกุศลให้คนที่ล่วงลับไปแล้ว ทุกวันนี้เวลาทำบุญตักบาตร (รวมทั้งทำบุญในรูปแบบอื่น ๆ) ก็จะทำอุทิศบุญให้พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ญาติ ตลอดจนเจ้ากรรมนายเวร เพื่อให้เขามีความสุข ขอโอสถกรรมต่อเขาที่เราเคยล่วงเกินด้วยกาย วาจา ใจ ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ทั้งในชาตินี้และอดีตชาติ และเราก็จะขอโอสถกรรมให้เขาเช่นกัน จะแผ่เมตตาเป็นประจำ แต่การแผ่เมตตาที่ควรทำก็คือการแผ่เมตตาให้ตัวเองก่อน แล้วค่อยแผ่เมตตาให้ผู้อื่น

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2560 สถานที่: นนทบุรี)

10. นายนพพร (นามสมมติ)

อายุ 35 ปี, อาชีพ: พนักงานโรงแรม, ภูมิลำเนา: บุรีรัมย์, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ
 สรุปใจความสำคัญ: ทำความดีง่าย ๆ ก็โดยการรักลูกรักเมีย (หัวเราะ) พุดง่าย ๆ คือ “รักเดียวใจเดียว” เคยมีสองรักแล้วก็รู้เลยว่านรกเป็นยังไง ยังไม่ตายก็ทนกรนได้ ดังนั้น จึงเห็นว่าการทำความดีง่าย ๆ ก็คือการทำตัวเองและครอบครัวให้มีความสุข แล้วค่อยแผ่ไปยังคนอื่น การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รวมทั้งการแผ่เมตตา จะช่วยลดความเห็นแก่ตัว ทำให้ได้รับความรักและความเมตตาจากผู้คน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมถึงวิญญาณทั้งหลายจะคุ้มครอง

ส่วนคนดีที่เหมาะสมจะเป็นผู้ปกครอง ถ้าต้องเลือก ก็คิดว่าเขาพร้อมที่จะเสียสละแค่ไหน สมมติมีคนอาสาจะเป็นผู้แทน และเราต้องเลือก สิ่งแรกที่จะดูคือครอบครัวเขาเป็นยังไง ดูว่าเขามีประวัติอย่างไร เคยทำอะไรให้กับส่วนรวมบ้าง เข้าใจว่าไม่มีคนที่ดีที่สุด แต่เมื่อต้องเลือกก็จะพิจารณาหลาย ๆ องค์ประกอบ บางทีก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย เช่น สถานการณ์ทางการเมือง นโยบายของพรรคที่เขาสังกัด เป็นต้น

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

11. นายสิทธิชัย (นามสมมติ)

อายุ 22 ปี, นักศึกษาชั้นปีที่ 4, ภูมิลำเนา: กรุงเทพฯ, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ
 สรุปใจความสำคัญ: เป้าหมายของชาวพุทธ ขึ้นอยู่กับปณิธานที่แต่ละคนตั้งไว้ อาจจะตั้งปณิธานเพื่อให้ได้เป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือแค่พระอรหันต์ก็ได้

พูดถึงคนดี หรือลักษณะของคนดี ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงหลัก “สัปปุริสธรรม 7” ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นธรรมะของคนดี แต่จะมีใครเคยอ่านพระไตรปิฎก นอกจากคนที่สนใจจริง ๆ ส่วนใหญ่การพิจารณาว่าใครเป็นคนดีจึงไม่ค่อยนึกถึงสาระของหลักธรรมข้อนี้สักเท่าไหร่ ก็จะดูกันง่าย ๆ ว่าแค่ไม่ทำให้ใครเดือดร้อนก็พอ ส่วนหลักธรรมข้อนี้คนที่ทำได้ก็สมบูรณ์แบบ ซึ่งมีแต่พระอรหันต์ขึ้นไป

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

12. นางนารีรัตน์ (นามสมมติ)

อายุ 49 ปี, อาชีพ: ค้าขาย, การศึกษา: มัธยม 3, ภูมิลำเนา: สุพรรณบุรี, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี

สรุปสาระสำคัญ: เชื่อในเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องการสั่งสมบุญบารมี ชอบให้ทาน ชอบทำโรงทาน โดยคิดว่า นอกจากจะเป็นการทำบุญกุศลเพื่อชาติหน้าตามความเชื่อทางศาสนาแล้ว ตนเห็นว่าบุญกุศลยังส่งผลในชาตินี้ด้วย กล่าวคือ เมื่อสละออกไป ก็มักจะได้รับกลับคืนมา นาน ๆ ที่เราก็ก๊กับคนยากไร้ การทำโรงทานเป็นเพียงส่วนหนึ่ง อยากทำมากกว่านี้ แต่กำลังเรามีเท่านี้ ทำแล้วมีความสุข บางทีก็คิดว่าที่ค้าขายได้ทุกวันนี้เพราะเราทำบุญทำทาน

ส่วนตัวเห็นว่าคนที่ดีที่สุดในหลวง

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2560 สถานที่: ปทุมธานี)

13. นางสาวธนิชชา วิภาดาเกษม

อายุ 33 ปี, อาชีพ: รับราชการ, การศึกษา: ปริญญาโท, ภูมิลำเนา: กรุงเทพฯ, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ตอนเป็นเด็กแม่ชอบพาไปทำบุญ ตักบาตร สวดมนต์ สมัยเรียนได้เข้าเรียนที่โรงเรียนประจำหญิงล้วน เป็นโรงเรียนกินนอน คอนข้างอนุรักษ์นิยม ได้รับการสั่งสอนเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ความเป็นไทย ความดีอะไรต่าง ๆ และมีการให้นักเรียนสวดมนต์ก่อนนอนด้วย

พอโตขึ้น เห็นสังคมมากขึ้น เราก็กคิดว่าเราสามารถทำความดีด้วยวิธีอื่นได้ รูปแบบการทำบุญจะเปลี่ยนไป จากที่เคยทำที่วัด จะเป็นการทำในส่วนของการบริจาคให้แก่เด็กด้อยโอกาสผ่านมูลนิธิต่าง ๆ เช่น การบริจาคสิ่งของให้บ้านเด็กกำพร้า หรือบริจาคให้เด็กที่อยู่ตามชนบท เนื่องจากเห็นว่า วัดในกรุงเทพฯ มีอุปกรณสิ่งของอำนวยความสะดวกเพียงพอแล้ว แต่เด็ก ๆ หลายคนยังไม่มี จึงเปลี่ยนรูปแบบในการทำความดีจากการทำ (ศาสนกิจ) ที่วัดเป็นการช่วยเหลือสังคมตามกำลังที่พอจะทำได้

บุคคลต้นแบบคือในหลวง แบบอย่างที่ดีตอนนี้คือสมเด็จพระเจ้า เพราะเรากำลังเลี้ยงลูก จึงยึดเอาแนวทางการเลี้ยงลูกของสมเด็จพระเจ้า อยากให้ลูกเป็นคนดีเหมือนในหลวง

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2560 สถานที่: นนทบุรี)

14. นายพงศธร (นามสมมติ)

อายุ 48 ปี, อาชีพ: เกษตรกร, ภูมิลำเนา: สุรินทร์, ที่อยู่ปัจจุบัน: สุรินทร์

สรุปสาระสำคัญ: อยู่บ้าน (สุรินทร์) ปกติไม่ค่อยได้ตักบาตร แต่ในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา หรืองานบุญวันสารท ก็จะช่วยทำบุญกับญาติพี่น้องและชาวบ้าน หรือเวลา มีงานผ้าป่า ก็จะช่วยงานเท่าที่ช่วยได้ ช่วยเอาแรง (แรงกาย) ไปทำโน่นทำนี่ตอนจัดเตรียมสถานที่ไว้ต้อนรับคณะผ้าป่า ซึ่งก็มีแต่พี่น้องลูกหลานของเรานั้นแหละ บางคนก็ไปทำงานรับรายมีรณมีบ้าน

บางคนก็ซึ่เหล้า ทำงานหลายปีไม่มีอะไรสักอย่าง แต่ทุกคนมีความสามัคคี เป็นเรื่องความสามัคคีที่จะก่อให้เกิดสิ่งดี ๆ ต่อชุมชนบ้านเกิดของตนเองมากกว่าที่จะคิดถึงชาติหน้า แต่ไม่ว่าจะรวยหรือจน จะทำบุญด้วยปัจจัยมากน้อยไม่สำคัญ อยู่ที่การตั้งใจในกุศลนั้น หากจิตเป็นกุศล แม้ปัจจัยที่สละเพียงน้อยนิด ก็ยังได้บุญมากกว่าคนที่บริจาคจำนวนมากแต่จิตไม่เป็นกุศล

ไม่รู้เกี่ยวกับกรรมจากชาติก่อนหรือเปล่า แต่เท่าที่ดู บางคนขยันมาก ทำงานยังไงก็ไม่รวย แต่บางคนจับงานนิดเดียวรวยเลย

ลูกหลานที่มีฐานะดีก็ควรจะช่วยบ้านเราให้มากกว่าคนที่ไม่มี เพราะถ้ารวยแล้วยังซึ่เหนียวก็ใช้ไม่ได้

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 สถานที่: สุรินทร์)

15. นางสาวพร (นามสมมติ)

อายุ 54 ปี, ภูมิลำเนา: เชียงใหม่, ที่อยู่ปัจจุบัน: เชียงใหม่

สรุปใจความสำคัญ: ทำบุญโดยการตักบาตร เพราะเชื่อว่าจะทำให้พ่อแม่และญาติพี่น้องได้กินด้วย (ได้รับส่วนกุศล) จึงพยายามหาของดี ๆ ใส่บาตร เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องชาตินี้ - ชาติหน้า เชื่อเรื่องผี เชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่รู้จักนิพพาน รู้แต่จะทำบุญแล้วมีความสุข ส่วนตัวในฐานะแม่ ก็จะพยายามเลี้ยงลูกให้ดีที่สุด อยากเห็นเขาบวช มีความสุขที่ได้เห็นเขาห่มผ้าเหลือง อยากเห็นมานานแล้ว ดีใจที่เขาทำให้แม่มีวันนี้ได้

สำหรับคนดีที่สุดนั้น ตนคิดว่าคือพระเจ้าอยู่หัว

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

16. นายบรรเจ็ด (นามสมมติ)

อายุ 51 ปี, อาชีพ: พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์), การศึกษา:ปริญญาเอก, ภูมิลำเนา: สิงห์บุรี, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปสาระสำคัญ: เชื่อในหลักกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด แต่ไม่ยึดถือว่าปัญหาหรืออุปสรรคที่พบเจอในชาตินี้เป็นเพราะ “กรรมเก่า 100%” จะเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยสติ ไม่ใช่การสะเดาะเคราะห์ ไม่ใช่การแก้กรรม เชื่อมั่นในมรรค 8 เชื่อในเรื่องอริยสัจ 4

ส่วนเรื่องการทำบุญ โดยเฉพาะการทำทานนั้น เห็นว่า การทำบุญทำทานด้วยการเสียสละนั้น หากไม่สมฐานะหรือบารมีของตน นอกจากจะไม่ก่อให้เกิดกุศลผลบุญที่ควรจะได้รับจากการทำบุญนั้นแล้ว ยังจะก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่ตนด้วย

สำหรับรูปแบบของคนดี หรือลักษณะของคนดี ต้องดูหลักธรรมที่เรียกว่า “สัปปริยธรรม 7” ซึ่งพระไตรปิฎกบอกว่าหลักธรรมข้อนี้เป็นธรรมะของคนดี แต่จะมีชาวพุทธสักกี่คนที่รู้จักธรรมะข้อนี้ หรือมีคนที่รู้จักคนที่พิจารณาตนและพิจารณาผู้อื่นด้วยหลักธรรมนี้ การพิจารณาคนตามหลักธรรมนี้

ยอมอยู่ภายใต้กรอบของโลกียธรรม ซึ่งเป็นไปตามประสาคนธรรมดา ดังนั้น ส่วนใหญ่เราจะดูเพียง เขาทำความดีอะไร และเขาไม่ทำความชั่วก็พอแล้ว

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

17. นายกฤตพันธ์ (นามสมมติ)

อายุ 20 ปี, นักศึกษา (ทำงานหาในร้านสะดวกซื้อเพื่อหารายได้เสริม), ภูมิลำเนา: เชียงใหม่, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปสาระสำคัญ: เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ส่วนเป้าหมายของชีวิตนั้น มองเฉพาะที่สัมผัสได้ เพราะเห็นว่านิพพานเป็นนามธรรม ตอนเด็กไปวัดกับแม่บ่อยมาก แต่พอโตขึ้นก็ไม่ค่อยได้เข้าวัดอีก คนดีคือคนที่มีจิตสาธารณะ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบผู้อื่น โดยส่วนตัวทำความดีไปเพื่อให้ตัวเองมีความสุข

บุคคลต้นแบบคือในหลวง ส่วนอริยบุคคลตามพระไตรปิฎกนั้นไกลตัวเกินไป

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

18. นางกอบจิต (นามสมมติ)

อายุ 72 ปี, ภูมิลำเนา: นนทบุรี, ที่อยู่ปัจจุบัน: นนทบุรี

สรุปใจความสำคัญ: มีกลุ่มร่วมทำบุญและสวดมนต์อยู่หลัก ๆ 2 กลุ่ม ชอบมาก ได้ทำบุญร่วมกันกับคนที่มีความคิดตรงกัน ทุกวันพระและวันสำคัญต่าง ๆ

เชื่อว่าคนดีคือคนที่ทำความดีไว้มาก ทั้งในชาติก่อนและในชาตินี้ และเชื่อว่าคนเรามีระดับชั้น มีความแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ เพราะผลบุญและผลกรรม

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2559 สถานที่: นนทบุรี)

19. นายเอกชัย (นามสมมติ)

อายุ 30 ปี, อาชีพ: รับราชการ, การศึกษา:ปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: สงขลา, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ไม่มีคนดี 100% ทุกคนมีดีมีชั่วปนกัน ไม่มีคนที่ดีสมบูรณ์พร้อม ส่วนในเรื่องคนดีในทางการเมือง มันก็ขึ้นอยู่กับว่าเป็นคนดีของใคร คนดีของคนกลุ่มหนึ่ง อาจไม่ใช่คนดีของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น โดยส่วนตัวเมื่อต้องเลือกคนที่ดีที่สุด (ในการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย) จึงมองทีนโยบายเป็นหลัก

เชื่อเรื่องกรรม คือเชื่อว่าทำอะไรลงไปย่อมได้รับผล แต่เรื่องภพชาตินี้ยังไม่ค่อยเชื่อ ไม่อยากคิด

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

20. นายสุรพงษ์ (นามสมมติ)

อายุ 50 ปี, อาชีพ: รับราชการ (ตำรวจ), การศึกษา: ปริญญาโท, ภูมิลำเนา: ปทุมธานี, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี

สรุปใจความสำคัญ: อาชีพตำรวจเสี่ยงอันตราย นอกจากหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา และคาถาอาคมของพระอาจารย์แล้ว สิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและช่วยปกป้องคุ้มครองภัยมาโดยตลอด ก็คือพระเครื่อง

เชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของบุคคลผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุ (พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า) รู้สึกอัศจรรย์ใจที่เวลาผ่านมามีตั้งสองพันห้าร้อยกว่าปี แต่กระดูกของท่านยังอยู่ในทางวิทยาศาสตร์จะอธิบายเรื่องนี้ว่าอย่างไร ก็อาจเป็นการอธิบายในแง่ที่ว่าถ้าผู้ใดมีจิตใจบริสุทธิ์ผุดผ่อง ร่างกายย่อมผุดผ่อง อวัยวะต่าง ๆ ย่อมผุดผ่อง กระดูกของท่าน (พระพุทธเจ้า) จึงไม่เหมือนกระดูกของคนทั่วไป แต่ถ้าพูดในแง่ความเชื่อ การไม่เหมือนคนทั่วไปนี่แหละคือความศักดิ์สิทธิ์ มีไว้บูชาเป็นมงคลแก่ชีวิต เพราะความศักดิ์สิทธิ์เกิดจากบุญบารมีส่วนบุคคล อันประกอบจากกรรมดีที่เคยสั่งสมมา

เชื่อในเรื่องกรรม การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อในเรื่องผลบุญ คนที่ก้าวหน้าในอาชีพการงานแบบผิดปกติ (ผู้ให้สัมภาษณ์หมายถึงการวิ่งเต้น) อาจเป็นผลบุญแต่ชาติก่อนที่ทำให้เขาได้รับสิ่งดี ๆ ในชาตินี้ แต่ก็ต้องไม่ลืมว่าในชาตินี้เขาได้สร้างกรรม (ไม่ดี) ใหม่ ซึ่งอาจจะส่งผลเมื่อไหร่ก็ได้

ในการที่จะบรรลุธรรมนั้นเชื่อว่า “คนเท่ากัน” คือพุทธศาสนาเปิดโอกาสให้ทุกคนในเรื่องการเข้าถึงธรรมอยู่แล้ว แต่ในการอยู่ร่วมกันในสังคม จำเป็นต้องจัดระเบียบสังคมเป็นลำดับขั้นต่าง ๆ เพื่อให้แต่ละคนได้ทำหน้าที่ขับเคลื่อนสังคมตามความรู้ความสามารถของคน เรื่องบัว 3 - 4 เหล่าสามารถนำมาประยุกต์เพื่ออธิบายได้

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

21. นางสาวญาลินี อัจฉริยะเกียรติ

อายุ 26 ปี, อาชีพ: รับราชการ, การศึกษา: ปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: กรุงเทพฯ, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ แต่คนที่ดีที่สุดในชีวิตของตนคือพ่อกับแม่

เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ชอบทำบุญทำทานในโอกาสต่าง ๆ แต่ไม่ค่อยได้สวดมนต์ ยกเว้นจะสวดก่อนนอนเวลากลัวผี (ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อในเรื่องผี) ทำวันนี้ให้ดีที่สุด ส่วนเรื่องเกี่ยวกับชาติอดีตหรือชาติหน้าไม่ค่อยได้คิดถึงเท่าไรนัก ทำความดี ทำบุญ ศึกษาธรรมะเพื่อดับทุกข์ให้ตนเอง และเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2560 สถานที่: นนทบุรี)

22. นายขวัญชัย ชินวงศ์

อายุ 33 ปี, อาชีพ: รับราชการ, การศึกษา: ปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: ชุมพร, ที่อยู่ปัจจุบัน: นนทบุรี

สรุปใจความสำคัญ: ส่วนใหญ่จะไปทำบุญ ตักบาตร ถวายสังฆทานตามวัด มีเดินสายไหว้พระตามวัดต่าง ๆ บ้างถ้าสะดวก ใจจริงอยากไปทำบุญที่วัดตามต่างจังหวัด เพราะวัดในชนบทจะขาดแคลนสิ่งของจำเป็น เช่น เทียน สบง จีวร หลอดไฟ รวมถึงพระไตรปิฎก จึงมักหาเวลาร่วมทำบุญกับคนรู้จักที่จัดผ้าป่าไปถวายวัดต่าง ๆ

เชื่อในเรื่องกรรม คิดว่าที่เราเป็นอยู่ทุกวันนี้เพราะผลแห่งกรรมจากอดีต ถ้าดีก็ไม่ยึดติด ถ้าแย่ก็ไม่ยอมจำนน ยังคงคิดว่าตนเองสามารถทำให้วันพรุ่งนี้ดีได้ด้วยการทำวันนี้ให้ดี ข้อนี้นำมาใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและในเรื่องการทำงาน และเชื่อว่าคนเราสามารถที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงได้ โดยการหมั่นปฏิบัติภาวนา

คนดีมีหลายแบบ ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ตัดสิน แต่หลัก ๆ แล้วคนดีจะต้องไม่เห็นแก่ตัว และต้องมีความเสียสละตามกำลัง ถ้าต้องเลือกใครสักคนไปเป็นผู้นำ จะพิจารณาความเสียสละของเขาเป็นหลัก การที่เขาอาสาเข้าไปทำงานเพื่อประเทศชาติ เขาต้องเสียสละอย่างมาก คือเสียสละทรัพย์ในการประชาสัมพันธ์ตัวเอง เสียสละเวลาส่วนตัวเพื่อทำงานให้ให้ส่วนรวม ทุ่มเทศความรู้ความสามารถเพื่อพัฒนาประเทศ ซึ่งต้องเสียสละอย่างแท้จริง แต่ถ้าคิดว่าที่เข้าไปเป็นการลงทุนเพื่อหวังผลตอบแทนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่เพื่อประโยชน์ของตัวเองและครอบครัว คนจำพวกนี้ไม่เรียกว่าเป็นคนเสียสละ ไม่ใช่คนดี คือเขาอาจจะเป็นคนดีในครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนของเขา แต่ไม่ใช่คนดีที่ควรจะเป็นผู้ปกครอง

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

23. นายเกตุชัย (นามสมมติ)

อายุ 28 ปี, อาชีพ: รับราชการ, การศึกษา: ปริญญาตรี, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: เคยอ่านพระไตรปิฎก เคยบวช เคยเข้าคอร์สปฏิบัติธรรม ทุกวันนี้พยายามประยุกต์ใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในการดำเนินชีวิต ทำบุญ ทำทาน ตักบาตร นอกจากนี้จะทำเพื่อความสงบสุขของตนและครอบครัวแล้ว สิ่งที่ทำยังจะเป็นเสปียงไว้เลี้ยงตัวในภพชาติถัดไปด้วย

เชื่อเรื่องเวรกรรม (กฎแห่งกรรม) เชื่อเรื่องภพชาติ เชื่อว่ากรรมดีที่สั่งสมไว้จะส่งผลให้พบแต่สิ่งดี ๆ ในชาติต่อไป เชื่อว่าบุญบารมีของแต่ละคนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับกุศลกรรมที่แต่ละคนได้ทำมา ความเชื่อในเรื่องผลบุญนี้ คนที่บ้าน (ภูมิลำเนา) ก็เชื่อเช่นกัน ตอนสอบ (รับราชการ) ได้ใหม่ ๆ คนที่บ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มองว่าเป็นเพราะขยันอ่านหนังสือ คนแก่คนเฒ่าจะบอกว่าเพราะมีบุญ คนอื่นที่เขาจ่ายเงินแล้วได้เป็นข้าราชการ ชาวบ้านก็มองว่าเป็นเพราะบุญกุศลเช่นกัน

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

24. นายอำนาจ (นามสมมติ)

อายุ 25 ปี, นักศึกษาปริญญาโท, ภูมิลำเนา: กำแพงเพชร, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ
 สรุปลใจความสำคัญ: เชื่อในเรื่องกรรม เชื่อว่าทุกอย่างที่กระทำลงไปจะต้องส่งผลในวันใดวันหนึ่ง แต่รูปแบบผล (กรรม) ที่ได้รับอาจไม่ตรงไปตรงมา เช่น สมมติผมฆ่าคนตาย ผลกรรมก็ไม่ได้หมายความว่าชาติหน้าผมจะถูกเขาคนนั้นฆ่าคืน แต่ผลน่าจะเป็นในลักษณะที่ผมจะได้รับสิ่งที่ไม่ตีกลับมา เช่น ติดคุก หรือถูกญาติพี่น้องของเขาแค้น

ส่วนเรื่องความดีและคนดีนั้น ความดีมีรูปแบบที่ชัดเจนอยู่แล้ว ศาสนาบอกไว้ชัดเจน แต่การตีความนี้สำคัญ เช่น ถ้าบอกว่า “ศีล” คือความดี คนที่ “ถือศีล” ย่อมจะเป็นคนดีใช่ไหม ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ผิดลูกผิดเมียผิดผู้อื่น ไม่โกหก ไม่กินเหล้า แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่เคยช่วยชีวิตผู้อื่น ไม่เคยบริจาคหรือให้ทานหรือเสียสละ อย่างนี้เราเรียกว่าเป็นคนดีหรือเปล่า

ส่วนตัวจึงมองว่าไม่มีใครดีสมบูรณ์ไปพร้อมทุกอย่าง ยิ่งในโลกของปุถุชน ยิ่งเป็นไปได้ คนที่สมบูรณ์แบบ บริสุทธิ์ผุดผ่อง มีแต่พระอรหันต์ อย่างไรก็ตาม คัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงหลักธรรมของคนดี คือ “สัปปุริสธรรม 7” แต่โดยส่วนตัวเห็นว่าเป็นแค่เชิงอุดมคติ คือ ดี แต่ต้องประยุกต์ใช้

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

25. นางนิตยา กมลรัตน์

อายุ 58 ปี, อาชีพ: รับราชการ, การศึกษา: ปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: กรุงเทพฯ, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปลใจความสำคัญ: ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องที่ทำได้ง่าย ๆ ก่อน เช่น การให้อภัย เพราะทำแล้วสบายใจดี เรื่องการทำบุญ ตักบาตร ก็ทำบ้างในโอกาสที่สะดวก

การทำความดีในทุกวันนี้ คือ ดูแลตัวเองและครอบครัวให้ดีที่สุด ส่วนการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นและสังคม ก็ทำเท่าที่เราจะสามารถทำได้

ส่วนเรื่อง “คนดี” นั้น เห็นว่าเราต่างเป็นคนธรรมดา มันดูยาก ว่าใครเป็นคนดีหรือคนไม่ดี ทั้งยังมีคำถามอีกว่า ดีแบบไหน ดีของใคร เอาแค่ที่ว่า ในกติกาสังคมทั้งศีลธรรมและกฎหมายที่เรามีอยู่ คุณละเมียดหรือเปล่า หากคุณละเมียดก็เป็นคนไม่ดี

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2560 สถานที่: นนทบุรี)

26. นายณัฐพงศ์ (นามสมมติ)

อายุ 22 ปี, นักศึกษาชั้นปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: กรุงเทพฯ, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ
 สรุปลใจความสำคัญ: สมัครเข้าชมรมพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัย เพราะชอบศึกษาธรรมะ ที่บ้านพาทำบุญตั้งแต่เด็ก คุณยายพาเข้าวัด ทำบุญตักบาตร ฟังพระเทศน์ จึงติดเป็นนิสัย มาจนถึงทุกวันนี้ มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม และการเวียนว่ายตายเกิด

คนดีคือคนที่มีหลักธรรมที่ชื่อว่า “สัปปุริสธรรม 7” คนที่สมบูรณ์แบบที่สุดคือพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ส่วนปุถุชนทั่วไป หลายคนจะดูเรื่องศีล โดยหากเป็นเรื่องส่วนตัว ผิดศีลข้อเดียวก็เป็นคนไม่ดีแล้ว แต่ถ้าเป็นเรื่องส่วนรวม ก็ต้องดูว่าคนอื่นเดือดร้อนจากการละเมิดศีลของเขาหรือไม่ หากกินเหล้าแล้วนอนอยู่บ้านก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าเมาแล้วออกไปลัก ปล้น จี้ ข่มขืน นี่ก็ถือว่าเลว ดังนั้นเรื่องสัปปุริสธรรม 7 คนที่พูดเรื่องนี้ คนที่เข้าใจเรื่องนี้มันมีจำกัด คือเฉพาะคนที่สนใจเท่านั้นที่รู้เรื่อง แม้คนที่รู้ถามว่าถ้าไม่จำเป็นจะมานั่งพิจารณาคนอื่นว่าเข้าตามหลักการข้อนี้ไหม และเอาเข้าจริงถ้าใช้กันจริง ๆ ไม่มีใครดีสมบูรณ์พร้อมหรอก แต่ถ้าถามว่าหลักธรรมนี้มันแตกต่างจากหลักธรรมข้ออื่นของศาสนาพุทธไหม ตอบว่าไม่ต่าง เพราะมันอยู่ภายใต้หลักโอวาทปาติโมกข์ ทำความดี ไม่ทำชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องใสเหมือนกัน เพียงแต่ถูกนำมาอธิบายลักษณะของคนที่เป็นคนดีให้ชัดเจนขึ้น

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

27. นางสาวนิภา (นามสมมติ)

อายุ 43 ปี, อาชีพ: แม่บ้าน, การศึกษา: มัธยม 6, ภูมิลำเนา: สระบุรี, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ไม่เคยอ่านพระไตรปิฎก ชอบศึกษาธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ เช่น ชอบอ่านข้อความเวลามีเพื่อนส่งรูปภาพหรือธรรมะสั้น ๆ ให้ทางไลน์ (แอปพลิเคชันไลน์) และชอบอ่านเฟซบุ๊กแฟนเพจเกี่ยวกับธรรมะ ชอบการศึกษาระบบในรูปแบบนี้ เพราะเข้าใจง่าย เหมาะกับชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน ชอบคำสอนของท่านพุทธทาส เช่น ที่ท่านบอกว่าถ้าคนเราแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวเท่าที่จำเป็นแก่ชีวิต เมื่อรู้จักความพอดีแล้ว เราก็จะมีเวลา มีเรี่ยวแรงในการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น ความเป็น “คนดี” ในเบื้องต้นจึงควรเป็นแบบนี้ คือ ทำชีวิตของตัวเองให้ดีก่อน

เชื่อในเรื่องกรรม เรื่องภพชาติก็เชื่อบ้าง แต่ไม่มาก คือ ไม่คาดหวังว่าความดีที่ทำทุกวันนี้จะส่งผลอะไรบ้างในชาติหน้า แต่ไม่ปฏิเสธการสะสมเสบียงบุญ เชื่อว่าเมื่อทำความดีแล้ว อะไร ๆ ก็จะได้เอง เชื่อว่าคนที่ทำบุญมาดีก็จะทำให้ชาตินี้ได้ดี เช่น มีฐานะร่ำรวย แต่ไม่ได้หมายความว่าชาตินี้จะเป็นคนดี เพราะคนรวยก็เลวและขี้โกงเยอะแยะไม่เชื่อว่ามีคนที่ดีสมบูรณ์แบบ ยกเว้นพระอรหันต์ แต่ท่านก็อยู่เหนือโลกไปแล้ว

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

28. นางสาวปลื้มจิต (นามสมมติ)

อายุ 39 ปี, อาชีพแม่บ้าน, การศึกษา: มัธยม 3, ภูมิลำเนา: พระนครศรีอยุธยา, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี

สรุปใจความสำคัญ: เชื่อเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด การสั่งสมบุญบารมี เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง การทำบุญในทุกวันนี้ทำทุกรูปแบบ ทั้งการตักบาตร การบริจาคเท่าที่จะทำได้ รวมถึง

การถือศีล แต่ที่ยังทำไม่ได้เบ็ดเสร็จคือการให้อภัย เพราะมีคนยกตำแหน่ง “เจ้ากรรมนายเวร” ให้ แต่ก็ลองใช้การฟ้องร้องทางกฎหมายก่อน ผลออกมาเป็นอย่างไรแล้วแต่เวรกรรม

คนที่ดีที่สุดในชีวิต ไม่มี ทุกคนมีดีมีเลวปนกัน แต่ในสังคมการเมืองของไทย ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองหลาย ๆ ท่านทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเห็นนั้น ท่านเป็นคนดี น่านับถือ เป็นตัวอย่างที่ดี ช่วยสั่งสอนเด็กรุ่นหลังให้เป็นคนดีของประเทศชาติ โดยมีท่านเป็นตัวอย่าง อาจดูเหมือนบางครั้งท่านจะถูกดั่งเข้ามายุ่งการเมือง แต่ท่านเป็นคนดีกว่านักการเมืองหลาย ๆ คน

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2559 สถานที่: ปทุมธานี)

29. นายประจวบ (นามสมมติ)

อายุ 58 ปี, อาชีพ: รับจ้าง (ลูกจ้างในหน่วยงานรัฐ), การศึกษา: ประถม 6, ภูมิลำเนา: ปทุมธานี, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี

สรุปใจความสำคัญ: ทำบุญเพื่อให้ตัวเองมีความสุข ครอบครัวมีความสุข และสังคมก็จะสงบสุขไปด้วย เชื่อว่าถ้าทุกคนทำดีแล้วสังคมก็จะมีแต่ความสุข

ทุกวันนี้ เราเองก็พยายามดูแลครอบครัวให้ดีที่สุด อยากให้เขาเป็นคนดี โลกทุกวันนี้เปลี่ยนไป ไม่เหมือนสมัยก่อน เราก็ดูแลลูกสาวและลูกชายเต็มที่ เราทำเต็มที่แล้ว ก็ให้เขากำหนดอนาคตของเขาเอง แล้วแต่บุญแล้วแต่กรรมของเขา เราทำได้แค่นี้ ... เด็กสมัยนี้ไม่เหมือนรุ่นเรา เราถูกพ่อแม่บังคับไปวัดตั้งแต่เด็ก จนชิน แต่ลูก ๆ เราไม่กล้าบังคับ แต่ก็อยากให้เขาเป็นคนดีเหมือนกัน อย่างน้อยก็ให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เราเป็นตัวอย่างให้เขาได้เท่านี้

เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ใครทำอะไรไว้ก็จะได้รับผลอย่างนั้น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง เชื่อว่าถ้าทำบุญทำทานมากจะทำให้เกิดมาร่ำรวย แต่ก็ต้องขยันทำมาหากิน และต้องรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ตามที่พระพุทธเจ้าสอน จึงจะรวย

พยายามทำบุญทำทานให้มากที่สุด แต่จะให้เสียสละให้แก่คนที่มาเอาเราเปรียบ คงยอมไม่ได้ ไม่ใช่พระเวสสันดร อยากอยู่ในโลกนี้อย่างสงบสุข ไม่ได้อยากตรัสรู้ คนที่มาเอาเปรียบเรา เราจึงยอมไม่ได้ (ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงการต่อสู้ในคดีเกี่ยวกับมรดกระหว่างตนกับญาติ)

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2559 สถานที่: ปทุมธานี)

30. นายเจษฎา (นามสมมติ)

อายุ 37 ปี, อาชีพ: ขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง, การศึกษา: มัธยม 6 (กำลังเรียนต่อระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยเปิดแห่งหนึ่ง), ภูมิลำเนา: อุดรธานี, ที่อยู่ปัจจุบัน: สมุทรปราการ

สรุปใจความสำคัญ: ไม่ค่อยได้ตัดบาตร แต่จะหาโอกาสทำความดีด้วยวิธีอื่น เช่น เวลาพบอุบัติเหตุก็จะช่วยเจ้าหน้าที่กู้ภัยโบกรถ เคยบวชมาแล้ว 1 พรรษาตั้งแต่ตอนอายุ 25 ก่อนเป็นนาคก็เมาหัวทิ่ม ตอนบวชอยู่ก็ตีหน้อย สึกออกมาแล้วก็ได้นำหลักธรรมมาใช้บ้าง แต่ก็ยังทำไม่ได้เต็มที่ เพราะดูเหมือนชีวิตชาวบ้านมันไม่เอื้อให้ทำได้ มันติด ๆ ขัด ๆ ศีล 5 ข้อถือเอาแค่ 3 ข้อก็พอ

ส่งเงินกลับบ้านทุกเดือน พ่อแม่สำคัญที่สุด (ยังไม่มีภรรยา) ถึงฤดูทำนาก็กลับไปช่วยพ่อไถนา ถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็กลับไปช่วย อันนี้คือสิ่งที่ต้องทำ โดยคิดว่าการทำความดีก็คือการทำตัวเองและครอบครัวให้ดีกว่าก่อน ไม่คิดถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด (ผู้ให้สัมภาษณ์หมายถึงนิพพาน) สวรรค์ชั้นต่ำสุดก็ไม่รู้จะไปถึงหรือเปล่า เอาแค่ว่าถ้าตายไปไม่ตกนรกก็พอใจแล้ว

คนดีที่สุด โดยส่วนตัวคิดว่าพ่อแม่ประเสริฐที่สุด หากครอบครัวอบอุ่น พ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก ๆ เมื่อพวกเขาเติบโตขึ้นก็จะเป็นคนดีได้ นอกเหนือจากนี้ คิดว่าคือในหลวง

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

31. นายประสิทธิ์ (นามสมมติ)

อายุ 27 ปี, อาชีพ: พนักงานบริษัท, การศึกษา: มัธยม 6, ภูมิลำเนา: ร้อยเอ็ด, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ได้แบบอย่างที่ดีมาจากนายจ้าง ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน นายจ้างมีความอดทน ประหยัด อุดมคติ ตนจึงถือเอาเป็นแบบอย่าง ในอนาคตอยากมีธุรกิจเล็ก ๆ ปัจจุบันใช้วิธีครุพักลักจำบ้าง ถ้ามานายจ้างตรง ๆ บ้าง นายจ้างเป็นคนดีมีน้ำใจมาก

เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม คนที่เกิดมารวยในชาตินี้อาจเป็นเพราะบุญเก่าที่เคยมีมา แต่ไม่ใช่ประเด็นสำคัญทั้งหมด มีปัจจัยอื่นประกอบด้วย เช่น ความขยัน ความอดทน ยกตัวอย่างครอบครัวของนายจ้าง ตอนอพยพมาจากเมืองจีนก็ไม่มีอะไร ดังคำกล่าวว่ามีแค่ “เสื่อผืน หมอนใบ” แต่ทุกวันนี้ นายจ้างมีทุกอย่าง มีบ้านหลังโต มีรถยนต์ มีโรงงานย่านชานเมือง มีลูกน้อง (คนงาน) เป็นร้อย ๆ

เชื่อว่าคนเราสามารถขยับสถานะทางสังคมได้ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การเรียนจบสูง ๆ ย่อมมีโอกาสในการที่จะทำงานสร้างฐานะมากกว่าคนที่เรียนจบ (ในระดับ) ต่ำ แต่คนที่มีสถานะทางสังคมสูงก็ไม่ใช่ว่าคนดีเสมอไป คนชั้นสูงเลย ๆ ก็มีมาก เช่น พวกที่พอรวยแล้วถามคนอื่นว่า “...รู้ไหมพ่อกูเป็นใคร?” พวกนี้แย้ การจะดูว่าใครเป็นคนดีจึงมีสิ่งที่จะต้องดูหลายอย่าง โดยหลักก็คือเขาทำให้ใครเดือดร้อนหรือเปล่า ไปโกงใครจนรวยหรือเปล่า

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

32. นางสาวเอื้องฟ้า (นามสมมติ)

อายุ 23 ปี, อาชีพ: แม่บ้าน, การศึกษา: มัธยม 3, ภูมิลำเนา: หนองบัวลำภู, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ไม่คิดว่าตัวเองจะไปถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน เพราะเป็นเรื่องที่เห็นว่าไกลตัว การทำความดีหรือการทำบุญในทุกวันนี้ ทำเพื่อให้ตัวเองและครอบครัวมีความสุข ได้แบบอย่างที่ดีมาจากนายจ้าง ซึ่งนายจ้างมักจะพาไปทำบุญตักบาตรเป็นประจำ รวมถึงการบริจาคเงินและสิ่งของให้แก่คนยากไร้ด้วย ตนไม่สามารถบริจาคจำนวนมากเหมือนนายจ้าง แต่ก็พยายามเสียสละอยู่เป็นประจำ ทั้งการทำบุญตักบาตร การให้ทาน และการบริจาคผ่านมูลนิธิต่าง ๆ

บุคคลต้นแบบคือพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และนายจ้าง ในมิติที่กว้างกว่านี้ คิดว่าคือในหลวง ส่วนในเรื่องการเมือง ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองหลายท่านเป็นแบบอย่างที่ดี

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

33. นายเฉลียว บุญนงค์

อายุ 35 ปี, อาชีพ: พนักงานต้อนรับในโรงแรม, การศึกษา: ปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: สุรินทร์, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ส่วนตัวคิดว่าคนที่ดีจะต้องทำตัวเองให้ดีกว่าก่อน รักครอบครัว รักความถูกต้อง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความเสียสละตามอัตภาพของตน ไม่เห็นแก่ตัว

การเลือกคนที่ดีไปเป็นผู้ปกครอง จะเลือกจากปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ครอบครัวของเขา การศึกษาของเขา ประวัติ รวมถึงนโยบายของเขา

เชื่อว่าไม่มีใครสมบูรณ์แบบทุกอย่าง แต่ถ้าดูเป็นเรื่อง ๆ ไป ประสิทธิภาพของแต่ละคน สามารถเป็นตัวอย่งที่ดีให้แก่คนอื่นได้ในบางเรื่องเสมอ เช่น คนเก่งที่นำเอาอย่าง อาจไม่เป็นคนดี ในแง่ความมีศีลธรรมก็ได้

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

34. นายวิทยา (นามสมมติ)

อายุ 38 ปี, อาชีพ: พนักงานบริษัท (ทำงานร้านสะดวกซื้อแห่งหนึ่ง ตำแหน่งผู้จัดการร้าน), การศึกษา: ปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: ศรีสะเกษ, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: พ่อแม่คือคนดีที่สุด เหนือกว่านี้คิดว่าคือในหลวง ส่วนนักการเมืองที่เป็นคนดี ส่วนตัวคิดว่าไม่มี เวลาเลือกตั้งจึงไม่ได้มองว่าใครดีกว่าใครในแง่ความมีศีลหรือจริยธรรม คุณธรรม เพราะทุกคนที่อาสาเข้ามาก็แสดงออกว่าตัวเองมีคุณธรรมจริยธรรมทั้งนั้น ปากก็บอกว่าทำเพื่อประชาชน แต่ลึก ๆ เราไม่รู้ จะมองเห็นก็เพียงสิ่งที่เขาแสดงออก เวลาเลือกตั้งเราจึงมองไปที่นโยบายหาเสียง คิดว่าคนส่วนใหญ่ก็คิดแบบนี้

เชื่อในเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องบุญบาป เชื่อว่าสำหรับคนที่เหนือกว่าเรา เป็นเพราะเขาทำบุญมาดี แต่คนที่เหนือกว่าเราอาจไม่ใช่คนดีก็ได้ ต้องดูเป็นราย ๆ ไป บางทีมุมมองในเรื่องแบบนี้ยังขึ้นอยู่กับวัย (วุฒิภาวะ) ด้วย ช่วงหนึ่งเคยชอบบ่นกร้องเพื่อชีวิตคนหนึ่ง เห็นว่าเขามีอุดมการณ์ ทำเพื่อประชาชน ทำเพื่อคนยากคนจน อยากเป็นแบบเขา อยากเอาอย่างเขา แต่พอเราเติบโตขึ้นมาถึงวัยหนึ่ง ความรู้สึกนั้นก็เปลี่ยนไป

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

35. นางสาวสุชาดา (นามสมมติ)

อายุ 47 ปี, อาชีพ: ค้าขาย, การศึกษา: ปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: กรุงเทพฯ, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ตักบาตรเป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันพระ ชอบให้ทาน ชอบทำโรทานในวันเกิดของตัวเอง ทำแล้วมีความสุข หวังว่าชาติหน้าจะได้ไม่ลำบาก หรืออย่างน้อยก็ให้ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนาอีก เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด ส่วนเรื่องนิพพานนั้นตนปรารถนาจะไปถึงเช่นกัน แต่คิดว่าคงอีกนาน ไม่รู้ก็วกก็กลับ

หลังหย่าร้างกับสามี ได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมมากขึ้น เพราะหลังจากหย่าร้างใหม่ ๆ ตัวเองเป็นทุกข์มาก แต่พอศึกษาธรรมะก็ทำให้ค้นพบว่าไม่มีสิ่งใดที่ทำให้เราทุกข์ได้เลยถ้าเราไม่เอาใจไปยึดติดกับมัน ข้อนี้ต้องกราบขอบพระคุณแม่ชีที่ได้ชี้ทางให้

สำหรับเรื่องคนดี โดยส่วนตัวคิดว่าคนดีมีหลายแบบ ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้มาตรฐานอะไรวัด ถ้าคนดีที่สุดในทางธรรม ก็ต้องเป็นพระอรหันต์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้นำ ส่วนทางโลกก็ต้องมาดูกันว่าใครที่มีธรรมะมากน้อยเพียงใด อันนี้ดูยาก

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559 สถานที่: กรุงเทพฯ)

36. นางภัตสร (นามสมมติ)

อายุ 57 ปี, อาชีพ: ค้าขาย, การศึกษา: ประถม 6, ภูมิลำเนา: สมุทรปราการ, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ชอบทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน ปล่อยนกปล่อยปลา คิดว่าการเสียสละหรือการให้ทานช่วยให้เรามีโชค เคยถูกรางวัล (ลอตเตอรี่) หลังจากที่ได้ไปปล่อยปลาที่วัดแห่งหนึ่ง

เชื่อเรื่องเวรกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อว่าคนที่เกิดมารวยกว่าเพราะทำบุญมาดี ยกตัวอย่างเพื่อนของตน เกิดมาในครอบครัวที่รวยมาก ทุกวันนี้หยิบจับอะไรก็ “ขึ้น” ไปหมด ส่วนความเห็นเกี่ยวกับ “คนดี” นั้น เชื่อว่าคนดีคือคนที่ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

37. นางสาวธนิดา มุกดาเพชรรัตน์

อายุ 34 ปี, อาชีพ: รับราชการ, การศึกษา: ปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: ตรารด, ที่อยู่ปัจจุบัน: นนทบุรี

สรุปใจความสำคัญ: เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อในเรื่องผลบุญ แต่ก็ไม่ทุกเรื่องเสมอไป เช่น ในกรณีที่เห็นว่าใครประสบความสำเร็จในชีวิต ก็จะมีสิ่งดีที่เขาทำเป็นหลัก แต่ว่าเขามีเทคนิควิธีการอะไรจึงประสบความสำเร็จ หรือถ้าใครล้มเหลว ก็จะมีสิ่งดีที่เขาทำเป็นปัจจัยที่ทำให้เขาประสบความสำเร็จล้มเหลว ถ้าเขาประมาท ทำไม่ดี ก็จะไม่คิดถึงเรื่องกรรมในอดีตมากนัก จะคิดถึงสิ่งที่เขาทำในปัจจุบัน

มากกว่า แต่ถ้าเกิดอยู่ที่ ๆ มีคนถูกหวยร่ำรวยขึ้นมา หรือบางคนขยันทำมาหากินแต่มีเหตุไม่คาดคิด ทำให้ต้องเจ๊ง แบบนี้จึงจะนึกถึงเรื่องกรรม

เป้าหมายในฐานะชาวพุทธ ก็อยากจะหลุดพ้น แต่มันเป็นเรื่องไกลตัวมาก ทุกวันนี้ทำ ความดีเพื่อให้ตัวเองมีความสุข สังคมรอบข้างสงบสุข

ส่วนตัวเห็นว่าระดับของบุญบารมีทำให้คนมีลำดับชั้นต่างกัน แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญ มากนัก

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2560 สถานที่: นนทบุรี)

38. นางสาวจิรัฐติกา ไชยา

อายุ 36 ปี, อาชีพ: พนักงานมหาวิทยาลัย, การศึกษา: ปริญญาโท, ภูมิลำเนา: น่าน, ที่อยู่ ปัจจุบัน: ปทุมธานี

สรุปใจความสำคัญ: พ่อแม่คือคนดีที่สุด ท่านเลี้ยงเรามา ส่งเสียเราเรียนจนจบ ถ้าต้อง บอกว่าใครคือคนดีที่สุด คำตอบก็คือพ่อแม่

คนดีคือคนที่กตัญญู พุดง่าย ๆ คือรู้บุญคุณคน ไม่อกตัญญู ไม่เนรคุณ ในระดับเล็ก ๆ ก็คือคนที่ตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ดูแลพ่อแม่เมื่อยามแก่เฒ่า ในระดับสังคมก็คือคนที่ไม่เอาเปรียบ ผู้อื่น ไม่ทำให้สังคมส่วนรวมเดือดร้อน

เชื่อเรื่องทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ส่วนเรื่องชาตินี้ - ชาติหน้านั้นเชื่อพอประมาณ คือมันเป็นเรื่อง ที่อธิบายด้วยวิทยาศาสตร์ไม่ได้ ไม่รู้มีจริงหรือเปล่า ก็เลยค่อนข้างที่จะไม่คิดอะไรมากกับเรื่องนี้ ไม่เคย คิดว่าตายไปจะต้องขึ้นสวรรค์ แค่วันนี้ให้ดีที่สุดก็พอ ทุกวันนี้ก็หมั่นศึกษาหาความรู้ และหมั่น ทำความดี ตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ ไปจนถึงเรื่องใหญ่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเองไปเรื่อย ๆ

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2560 สถานที่: ปทุมธานี)

39. นางสมนึก (นามสมมติ)

อายุ 55 ปี, อาชีพ: เกษตรกร, การศึกษา: ประถม 6, ภูมิลำเนา: ลพบุรี, ที่อยู่ปัจจุบัน: พระนครศรีอยุธยา

สรุปใจความสำคัญ: ชอบทำบุญตักบาตร เข้าวัดฟังเทศน์ ถือน้ำศีล 8 บ้างในวันพระ

เชื่อว่าคนที่ทำบุญมากกว่าจะเป็นคนดีกว่า ยกตัวอย่างเช่น คนที่รักษาศีลได้มากกว่า ย่อมดีกว่าคนที่ไม่รักษาศีล ไม่ปฏิเสธว่าผลบุญทำให้คนเกิดมาร่ำรวย หรือเกิดมาในครอบครัวที่ดี สำหรับคนที่สมบูรณ์แบบที่สุด บริสุทธ์ผุดผ่องที่สุด คือ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์

ในประเทศไทย คนดีที่สุจริตคือในหลวง เพราะท่านทำเพื่อผู้อื่นมาก ส่วนนักการเมืองนั้น โดยส่วนตัวยอมรับว่ามีอคติต่อนักการเมืองมาก และไม่คิดว่านักการเมืองเป็นคนดี เพราะประเทศไทย บอบช้ำจากการกระทำของนักการเมืองมาก การเลือกตั้งแต่ละครั้ง ไม่รู้จะเลือกใคร ไม่เชื่อมั่นและ ไม่ศรัทธาในระบบแบบนี้ นักการเมืองเมื่อเข้าสู่ตำแหน่งแล้วก็ได้แสวงหาผลประโยชน์ใส่ตัว ฉ้อราษฎร์

บังหลวง เปียดบังผลประโยชน์ที่ประชาชนควรจะได้ แบ่งเศษเงินให้ประชาชนเพียงเล็กน้อยในรูปแบบของโครงการประชานิยม ประชาชนก็ชื่นชอบ และเลือกนักรการเมืองคนนั้นเข้ามาอีก แถมยังมีผลประโยชน์ทับซ้อน โกงเป็นระบบ พุดง่าย ๆ คือโกง แต่ถูกระเบียบกฎหมายทุกอย่าง

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559 สถานที่: ปทุมธานี)

40. นายธีระเดช (นามสมมติ)

อายุ 29 ปี, อาชีพ: พนักงานส่งเอกสาร, การศึกษา: มัธยม 6, ภูมิลำเนา: อ่างทอง, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: เชื่อเรื่องกรรม เชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่อง (เครื่องรางของขลังเกือบทั้งหมด) เคยบวช แต่ไม่คิดว่าเป้าหมายสูงสุดของตัวเองคือนิพพาน เพราะการไปนิพพานนั้นคือไม่เอาอะไรสักอย่าง แต่ตัวเองยังอยากได้อะไรอีกหลายอย่าง และพยายามชวนชวายเป็นด้วยวิธีที่ถูกต้อง (ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงประเด็นนี้ในมิติการกระทำที่ถูกกฎหมายมากกว่าเรื่องศีลธรรม)

การทำความดีของตนคือการทำตัวเองให้ดีกว่าคนอื่น เพราะถ้ายังทำตัวเองได้ไม่ดีพอแล้วจะไปทำความดีให้ใครได้ เวลามีปัญหาที่ต้องแก้ที่ตัวเองก่อน พุดง่าย ๆ คือ พึ่งตัวเองก่อนที่จะไปพึ่งคนอื่น

ส่วนนักรการเมือง เห็นว่า มุ่งแต่ผลประโยชน์ของตัวเอง ยกตัวอย่าง เช่น การทุจริตของนักรการเมืองหลาย ๆ คน ทั้ง ๆ ที่มีตำแหน่งใหญ่โต ล้วนเกิดจากการละเมิดมาตรฐานจริยธรรมที่บุคคลระดับนี้ควรจะรักษาไว้ คนจำพวกนี้ สมควรที่จะถูกลงโทษ และไม่ควรถูกได้รับการอภัยใด ๆ ไม่สมควรที่จะสนับสนุนให้ได้มีอำนาจ

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

41. นายทองศักดิ์ (นามสมมติ)

อายุ 43 ปี, อาชีพ: พนักงานรักษาความปลอดภัย (รปภ.), ภูมิลำเนา: พระนครศรีอยุธยา, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี

ใจความสำคัญ: เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ใครทำดีก็ต้องได้ดี ใครทำชั่วก็ต้องได้ชั่ว เชื่อว่ามีชาติหน้าซึ่งขึ้นอยู่กับบุญ - กรรมที่ทำในชาตินี้ เชื่อว่านรก - สวรรค์มีจริง เชื่อว่าคนที่เกิดมาร่ำรวยหรือเกิดมาในครอบครัวที่เป็นชนชั้นสูงเป็นเพราะเขาทำบุญมาดี คนมีตำแหน่งสูง เชื่อว่านอกจากจะเกิดจากความสามารถแล้วส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะผลบุญจากอดีต หากวันหนึ่งเกิดพ้นจากตำแหน่งในทางที่ไม่ดี เช่น เพราะกระทำความผิดจนได้รับโทษทางบ้านเมือง แม้จะเรียกว่าเป็นเพราะการกระทำในชาติปัจจุบัน แต่ส่วนหนึ่งก็เชื่อว่าเป็นเพราะกรรมเก่าให้ผล ทำให้เขาคนนั้น “หมดบุญ” และหลุดจากอำนาจซึ่งเป็นหัวโขนในที่สุด

คนดีคือคนที่มีศีลสมบูรณ์พร้อม มีความเสียสละ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คนที่บริสุทธิ์ที่สุดคือพระอรหันต์ ส่วนในเรื่องการเมือง หากจะเลือกคนที่ดีที่สุด จะดูที่สถานะครอบครัว ประวัติ รวมถึง

นโยบายของผู้สมัครคนนั้น ส่วนที่ว่าใครจะดีกว่าใครจะดูการกระทำของเขาว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนจริงหรือไม่

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2560 สถานที่: ปทุมธานี)

42. นางชะเอม (นามสมมติ)

อายุ 67 ปี, ภูมิลำเนา: ชุมพร, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี

สรุปใจความสำคัญ: ดีใจที่ได้เกิดมาเป็นชาวพุทธ คำสอนของพระพุทธเจ้าดีที่สุดในโลก พระอรหันต์คือคนที่ประเสริฐที่สุด ในฐานะปุถุชนตั้งใจจะดำเนินตามรอยพระพุทธเจ้าโดยการทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด

เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง เชื่อว่าคนดีคือคนที่มีศีลบริสุทธิ์

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560 สถานที่: ปทุมธานี)

43. นางรุ่งนภา (นามสมมติ)

อายุ 46 ปี, อาชีพ: เจ้าของร้านเสริมสวย, การศึกษา: ปวช., ภูมิลำเนา: นครราชสีมา, ที่อยู่ปัจจุบัน: ปทุมธานี

สรุปใจความสำคัญ: ใครทำดีกับเรา เราก็ดีตอบ ใครมีพระคุณ เราก็ต้องตอบแทน ใครทำร้ายเรา แม้ไม่ถึงกับแก้แค้นแต่มันจำเป็นต้องเอาคืน อย่างมีคนโกงเงินเรา เราก็ยอมไม่ได้ ไม่ได้คิดว่าตัวเองเป็นคนดี แต่เราก็จะไม่ทำร้ายหรือคดโกงใครก่อน เชื่อในเรื่องกรรม ใครทำดีก็ต้องได้ดี แต่การทำดีก็ต้องดูด้วยว่าเราทำดีกับใครแล้ว เราจะทำดี “ขึ้น” โหม บางคนก็ไม่ใช่คนที่ควรจะทำดีด้วย

ทำบุญต่อบาตรบ้างเป็นบางครั้ง ไม่ทำเยอะ เพราะกลัวพระกิน (ฉัน) ไม่หมด

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2560 สถานที่: ปทุมธานี)

44. นางสาวอรอนงค์ (นามสมมติ)

อายุ 33 ปี, อาชีพ: ค้าขาย (ออนไลน์), การศึกษา: ปริญญาตรี, ภูมิลำเนา: อุบลราชธานี, ที่อยู่ปัจจุบัน: กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: เชื่อเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด การสั่งสมบุญบารมี มีเป้าหมายในฐานะชาวพุทธ คือ อยากหลุดพ้น แม้หนทางจะยังอีกยาวไกล ทำความดีง่าย ๆ โดยการหน้าที่ให้ดีที่สุด ทำงานที่สุจริต ไม่คดโกงใคร เห็นว่าคนดีคือคนที่ประสบความสำเร็จได้ด้วยความมุ่งมั่น ขยันขันแข็ง ไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละ คนที่สมบุรณ์แบบเหมือนพระอรหันต์คิดว่าคงไม่มี

คิดว่าคนที่ดีที่สุด คือ พระเจ้าอยู่หัว

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

45. จิตรา (นามสมมติ)

อายุ 37 ปี, อาชีพ: พนักงานบริษัท, การศึกษา: ปวส., ภูมิลำเนา: แพร่, ที่อยู่ปัจจุบัน:
กรุงเทพฯ

สรุปใจความสำคัญ: ชอบทำบุญ ตักบาตร และชอบเข้าคอร์สปฏิบัติธรรม คนดีคือคนที่
ไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ส่วนรวม

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2560 สถานที่: กรุงเทพฯ)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

นายนรินทร์ ทองดี

เกิดวันที่ 8 สิงหาคม 2523

ประวัติการศึกษา

จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

